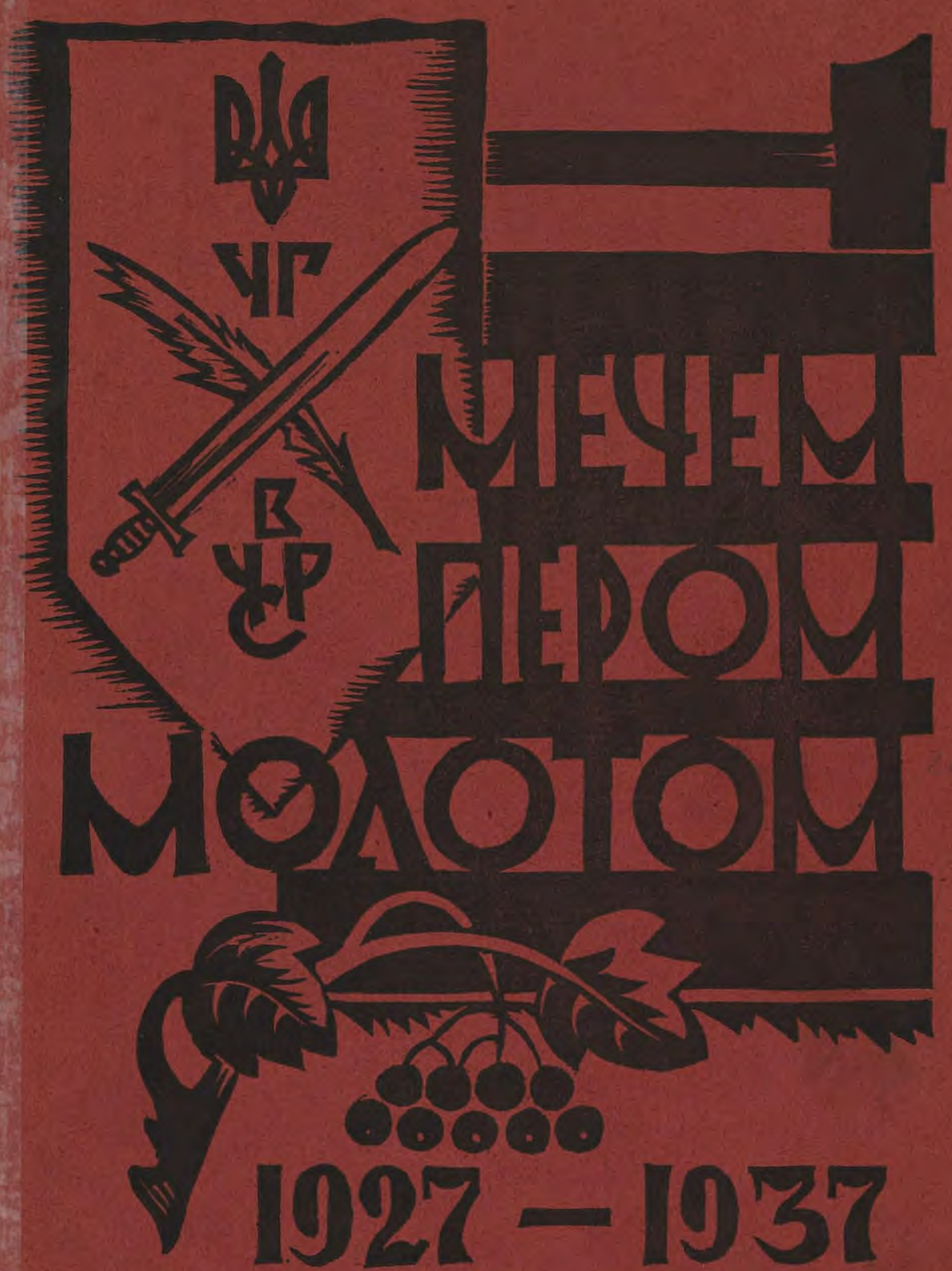

142-68

0 4

1927 — 1937

ДЕСЯТЬ РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В ЧСР

ОГЛЯД ЖИТТЯ Й ЧИННОСТІ
(1927–1937)

НАПИСАВ Д-р М. ГАЛАЇАН.

П Р А Г А 1 9 3 8

Видання Управи Української Громади в ЧСР
Друковано 1000 прим.

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186168595

Друкарня Шмідбергер, Прага II., Бенатська 7.

ПОЛКОВНИК ЕВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ
убитий большевицьким аґентом
у Ротердамі 23. травня 1938 р.

Оце ювілейне видання
Української Громади в ЧСР
присвячується світлій пам'яті
Полковника Євгена Коновальця,
що жив і вмер у боротьбі
за нашу Батьківщину.

Виконуючи постанову Ювілейних Загальних Зборів Громади, випускаємо в світ огляд життя й чинности Громади за 10 років, що його написав і частинно відчитав на тих Зборах Голова Громади д-р Микола Галаган, теперішній наш Почесний Голова. Цей огляд є власне докладно опрацьований звіт із життя й діяльності Громади та її місцевих філій. Текст звіту ілюстровано численними образками, що з одного боку пригадають членам Громади їхню участь у недавній збройній боротьбі за Українську Державу, а з другого боку представляють окремі моменти з їхнього життя й чинности на еміграції в організаційних рядах Громади. На кінці цього нашого ювілейного видання подаємо також коротко перебіг Ювілейного Зїзду Громади дня 5. червня ц.р.

Управа Громади жалує, що з браку потрібних коштів не можна було здійснити проєктоване видання Альманаху з літературною й публіцистичною частиною, Нехай же бодай це наше ювілейне видання послужить членам Громади тривалою памятою на все те, що нам довелося спільно пережити й виконати в минулому десятилітті, а зокрема нехай воно всім учасникам Ювілейного Зїзду постійно пригадує ті зворушливі хвили, які ми тоді переживали.

Успіхи й досягнення, що ними позначилися минулі 10 років життя й чинности Громади, не сміють викликати в нас думку, що ми вже досягли своєї мети. З неослабною енергією працюймо й далі для нашої національної справи!

С л а в а   У к р а ї н і !

Прага, в липні 1938 р.

Управа Української Громади в ЧСР.

Вважаю за свій обов'язок насамперед віддати честь пам'яті тих членів Громади, що в минулому десятилітті її існування відійшли від нас навіки до відпочинку в лоні Матері-Землі. За цей час померли: голова Тов. Суду Громади проф. Ростислав Лашенко († 1929), секретар Максим Загрянний († 1931), членка Подєбрадської філії Неонила Єфимчук-Жлудкина († 1931), голова Кошицької філії Юхим Чайка († 1932), голова Бренської філії інж. Юліян Місюра († 1933), голова тої ж філії інж. Осип Буринський († 1933), член Ліберецької філії Ілько Ковальчук († 1934), голова філії в Лазнях Белоградї Михайло Мельничук († 1935), член Оломовцької філії Кость Бончук († 1935), член Тов. Суду проф. д-р Микола Вікул († 1935), перший голова Громади проф. Федір Щербина († 1936), заст. голови Михайлівської філії Федір Мощиць († 1936), член Мостецької філії Юліян Великанович († 1937), секретар Устецької філії Антін Хоміцький († 1937), член Оломовцької філії й Тов. Суду Громади Олександр Марунчак († 1937) та секретарка Української Жіночої Громади Марія Слюсарова († 1937). Перший секретар нашої Громади д-р Степан Нижанковський, вже після свого повороту до Краю, вмер у Стрию 1931 року, а 2 квітня 1938 року поховали ми в Усті н/Л. першого голову тамошньої філії й члена Контр. Комісії Громади Михайла Лалака. — Вічна їм Пам'ять!

ВСТУП.

Десятьлітню історію Української Громади в ЧСР та всі прояви її життя й чинности в різних ділянках не дасться виложити в цьому короткому огляді, що охоплює добу від заложення нашої Громади й до кінця минулого 1937 року. Необхідність викладати коротко примушує мене зазначити в дальшому тільки важніші моменти нашої десятилітньої минувшини та подавати лише головні факти й події в житті нашої Громади.

Неможна, думаю, сумніватись у тому, що було б дуже бажаним, аби ми могли якнайдокладніше зафіксувати нашу спільну чинність, яку ми провадили в організаційних рямцях нашої Громади. Ця ж бо наша чинність є складовою частиною праці української національно-політичної еміграції, розкиданої по різних країнах Європи й інших частин світу, де вона знаходила собі притулок після втрати своєї держави наслідком мілітарної перемоги ворожих сил над Українською Армією в 1919-20 р. р. та розшматовання наших Земель між сусідами-окупантами. Можна з певністю твердити, що прийде час, коли наші майбутні історики будуть досліджувати життя й чинність української еміграції, яка повстала після останньої нашої національної катастрофи. Тож є нашим обов'язком улегшити працю прийдешніх дослідників бодай у той спосіб, що мали би ми залишити по собі можливо більш упорядкований та систематизований матеріал і періодично роблені підсумки своєї діяльності, де подавалося б точний і повний перегляд виконаної праці. Але, на жаль, обставини нашого незавидного емігранського існування унеможливають нам належно сповнити цей наш обов'язок. Ці власне обставини нехай будуть оправданням і для нас, що мали би зложити вичерпуючий звіт з 10-літнього життя й чинности нашої Громади. Такий звіт мав би бути продуктом колективної праці кількох відповідальних функціонерів Громади. Може таку працю пощастить виконати колись пізніше, а тимчасом доводиться задовольнитись оцим моїм коротким оглядом.

Перед п'ятьома роками довелося вже мені виконати подібну працю, бо й тоді припало на мою долю писати звіт з життя й чинности Громади за перше 5-річчя. Згідно з рішенням загальних зборів Громади дня 24 червня 1933 року той звіт видано було окремою брошурою.*) На підставі документів і архівних мате-

*) Див. „Українська Громада в ЧСР. Короткий огляд життя й чинности. (1928—1933)“. Видання Управи Української Громади. Прага 1933.

ріялів у тому виданні представлено історію заложення Громади та її філій і подано перегляд 5-літньої праці. Важніші прояви дальшого життя й праці як централі, так і філій Громади занотовано в органі Громади „Інформаційний Листок“, що почав виходити від квітня 1933 року. Тому в оцьому своєму короткому огляді я не буду докладно переповідати все те, що написано в щойно згаданих виданнях. Одначе де-які подані там моменти, факти й події доведеться мені, очевидно, в дальшому своєму викладі ще раз пригадати, оскільки це потрібно буде зробити для представлення загального образу життя й розвитку Громади впродовж минулих 10 років її існування.

ЗАЛОЖЕННЯ ГРОМАДИ Й ЇЇ СТУПНЕВИЙ ЗРІСТ.

На терені ЧСР аж до кінця 1927 року не існувало української національної організації, що об'єднувала б ширші верстви тутешньої української еміграції. Ті організації, що заложені були давніше, здебільшого були об'єднаннями характеру фахових організацій або представлялись чисельно незначними об'єднаннями осіб певних партійно-політичних угруповань. В осени того року виникла думка про заложення громадської організації, що згуртувала б у своїх рядах ширші верстви української еміграції з виключенням у ній засад партійности. З ініціативи тодішнього „Союзу Організацій Українських Націоналістів“ дня 22 листопада 1927 року відбулась приватна нарада осіб різного національно-політичного світогляду, яка схвалила думку про заложення такої непартійної організації та для переведення в життя свого рішення обрала „Ініціативний Комітет“ у складі семи осіб, а то: М. Галаган, Я. Моралевич, П. Макаренко, К. Плохий, М. Лорченко, Д. Демчук та Ст. Нижанковський при трьох заступниках: Ф. Стешко, П. Савицький і М. Сціборський.*) З доручення того „Ініціативного Комітету“ випрацював я статут проєктованої організації, що її запропонував назвати „Українська Громада в ЧСР“. По розгляді й схваленні проєктованого статуту „Ініц. Комітет“ скликав організаційні збори, що відбулися дня 22 грудня 1927 року за участі 70 осіб, які згідно з проєктованими мандатами мали 107 голосів. Організаційні збори обрали всі передбачені статутом Громади керуючі й виконавчі органи новозаложеної організації, а то Управу в складі 7 осіб, Товариський Суд у складі 5 осіб, Контрольну Комісію в складі 5 осіб і Раду Громади в складі 24 осіб. Поданий на затвердження статут Громади схвалило Мініст. Вн. Справ ЧСР дня 22 травня 1928 року, а

*) Тут і далі прізвища наводжу за чергою, як то є в дотичних документах.

дня 30 червня того ж року відбулись уже формально-правні установчі збори Громади. На цих зборах члени Управи Громади, за виїмком неprisутнього голови проф. Ф. Щербини, зголосили своє уступлення. Обрано було наново 6 членів Управи й двох заступників та доповнено було склад Тов. Суду й Ради Громади новими особами на місце тих, що вибули. При тому збори ухвалили просити мене брати участь у засіданнях Управи в якості заступника Ради.

Учасники перших Чергових (річних) Загальних Зборів Громади
27. березня 1929 р.

З різних причин перший рік існування Громади не тільки не позначився успіхами, але навпаки її організаційне життя зовсім занепало. Невідрадний стан справ Громади мусіла ствердити нарада відповідальніших членів керуючих і виконавчих органів Громади, що відбулась 18 грудня 1928 року. При тому ця нарада постановила запропонувати Управі Громади скликати в найскоршому часі (на початку січня 1929 р.) річні загальні збори, що мали би обрати до складу Управи більш діяльних і працездатних людей, ніж це було дотепер. Не зважаючи на таке побажання щойно згаданої наради, декомплектівана Управа Громади спромоглася скликати загальні збори тільки на день 27 березня 1929 року. Це були перші чергові (річні) загальні збори членів Громади, що від них власне почався ступневий зріст її й внутрішня консолідація. Дальші чергові загальні збори відбувались: 22 березня 1930 р., 17 січня 1931 р., 23 січня 1932 р., 14 січня 1933 р., 20 січня 1934 р., 26 січня 1935 р., 12 січня 1936 р., і

10 січня 1937 р. Окрім того відбулись ще надзвичайні збори в днях 24 червня 1933 р. з нагоди п'ятої річниці існування Громади та 18 березня 1934 р., 8 листопада 1936 р. й 24 жовтня 1937 р., при чому ці останні надзвичайні загальні збори постановили, що наступні чергові збори мають відбутись не на початку 1938 року, як це нормально мало б бути, але в літі цього року в рямцях урочистого обходження 10-ої річниці життя й чинности Громади. Виконуючи ту постанову останніх надзв. загальних зборів, Управа рішила скликати Ювілейний Зїзд членів Громади за участі запрошених гостей. Первісно пляновано урядження Зїзду в днях 5-6 червня ц. р., але ж з незалежних від Управи причин довелося потім змінити той плян з тим, що Ювілейний Зїзд Громади з цілою програмою призначено на день 5 червня ц. р.

Як видно з протоколів згаданої наради, яка відбулась у кінці 1928 року, наша Громада в першому році свого існування перебувала в такому незавидному стані, що виринали зовсім оправдані побоювання за дальше її існування. Можна було думати, що наша молода організація, оскільки не буде вжито негайно енергійних заходів для її оживлення, стане такою самою ефемеридою, як і багато інших українських емігранських організацій у ЧСР, які або ледве животіли або й зовсім занепадали незабаром після свого виникнення. Не буду тут цитувати протоколярні ствердження згаданої наради щодо тодішнього сумного стану нашої Громади. Чи такий стан завинила своєю бездіяльністю тодішня Управа Громади, як то думали учасники наради, чи може був він вислідом загальних обставин тодішнього життя еміграції в ЧСР, про це можуть бути різні думки. Але фактом є те, що процес внутрішнього скріплення нашої Громади та піднесення її життя й чинности почався тільки в другому році її існування, власне по перших чергових зборах у березні 1929 року, коли-то обрано було нову Управу Громади, а на чолі її зборам угодно було поставити мене. Від того часу ось уже більше 9 років довелося мені незмінно стояти на цьому становищі. За цю власне добу довгих літ життя й праці маю я зложити звіт перед членством Громади й публичністю в день ювілейних загальних зборів з нагоди довершення її 10-літнього існування.

У дальшому своєму викладі я буду старатись із найбільшою можливою для мене обективністю й згідністю з документальними даними коротко переглянути різні вияви нашої спільної праці в організаційних рямцях нашої Громади, а тут тільки зазначу, що зовнішнім проявом внутрішнього стану Громади, й її організаційного життя було, між іншим, число учасників загальних зборів особисто присутніх чи заступлених іншими особами. Отже, на організаційних зборах 22. XII. 27 було 107 голосів, на установчих зборах 30. VI. 28 було 120 гол., на чергових

зборах 27. III. 29 було 54 гол., 22. III. 30 було 98 гол., 17. I. 31 було 96 гол., 23. I. 32 було 122 гол., 14. I. 33 було 224 гол., 20. I. 34 було 223 гол., 26. I. 35 було 153 гол., 12. I. 36 було 246 гол. і 10. I. 37 було 427 голосів. Практика нам показує, що в загальних зборах ніколи не бере участь усе членство організації, так що наведені числа учасників загальних зборів Громади не є показником числа її дійсних членів. Стан членства Громади показано буде в наступному розділі цього огляду, а тут тільки зауважу, що порівнюючи мала участь у загальних зборах на початку 1935 року (всього тільки 153 особи!) була вислідом тодішніх несприятливих обставин нашого життя (переслідування й видалювання українців із ЧСР), про що мова буде далі. Якщо можна вважати, що на основі статистичних даних про участь членства в загальних зборах дасться судити про інтенсивність життя дотичної організації, то мусимо ствердити, що в другій половині 1928 року організаційне життя нашої Громади справді дуже підупало, бо ж на перші чергові загальні збори в березні 1929 року зявилося особисто чи дало уповноваження на заступлення всього-на-всього 54 члени Громади з загального числа 120, які були на установчих зборах. т. в. 45% членства. В наступних роках участь членства в загальних зборах була така: 1930 року 68%, 1931 року 53%, 1932 року 57%, 1933 року 66%, 1934 року 66%, 1935 року 44%, 1936 року 56%, і 1937 року 91%. Отже почотак ювілейного (1937) року виказав просто таки рекордну участь членства в загальних зборах, а тим самим, треба думати, й його зацікавлення життям і справами Громади.

ЧЛЕНСТВО ГРОМАДИ.

Коли на початку 1928 року виготовлено було переклад на чеську мову остаточно зредагованого статуту Громади для предложення його на схвалення Мін. Вн. Справ ЧСР, то тодішній заст. голови Громади проф. М. Лорченко назбирав був під тим статутом підписи 79 українських емігрантів. Потреби в тому збиранні підписів не було ніякої, бо ж міністерство такої колекції підписів (по-чеськи й по-українськи, здебільшого без адрес та часто й зовсім нечитких!) цілком не потребувало для схвалення статуту Громади. То ж ця збірка підписів залишилася в архіві Громади. Однак колекція та є для нас тепер цікава тим, що вона документує незаперечний факт заінтересування з боку людей різних становищ і професій справою заложення в ЧСР української загально-національної громадської організації. По правді треба ствердити, що з усіх тих 79 осіб, які власноручно підписали були своє чесне ім'я на доказ своєї солідарности з ідеєю

заложення такої організації, далеко не всі потім стали членами Громади, а з числа тих, що навіть були її членами, всього тільки дві особи залишилися в її рядах аж до 10-літнього її ювілею. Причини тут, розуміється, могли бути різного характеру, але не підлягає сумніву, що головною причиною відступлення від нашої Громади всяких аматорів „загально-українських“ справ була власне та обставина, що наша Громада, почавши вже від 1929 року, зайняла позиції певного й виразного українського державно-національного й територіяльного соборництва. Наслідком цього від Громади ступнево відходили всякі хисткі й сумнівні елементи, які випадково чи через непорозуміння попали в її ряди та якийсь час були навіть її членами. Про українських емігрантів, які орієнтуються на чужі й ворожі чинники, говорити не приходиться, бо вони взагалі не мали що шукати в нашій Громаді. Назагал беручи, їхнє становище супроти нашої Громади визначалося великою неприхильністю. Таксамо ворожо-неприхильно ставилися до нас і ті опортуністично-угодові елементи тутешньої еміграції, які по-фарисейському оперували (й оперують!) фразеологією соборництва, але в дійсності являються сторонниками регіональної загумінковости. Натомість правдиві соборницькі елементи української еміграції в ЧСР де далі то все більше горнутья до нашої Громади якраз з тої причини, що вона все непохитно стояла на становищі соборництва й ці свої позиції завжди рішучо боронила.

У виданнях Громади, зокрема в її органі „Інформаційний Листок“, уже було підкреслено свого часу факт досить значної мінливости особистого складу її членства.*) Це явище треба, очевидно, пояснити тим, що наша еміграція в ЧСР не знайшла собі тут відповідної матеріальної й моральної бази для існування. Тому частина її звідси зовсім виїхала, а більшість тих, що тут залишились, силою обставин змушена була пересуватися з одного місця на друге в пошукуванні можливого заробітку. Такий стан непевности й неустаткованости життя української еміграції в ЧСР відбивався й на стані членства нашої Громади. За минулих 10 років існування Громади в складі її членів сталися значні зміни, а то: прийнято було нових членів 776, умерло 16, викреслено зо списків наслідком виїзду з ЧСР чи добровільного виступу або виключення 465, відновлено було права членів 58 особам. Не зважаючи на такі значні зміни в складі членства Громади, загальна кількість її членів з року на рік постійно зростала за виїмком одного (1934) року, коли кількість членів незначно зменшилась наслідком причин, згаданих уже вище. Це видно з таких даних про чисельний склад Громади по стану на кінець кожного дотичного року: 1928 р. — 120 чл., 1929 р. — 153 чл., 1930 р.

*) Див. мою статтю „Перед ювілейним роком“ у ч. 41 „Інф. Листка“ за 1936 р.

— 159 чл.,*) 1931 р. — 181 чл., 1932 р. — 214 чл., 1933 р.
— 341 чл.,**) 1934 р. — 337 чл., 1935 р. — 351 чл., 1936 р.
— 438 чл. і 1937 р. 473 чл. Тому, що в 1928 році ще не було
заведено членської книжки, доводиться тут прийняти стан членів
того року 120, т. в. кількість членів, які були особисто присутні
чи заступлені на установчих зборах 30 червня 1928 року.

Головну масу української еміграції в ЧСР створили вояки
УГА (Гірська бригада й бригада ген. Кравса), що в 1919 і 1920
р. р. змушені були перейти на територію Чехословаччини й тут
були інтерновані. Потім тутешня українська еміграція доповню-

Йордан у Німец. Яблоннім за присутности ген. В. Курмановича
1921 року.

валась дальшими учасниками нашої визвольної боротьби, які при-
бували сюди чи то з інтернування в Польщі чи з інших держав.
Певну частину її tworили ті українці з Галичини, що ще в часі
світової війни прийшли сюди на працю (головно в копальнях
вугля в півн.-захід. Чехії) або були тут на службі. Зрештою тут
лишилися полонені зі світової війни вояки бувшої російської
армії або австрійської армії, які верталися з італійського полону.
Відповідно до такого походження української еміграції в ЧСР і
членство нашої Громади складається в переважній своїй біль-
шості з колишніх вояків Українських Армій. Щодо територіаль-
ного походження, то серед членів Громади є українці з усіх на-

*) Без Бренської Громади — з огляду на її членство в СУЕО — з її
59 членами.

**) Вже з 49 чл. Бренської Громади по зєднанні її знову з нашою
Громадою.

ишх земель від Сяну аж по Кубань. За характером заняття й професіями наше членство поділяється більше-менше так: промислових і с.-г. робітників є 65⁰/₀, кваліфік. робітників, техніків і шоферів — 8⁰/₀, торгов. заступників — 6⁰/₀, власників торгов. і промисл. підприємств — 1,5⁰/₀, осіб вільних професій — 4,5⁰/₀, урядовців — 5⁰/₀, власників господарств — 4⁰/₀, студентів і абсольтентів — 3,5⁰/₀ і різних занять — 2,5⁰/₀. На жаль через брак необхідних даних не можу навести точних відомостей у цьому відношенні, але, знаючи з особистих відвідин наше членство, маю смілість твердити, що загальна характеристика його, подана вгорі, є правдива. З перегляду наведених даних ясно видно, що переважаюча більшість нашого членства складається з людей, матеріально дуже мало забезпечених або й цілковито незабезпечених.

ОРІАНИ ГРОМАДИ.

За статутом Громади її керуючі й виконавчі органи є такі: Загальні Збори, Рада Громади, Управа, Контрольна Комісія й Товариський Суд.

1. Загальні Збори й Рада.

Загальні збори членів Громади являються найвищим керуючим органом Громади, що є компетентним розв'язувати всі справи Громади. Другим керуючим органом Громади згідно з її статутом є Рада, що її можуть обрати загальні збори в складі аж 25 осіб для того, щоб у часі між двома черговими зборами могла вона в разі потреби виконати деякі функції загальних зборів, передбачені статутом.

Як видно з попереднього всіх загальних зборів членів Громади за минулий час відбулось 15, а з того 1 організаційні, 1 установчі, 9 звичайних і 4 надзвичайних. Чергові (річні) загальні збори відбувалися в приписаному статутом речинці по закінченні адміністраційного року, а надзвичайні заг. збори в минулих 10 роках скликано було один раз, як було вище зазначено, з нагоди 5-ої річниці існування Громади, два рази скликано було головно для доповнення складу виконавчих органів та один ще раз у зв'язку з 10-літнім ювілеєм.

Щодо Ради Громади, то її обрано було тільки один раз на організаційних зборах 22 грудня 1927 року в складі 24 осіб, а саме: М. Галаган, Г. Ковалева, М. Тобілевич, О. Бойдуник, М. Касяненко, Н. Єфимчук-Жлудкина, Р. Карпинський, В. Виноградник, І. Дуб, В. Ковалевський, Трачук, М. Любинецький, П. Савицький, К. Плохий, М. Савич, М. Загривний, П. Зоц, Ф. Жлуд-

кин, П. Вигнанський, Ю. Руденко, Я. Герасимович, Т. Кизима, О. Гайдай і В. Васюк.*) Потім на установчих заг. зборах на місце вибувших членів Ради обрано було д-ра Дм. Пасішника-Тарнавського, проф. Л. Фролова, доц. Е. Соковича, доц. М. Вікула й П. Л. Макаренка.*) Життя показало, що цей орган не є необхідним для існування й нормальної чинности Громади та навіть без потреби ускладняв би її організаційну систему. Тому від 1929 року загальні збори вже не обирали Раду Громади, яко підрядний керуючий орган, що без нього можна обійтися без шкоди для справи. На цьому місці мушу ствердити, що з числа наведених у горі 29-ох колишніх членів Ради Громади 3 умерло, 2 виїхало до Краю, дальших 22 наслідком різних причин перестали бути членами Громади і тільки два колишні члени Ради залишилися членами Громади впродовж минулих 10 років її існування, при чому тільки один з них цілий час активно працював яко чільний функціонер Громади.

2. Управа Громади.

У звіті за перші 5 років існування нашої Громади подано докладні відомості про прерсональний склад Управи й усі зміни, які зайшли в її особистому складі в тих роках. Тут обмежуся на тому, що наведу далі прізвища осіб, які впродовж минулих 10 років входили в склад Управи Громади, при чому в дужках зазначу рік, коли дотична особа числилася функціонером. У тому разі, коли якась особа була функціонером нецілий адміністраційний рік, коло року каденції зазначаю „н.“, то є „нецілий“.

Голови Громади: проф. Ф. Щербина (1928) і д-р М. Галаган (1929—1937). Перший голова Громади помер 28 жовтня 1936 року.

Члени Управи виконували приписані статутом обовязки заступника голови, скарбника й секретаря, а також і статутом не-приписані функції референтів у різних ділянках чинности Управи. Деякі з членів Управи не мали точно визначених обовязків.

Заступниками голови були в минулих роках: проф. М. Лорченко (1928, 1932, н. 1934, н. 1935 і н. 1937), доц. Я. Моралевич (н. 1928 і 1929-30), П. Макаренко (н. 1929 і 1931), інж. Я. Малько (н. 1933), інж. П. Цісар (н. 1933), Юр. Тищенко-Сірий (н. 1934), М. Голубко (1936) і К. Букоємський (1937).

Скарбниками були: доц. Я. Моралевич (н. 1928, 1931-32 і н. 1933), інж. П. Зоц (н. 1928 і н. 1930), В. Білоус-Савченко (н. 1929), Р. Калюжний (н. 1929), Ів. Несходовський (н. 1929), Юр. Коваленко (н. 1933 і н. 1935), О. Коропей (н. 1934), П. Лю-

---

*) Порядок і титулятуру зберігаю так, як то написано в протоколах.

бачевський (н. 1934 і 1936), інж. Ол. Левицький (н. 1935) і В. Пакош (1937).

Секретарі: д-р Ст. Нижанковський (н. 1928), М. Загривний (н. 1928), М. Штанько (н. 1928), Юр. Руденко (н. 1929), інж. О. Гайдай (н. 1929), Ів. Несходовський (н. 1929 і н. 1931), О. Бойдуник (н. 1930), проф. М. Вікул (н. 1930), Я. Герасимович (н. 1931), У. Самчук-Данильчук (н. 1931), інж. М. Ніцкевич (1932), П. Кологривенко (н. 1933), М. Бажанський (н. 1933 і н. 1934), Ол. Хмельовський (н. 1934) Юр. Коваленко (н. 1934), А. Хмарук (1935 і н. 1937), Ів. Пристай (н. 1936) і Ст. Лисак (н. 1937).

Культурно-освітні референти: проф. М. Лорченко (1930-31), Р. Калюжний (н. 1932), К. Мельник (н. 1936 і н. 1937), Я. Писарів (н. 1937) та інж. Ф. Швець (н. 1937). Цей реферат, як зрештою й інші, постійно не функціонував.

Допомогові референти: П. Макаренко (1930) і Ев. Омельчук (1931). В далышому ці функції нікому спеціально не приділювано.

Організаційні референти: Я. Герасимович (1931), Ф. Гай-Гаєвський (1932), В. Пакош (н. 1936), К. Буковмський (н. 1937) та інж. Ф. Швець (н. 1937).

Пресові референти: А. Хмарук (1936) і Ст. Лисак (н. 1937). Головним завданням цього реферату було видавання „Інформаційного Листка“. На прикінці 1937 року цей реферат злучено з культурно-освітнім.

Члени Управи без функцій: О. Олесь (н. 1928), інж. Р. Демінський (н. 1928), інж. Л. Костарів (н. 1928 і н. 1933), Т. Пасішник-Тарнавський (н. 1928 і н. 1929), проф. М. Лорченко (1929 і 1933), проф. М. Вікул (н. 1930), В. Забавський (н. 1930 і н. 1933), Ф. Гай-Гаєвський (н. 1933), інж. О. Левицький (н. 1933), Юр. Тищенко-Сірий (н. 1933), П. Любачевський (н. 1934) і В. Пікуш (н. 1934). Деяким із цих членів Управи в часі каденції приділено було тимчасово виконання певних функцій (проф. Вікул, інж. Левицький і П. Любачевський), але всі інші були тільки номінальними членами Управи.

Бухгальтерію від початку 1934 року й до кінця 1937 року провадив Юр. Коваленко, при чому в 1934 році він разом із тим якийсь час виконував і функції секретаря, а в 1936-37 рр. провадив бухгалтерію, не входячи в склад Управи.

На технічних секретарів Управа Громади запрошувала когось із членів Громади в таких випадках, коли обставини складалися так, що не було кому з членів Управи виконувати обов'язки секретаря або коли номінальний секретар фактично не міг правильно ці обов'язки повнити. Такими техн. секретарями були Я. Герасимович (н. 1930), М. Ніцкевич (н. 1931), О. Коропей

(н. 1933), М. Сорока й А. Хмарук (обидва в кінці 1934 року) та М. Сидор (кінець 1937 року).

Заступники членів Управи вступали до її складу на місце тих, що вибули, за чергою обрання. Імена їхні подано вище серед інших членів Управи. Але були й такі, що їм не довелося вступити до складу Управи. Були це д-р Д. Демчук, П. Скиба й Ів. Горобець (всі три н. 1928), М. Сокіл (1931-34), К. Михайлюк (1932-33), Е. Омельчук (1934), М. Мельничук (1933-35), П. Первухин (1935), д-р З. Тивонюк (1936), Ст. Новак (1936), Г. Шиян і А. Карачевський (обидва поч. 1937) та Ів. Волошин і М. Кушнірук (кін. 1937).

Із числа вгорі перелчених 57 членів Управи й їхніх заступників у минулих роках 2 вмерло, 10 виїхало чи змушено було опустити межі ЧСР, при чому 4 з них потім повернулося назад до ЧСР, а 2 з них знову стали членами Громади; 14 лишилося членами Громади до кінця звітного часу, а решта 29 колишніх членів Управи й заступників у рядах членів Громади вже не числяться. Щодо змін на становищах головних функціонерів Громади за 10 років її існування, то на основі наведених даних приходимо до такого висновку:

на становищі	голови	Громади	було осіб	2	і змін	1
„	„	заст. голови	„	„	8	„ „ 11
„	„	скарбника	„	„	10	„ „ 14
„	„	секретаря	„	„	18	„ „ 19

Фактично при виконанні функцій секретаря було навіть більше змін, бо ж коли приходив до праці технічний секретар, то також відбувалася зміна осіб. Якщо навіть не брати під увагу зміни осіб на становищах різних референтів, то все-таки наведена таблиця змін на становищах головних функціонерів Громади в дуже показною. Вона свідчить про те, що при виконанні цих функцій, у житті організації важливих, не було сталості й тягlosti. Ця обставина, самозрозуміло, несприятливо відбивалася на чинності Управи, тим більше, що було не один раз і так, що функції скарбника й секретаря заразом змушений був виконувати я сам, бо не було кому ті обов'язки сповняти. На жаль і діяльних заступників голови за цілий час мого головування в Громаді було дуже мало. Така в сумна правда.

На кінець звітного періоду Управа Громади існувала в такому складі: д-р М. Галаган — голова, К. Буковмський — заст. голови, В. Пакош — скарбник, Ст. Лисак — секретар, інж. Ф. Швець — орган. референт і К. Мельник — пресовий та культурно-освітній референт. Функції техн. секретаря сповняв М. Сидор.

3. Контрольна Комісія.

До складу Контрольної Комісії в минулому десятилітті належали такі особи: ген. М. Омелянович-Павленко (1928-32), П.

Макаренко (н. 1928), С. Чернявський (1928), інж. М. Сціборський (1928), полк. В. Трутенко (1929), Дм. Пасішник-Тарнавський (1929), А. Макаренко (1929), д-р П. Савицький (1929), інж. Р. Каратницький (1930), інж. О. Гайдай (1930), інж. В. Бібик (н. 1930), М. Котович (1930), проф. Л. Фролов (1931), проф. О. Мицюк (1931-32), д-р Дм. Равич (1931-34), В. Васюк (н. 1931), Ів. Паславський (1932 і 1936), інж. Я. Герасимович (1932-34), Юр. Коваленко (н. 1933), В. Забавський (н. 1933), Ев. Омельчук (1933), В. Пікуш (н. 1933), Н. Коваленкова (н. 1933), інж. Я. Малько (1934), О. Хмельовський (н. 1934), інж. О. Левицький (1934), інж. Іл. Назаркевич (1935-37), Н. Любачевський (1935 і 1937), М. Сорока (1935), інж. М. Андрейків (1935), В. Пакош (1936), К. Мельник (н. 1936), В. Терлецький (н. 1936), К. Букоємський (н. 1936), В. Канюга (н. 1936), М. Фортуна (н. 1936 і 1937), М. Якубовський (1937), М. Лалак (1937), та М. Слюсарчук (кін. 1937).

Із поіменованих вище 40 членів Контр. Комісії тільки 15 осіб числилося членами Громади до кінця 1937 року. Щодо решти колишніх членів цього контрольного органу, то де-хто з них виїхав за цей час по-за межі ЧСР, де-хто виступив, а декого довелося й просто виключити за невиконання членських обов'язків бодай у формі плачення місячних внесків. Сумним фактом тут є те, що серед виключених були й такі особи, які вимагали колись та й тепер вимагають від стрільців і студентів карності й точного повнення обов'язків, а які показали самі себе найгірше щодо сповнення найелементарніших обов'язків супроти Громади, де їм, як видно, незаслужено звірялося функції членів контрольного органу.

За цілий час існування Громади Контр. Комісія, окрім кількох дрібних і маловажних завважень, не знайшла ніяких несправностей у веденні загальних і фінансових справ Громади. Навпаки вона завжди знаходила все в повному порядку й навіть підкреслювала зразкове ведення бухгалтерії.

На кінці 1937 року особистий склад Контр. Комісії був такий: М. Якубовський — голова, М. Лалак — заст. голови, П. Любачевський — секретар, М. Фортуна й М. Слюсарчук — члени Комісії. Із них М. Лалак по тяжкій хворобі покинув навіки нас дня 31 березня 1938 року.

4. Товариський Суд.

Особистий склад Товариського Суду у звітній добі зазнав також значних змін. До складу Суду в минулих роках належали такі особи: д-р Е. Камінський (н. 1928), О. Бойдуник (1928), О. Галаганова (1928-37), проф. Ів. Майстренко (1928), Гр. Щербина (1928-31 і 1933-34), проф. Р. Лашенко (н. 1928 і 1929), Ф. Жлудкин (1929) інж. П. Зоц (1929), М. Стефанович (1930), Ст. Сулятицький (1930), І. Пащенко (1930), інж. Р. Каратницький (1931),

М. Котович (1931), Ів. Дуб (1931), проф. М. Вікул (1932-33), М. Мельничук (1932), Ів. Покладок (1932), В. Забавський (1932), д-р З. Тивонюк (1933 і 1935), проф. О. Мицюк (1933), інж. Юр. Коллард (1934-37), проф. М. Лорченко (н. 1934), В. Терлецький (1935), Т. Злидник (1935), М. Кошик (1935), Я. Предка (1936), М. Лебідко (1936-37), О. Марунчак (1937), інж. М. Зайців (1937), та інж. М. Кулицький (кін. 1937).

Із числа 30 названих осіб, що в минулих роках були членами Тов. Суду, відійшло на вічність 4 особи, з різних причин перестало бути членами Громади 18 осіб, а в рядах Громади лишилося 8 осіб.

З повною сатисфакцією можу тут ствердити, що впродовж 10 років існування нашої Громади Тов. Суд ані одного разу не був покликаний до виконання своїх обов'язків, бо не виникало в тому потреби. Члени нашої Громади між собою ні разу не судилися.

Обраний на початку 1937 року й доповнений надзв. зборами 24 жовтня того ж року Тов. Суд на кінець звітного часу мав такий склад: інж. Юр. Коллард, О. Галаганова, М. Лебідко, інж. М. Зайців і інж. М. Кулицький.

ПРАЦЯ УПРАВИ ГРОМАДИ.

Українська Громада в ЧСР з усіма своїми місцевими філіями, яко громадсько-національна організація на чужині, провадила, самозрозуміло, в першій мірі організаційну, культурно-освітню й національно-виховну працю з метою об'єднання в її рядах розпорошеної української еміграції, врятування її перед небезпекою зникнення в чужому оточенні й денаціоналізації та в цілі плекання почуття обов'язку супроти Батьківщини й готовності повсякчас цей свій обов'язок сповнити так, як того вимагатимуть обставини. З другого боку сам факт перебування на чужині накладав на нашу Громаду, а спеціально на її Управу, обов'язок виконувати ще багато й іншої праці гуманітарно-допомогового, харитативного, заступницького й ін. характеру. Річ зовсім природня, що Управам місцевих філій доводилося цю працю провадити в меншому розмірі, ніж Центр. Управі Громади, але й вони змушені були її виконувати також. Що ж до Центр. Управи Громади, то вона фактично була свого роду „урядом“, який полагав на найрізноманітніші справи українських емігрантів, заступав їх інтереси перед урядовими й ін. чинниками, мав свої помічні установи й досить обширне діловодство, відбував регулярно урядовання і т. д. Про розмах цієї праці можна до певної міри судити й по листуванні, що його в минулих роках прова-

дила Управа Громади. Зареєстрованих вхідних і вихідних писем було :

1928 р. — 102 чис.	1933 р. — 612 чис.
1929 р. — 497 „	1934 р. — 705 „
1930 р. — 539 „	1935 р. — 757 „
1931 р. — 459 „	1936 р. — 844 „
1932 р. — 334 „	1937 р. — 842 „

Одже разом було за 10 років зареєстровано 5.691 чис., то в пересічно було їх 570 річно, не враховуючи, розуміється, в це число тої дрібної кореспонденції, що її доводилося провадити при полагодженні всяких справ, як також не числячи тих майже 600 листів, що їх довелося мені в якості голови Громади написати ріжним особам без зареєстровання їх в індексі нашої Громади. Думаю, що далеко не кожен менший громадський уряд міг би похвалитись таким розмахом діловодства, як що взагалі цим можна хвалитись. До поданих вгорі чисел мушу завважити, що в 1931-32 р. р. діловодство й листування Громади зменшилося наслідком того, що в кінці 1930 року почав був функціонувати Союз Україн. Емігран. Організацій в ЧСР, якого членом стала наша Громада. По взаємній догоді між союзними організаціями на СУЕО покладено було репрезентаційні функції, а тим самим до його компетенції перейшло й полагодження багатьох тих справ, що їх раніше полагоджувала Управа Громади. Одначе, в міру того, як СУЕО поволі занепадав, довелося Управі Громади знов перебірати на себе полагодження тих справ, а тому починаючи від 1933 року аґенди Громади розширились і її діловодство значно збільшилось у порівнанні з попередніми роками.

Обрана на початку 1929 року нова Управа Громади, відновивши організаційні звязки з членством, яке в той час перебувало головню в Празі, Подєбрадах і Ліберці, навязала тісніший звязок із Українською Громадою у Брні, з якою потім підписано було спеціальну угоду про злуку цієї досі окремої організації з нашою Громадою на правах філії. Нова Управа негайно почала здійснювати намічений плян своєї дальшої чинности, а в тому також і допомогової та культурно-освітньої акції. Замітним виявом цієї акції було, між іншим, урядження авто-тракторних курсів у Празі. Мені пощастило здобути підтримку в цій справі з боку Міністерства Закордон. Справ ЧСР, наслідком чого 33 особи мали змогу вивчитись на тих курсах за порівнюючи невелику плату (200 Кч. за цілий курс науки й практичних вправ), одержавши по успішних іспитах право шоферування. На цьому місці з почуттям щирої вдячності згадую покійного радника МЗС д-ра Завазала, який прихильним своїм ставленням до нашої акції значно улегшив нам її здійснення. На переведення в життя справи авто-тракторних курсів від самих курсантів і з інших джерел вплинуло до скарбниці Громади Кч. 10.208.70, а видатків

було Кч. 9.479-90, так що Громада не тільки що не доклала на цю справу своїх грошей (яких зрештою тоді майже зовсім не мала!), але по закінченні курсів у її скарбниці лишилося навіть понад 700 Кч. Ці невеликі кошти послужили фінансовою базою для дальшої праці Управи Громади.

Абсольвенти авто-тракторних курсів Громади (червень 1929 р.)

Навагал треба ствердити, що Управа Громади розпоряджала дуже малими фінансовими засобами для своєї праці. В минулому десятилітті постійно доводилося відчувати брак коштів. Не було змоги навіть удержувати близький особистий контакт між Центр. Управою Громади та її філіями, бо не вистачало грошей на покриття коштів подорожі. Одже члени Управи могли тільки зрідка бувати у філіях, хоч такі відвідини було б, розуміється, бажано здійснювати частійше в цілі досягнення більшої консолідації Громади. Так само й для здійснення інших потрібних і корисних справ бракувало нам необхідних коштів. Загальний образ фінансового стану Громади представляється грошовими оборотами за минулі роки, як це показують таблиці, що їх тут наводжу (див. стор. 22, 23, 24 і 25).

Не буду входити в докладне обговорення наведених у цих таблицях даних про грошові обороти в минулих 10 роках. Зазначу тільки, що єдиним сталим джерелом прибутків скарбниці Громади були членські внески.*) Однак, як то видно з

---

* У таблицях наведено тільки ту частину чл. внесків, що вплинула до центр. скарбниці Громади. Частина заплачених внесків лишалась у скарбницях філій.

Обороти в скарбниці Громади та

Назви рахунків	1928 р.		1929 р.	
	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
Скарбниця	415·50	460·40	16141·25 ¹⁾	15761·90 ²⁾
Рах. банку й щадн.	—	—	4653·70	3928·70

Назви рахунків	1933 р.		1934 р.	
	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
Скарбниця	4236·90	4569·55	5639·90	5686·35
Рах. банку й щадн.	3186·35	2252·35	2723·10	3575·10

Обороти поодиноких голов

Назви рахунків	1928 р.		1929 р.	
	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
Рах член. внесків .	230·—	—	1321·—	—
„ пожертв і вн.	185·50	—	474·55	274·50
„ позичок . . .	—	—	—	—
„ помешкання .	—	25·—	—	850·—
„ поштов. видат.	—	—	—	87·20
„ канцел. „	—	135·40	—	868·70
„ розїзд. „	—	—	—	51·60
„ організац. „	—	300·—	—	50·—
„ перехідн. сум	—	—	—	—
„ різних „	—	—	237·—	—

¹⁾ У тому числі Кч 10208·70 по рахунку авто-тракторних курсів.

²⁾ У тому Кч 9479·90 по рах. авто-тракт. курсів.

в банку й поштовій щадниці.

1930 р.		1931 р.		1932 р.	
Приб.	Вид.	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
3379·20 ³⁾	3492·15	3156·50	3265·10	3187·80	2874·50
154·20 ³⁾	174·20	1870·30	2270·30	1463·—	1569·—

1935 р.		1936 р.		1937 р.	
Приб.	Вид.	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
8609·40	8473·80	9307·45	9231·30	15561·35	15548·15
5727·05	4000·50	7991·35	6467·20	10719·70	9539·95

них рахунків Громади.

1930 р.		1931 р.		1932 р.	
Приб.	Вид.	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
1608·—	—	964·—	—	935·—	—
949·10	1129·—	—	436·60	102·60	510·—
200·—	—	140·—	925·—	985·—	867·70
—	610·—	—	20·— ⁴⁾	—	322·— ⁴⁾
—	185·10	—	153·60	—	224·40
—	754·35	—	961·—	—	417·—
—	246·80	—	733·40	—	434·40
—	201·—	—	15·—	—	—
65·—	65·—	20·50	20·50	49·—	49·—
103·10	—	—	—	21·20	30·—

³⁾ Не враховано Кч 14000·—, які належали СУЕО й тільки перейшли через рахунок у банку й скарб. Громади.

⁴⁾ У 1931 році й першій половині 1932 року Управа Громади для відбування своїх засідань і поладження справ Громади користалась безплатно помешканням, що його наймав СУЕО.

Обороти поодиноких голів

Назви рахунків	1933 р.		1934 р.	
	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
Рах. член. внесків	2270.—	50.—	2753·30	—
„ пожертв, доп.	521·50	525·80	1028·10	878·90
„ К-Д Фонду	—	—	—	—
„ філій і осіб	2570.—	2981·30	665.—	868.—
„ позичок	796·70	990.—	1136·60	1120·60
„ майна	683·30	1830·10	914·40	859·90
„ випозичок	—	—	—	—
„ перехід. сум	908·25	214·80	926.—	1464·25
„ Інформ. Лист.	—	—	—	—
„ помешкання	—	1017·10	600.—	2185·50
„ пошт. видатків	—	512·90	—	593·20
„ канц.	—	480·90	—	245·60
„ розїзд.	1.—	359·20	—	440·40
„ організац.	—	—	—	—
„ ріжних	110·20	578·95	—	265·60
„ ювил. фонд	—	—	—	—

Фінансовий стан Громади

А к т и в а :	Кор. ч.
Готівка в скарбниці	13·20
На конті в щадниці	1179·75
Боржники	722.—
Празька філія за помешкання	250.—
Майно згідно з інвентарем	2129·80
Разом актива	4292·75

них рахунків Громади.

1935 р.		1936 р.		1937 р.	
Приб.	Вид.	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.
3867·50	37·—	3183·50	—	4287·75	—
2784·10	2172·90	1840·—	442·—	1582·50	1132·10
—	—	767·—	160·—	2078·—	1670·30
1211·60	1349·10	1060·50	929·50	714·80	590 20
55·—	529·—	750·—	1034·—	—	—
37·—	849·10	576·30	1067·10	—	1600·—
—	—	1489·60	1000·—	2360·80	1309·60
2607·40	1107·80	1570·25	1540·25	2771·50	2769·50
—	—	642·90	1205·05	1413·30	1765·90
274·40	2535·80	1200·—	3037·40	2909·40	5349·85
—	483·80	—	424·50	—	385·90
—	296·20	—	357·40	13·—	317·30
—	980·30	—	1479·70	—	969·70
750·—	600·—	—	—	—	—
1767·25	551·10	148·40	532·40	2771·50	2769·50
—	—	—	—	1295·70	575·50

дня 31 грудня 1937 року.

П а с и в а :

Кор. ч.

Ювілейний фонд:

перечислено з К-Д. Ф. . . . 1027·70

добровільні датки . . . . 720·20

1747·90

Випозичка в Нансен. уряді . . 1051·20

Разом пасива . 2799·10

наведених даних, ці прибутки були настільки малі, що вaledве уможливали покриття коштів утримання помешкання та поштових і канцелярійних видатків. Ті члени Громади, які в минулих роках входили в склад Центр. Управи й близьке цікавилися її справами, дуже добре знають, що нам постійно доводилося переборювати фінансові труднощі та все треба було шукати якихось інших можливостей здобути кошти для ведення нашої праці, для придбання потрібного майна, покриття коштів подорожі і т. д. Такими джерелами були почасти добровільні пожертви, а почасти позички, що їх доводилося зтягати в разі кінцевої потреби. Найбільші позички зтягнуто було в Празькому представництві Міжнар. Нансен. Уряду, який — з вдячністю це треба зазначити — все йшов назустріч нашій Громаді в таких справах. Тут треба також зазначити, що від початку 1936 року до скарбниці Громади поступають місячно добровільні пожертви у висоті 100—150 Кч. від зубної амбулаторії, яка від того часу функціонує як допомогова установа Громади.

Не зважаючи на такий стан перманентної матеріальної скрути, в минулих роках виконано все-таки поважну працю на користь української еміграції в ЧСР як в ділянці організаційній, так і в гуманітарно-допомоговій та культурно-освітній і виховній. Не можу тут докладно вичисляти, що саме було за цей час зроблено, та обмежусь на тому, що наведу кілька чисельних даних, які до того стосуються. І так, у минулих роках здобуто було 25 стипендій для студіюючої молоді, 14 віз на візд до ЧСР, полагоджено було 520 справ дозволу на працю тут, виставлено було 136 посвідок ріжним особам (про родинний стан, немаєтність чи тотожність), видано було 75 допоручень до лічних заведень та харитативно-допомогових установ і т. д. А щодо особистих інтервенцій у справах українських емігрантів на всяких урядах і в ріжних установах та організаціях, то не можу точно визначити число таких інтервенцій, але з певністю можу твердити, що було їх через тисячу. Доводилося інтервенювати на міністерствах (внутр. справ, справедливости, закорд. справ, шкільництва й народ. освіти, соціальної опіки, нар. здоровля, залізниць, хліборобства, народ. оборони та торгу й промисловости), в судових установах, на краєвому уряді, дирекції поліції, мійській управі, Чсл. Черв. Хресті, на чужих консулятах, асекураційних установах, у професійних та громадсько-політичних організаціях і т. д. Словом приходилося відгукуватись на прохання членів Громади та й сторонніх осіб, що торкались найріжнородніших життєвних потреб нашої еміграції. На мов прохання проф. д-р В. Гармашів давав безплатні медичні поради й лікував українських емігрантів, які звертались до нього за цим на допоручення Управи Громади, за що на цьому місці висловлюю йому подяку. Пізніше за згодою мійського фізикату міста

Праги відкрито в Празі амбулаторію, де зубна лікарка п. О. Жадкевич-Костомарова лікує зуби емігрантам за невелику плату (власне покриття режійних видатків) або й зовсім безплатно. За це, як і за пересилання місячних добровільних пожертв, належиться їй наша щира подяка. В міру наших фінансових можливостей видавалося матеріальну допомогу біднішим укр. емігрантам, зокрема новоприбувшим із Краю, а також видавалося безпроцентові позички. Для цієї цілі заложений був Культурно-Допомоговий Фонд. На жаль не пощастило нам зібрати на цю ціль більших коштів, але й ті 1500 Кч., що їх було зібрано,

Поручник Микола Ґалаґан, старшина 1-го Українського Козацького гетьм. Богдана Хмельницького полку. Голова Громади.

уможливили нам задовольнити бодай найпекучіші потреби. Згідно з постановою останніх надзв. загальних зборів решту коштів К-Д. Ф. перечислено було потім на Ювілейний Фонд для урядження нашого Ювілейного Зїзду. Ще мабуть десь у 1936 році виник був проєкт урядження нічлігарні для незаможних наших членів. Цю думку здійснила пізніше Празька філія Громади, й така нічлігарня існує вже більше двох років та міститься в помешканні Громади.

Культурно-освітну й національно-виховну працю Управа Громади провадила при діяльній співпраці Управ місцевих філій різними способами відповідно до обставин і наших спроможно-

† Поручник У. Г. А. Михайло Лалак, заст. голови Контр. Комісії Громади, перший голова філії в Усті н/Л.

Хорунжий У. Г. А. Петро Любачевський, секретар Контр. Комісії Громади, був. голова філії у Празі.

Підхорунжий У. Г. А. Степан Лисак, пресовий референт і потім секретар Управи Громади.

Десятник У. Г. А. Василь Пакош, скарбник Громади й голова філії у Празі.

стей: уряджувалося урочистості з нагоди наших державних і національних свят, висилалося по філіях писані реферати або члени Управи виголошували доповіді при відвідинах філій, улаштовувано збори з дискусіями на загальні теми й для обговорення певних моментів недавньої нашої визвольної боротьби, висилано на провінцію українські періодичні видання й іншу літературу, провадилися курси українознавства для дорослих і курси для дітей українських емігрантів, плекалося наші народні традиції й звичаї, культ Борців за наше визволення, любов до Батьківщини, традиції недавньої збройної боротьби за нашу Державність, ідею Української Соборности і взагалі дух відпорности

Зубна амбулаторія Української Громади в ЧСР у Празі.

й витревалости. В останніх роках цій цілі добре служив скромний орган нашої Громади „Інформаційний Листок“, що його ми самі писали, друкували на цикльостилі й експедували як своїм членам, так і прихильним до нас українським організаціям по-за межами Чехословаччини. Можу тут із почуттям сатисфакції ствердити, що поданими в „Інформ. Листку“ відомостями покористались деякі органи української закордонної преси для розміщення на своїх сторінках інформацій про чинність нашої Громади, а в Американській українській пресі передруковували й статті з нашого органу (на жаль не все з зазначенням джерела, звідки ті статті передруковано!). А щодо інших країн, то нам, напр., писали з Фінляндії, що члени тамошньої Української Гро-

мади, читаючи наш орган, так зріднились духовно з нашою Громадою, що чують себе ніби просто філією її. Що ж до нашого членства, то від Управ місцевих філій та й від поодиноких членів Громади Центр. Управа постійно одержувала листи з побажаннями, аби наш орган не переставав виходити й появлявся частіше. Він був звязуючим звеном між нашими членами, а тому, хоч було це видання для Громади дефіцитове, його ми не припиняли, вишукуючи кошти на його продовження, бо тим хотіли ми задовольнити цілком природне й зрозуміле бажання нашого членства мати між собою й централею Громади духовий звязок за посередництвом „Інформаційного Листка“, де зрештою подавалося й відомості та вказівки, необхідні для кожного нашого емігранта. З метою скріплення цього звязку й для зовнішнього виявлення його загальні збори членів Громади з нагоди 5-літнього її існування на мою пропозицію ухвалили завести для членів Громади відзнаку, що на ній відповідними ембемами зображено ціль наших визвольних змагань і праці на еміграції — Соборна Українська Держава (Тризуб) — і способи її досягнення — боротьба інтелектуальна й фізична (Перо й Меч). З найбільшим задоволенням мушу на цьому місці зазначити ту надзвичайно потішаючу обставину, що членство нашої Громади взагалі стоїть на високому рівні національно-державної свідомості, а в останніх роках Управи місцевих філій Громади уряджували урочисті академії й збори з відповідними до моменту рефератами своїх членів і іншими виступами, так що вже не конче потребували від централі писаних еляборятів, як то бувало здебільшого на початку існування Громади. Це в добрим свідомством інтелектуальної зрілості нашого членства й робить честь цілій Громаді та заслуговує похвали й повного признання, тим більше, що виконавцями тут були здебільшого не якісь дипльомовані особи, але наші стрільці.

На кінці цього розділу зазначу ще, що Управа Громади в минулому десятилітті відбула 176 засідань, на яких розглянено було 1544 ріжних справ, т. є 17—18 засідань річно, при чому полагоджувано було на кожному засіданні пересічно 9 справ важніших, не числячи ріжних дрібніших біжучих справ.

НАПРЯМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧИННОСТІ ГРОМАДИ.

Як було вище зазначено, ініціатори наради в справі заложення Громади запросили були на ту нараду людей ріжних угруповань і політичних поглядів, а в тому також і декого з угруповання польонофільського уенерівства. Одначе ці останні, хоч і зявилися були на ту нараду, але зо зрозумілих причин не могли брати участь у творенні організації, що мала б бути

Містостаршина У. Г. А. Іван
Волошин, заст. голови філії
в Ліберці.

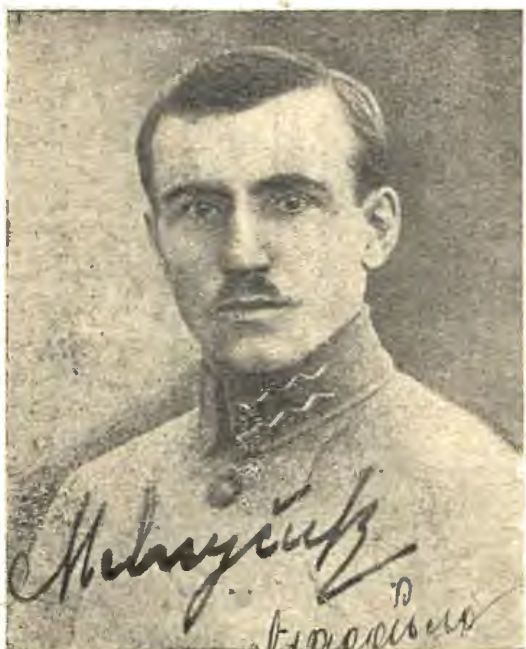
Десятник У. Г. А. Володимир
Цімерман, секретар філії
в Ліберці.

Десятник У. Г. А. Василь Пікуш,
б. скарбник філії в Ліберці.

Десятник У. Г. А. Петро Сидор,
голова філії в Мімоні.

**Десятник У. Г. А. Михайло
Мельничук, перш. голова філії
в Лаз. Белоградї.**

**Десятник У. Г. А. Степан Новак,
заст. голови філії в Празі.**

**Стрілець У. Г. А. Петро Петрик,
голова філії в Мості.**

**Стрілець У. Г. А. Михайло
Голубко, секретар філії в Празі.**

об'єднанням української еміграції, яка відкидає орієнтацію на чужі й ворожі чинники. Якщо перший рік існування нашої Громади не позначився якоюсь помітнішою працею, а значить не було й виразності щодо загального напрямку чинності Громади, то вже на другий рік Управа Громади цілком виразно заявила наші соборницькі позиції. У травні місяці 1929 року Управа Громади відкинула заклик польонофільського угруповання, аби всі українські організації закордоном підписали уповноваження одному з їхніх діячів (О. Шульгинові) заступати українську еміграцію в Женеві. Натомість тодішня Управа Громади ухвалила вислати предложений мною меморіал до Вис. Комісаря в справах біженців при Союзі Народів. У тому меморіалі сформульовано побажання, щоб українських емігрантів визнано було за окрему категорію еміграції й видано було їм паси з правильним означенням їхньої національності (українець, а не росіянин чи поляк!) та щоб міжнародню допомогу уділювано в сім українським емігрантам незалежно від того, з якої частини української національної території вони походять. (У випрацьованому польонофілами меморіалі говорилося тільки про означення української національності в т. зв. Нансенівських пасах для емігрантів із СУЗ, а про нашу еміграцію з ЗУЗ нічого не згадувалося, бо цього собі, очевидно, не бажали їхні „союзники“). З нашим тодішнім виступом уповні солідаризувались ще дві соборницького напрямку організації: Українська Громада у Брні, що тоді існувала формально ще як самостійна організація, й Українська Громада у Франції. За нашою ініціативою вони й від себе вислали до Женеви меморіали ідентичного з нашим змісту. Виступ українців у Женеві, що правда, не приніс особливого успіху, але для нашої Громади його значення полягало в тому, що при цій нагоді ми зовсім ясно й виразно заманіфестували своє соборницьке становище, а це було дуже важне для дальшої праці серед тутешньої української еміграції. Нас почала активніше підтримувати дійсно-соборницька частина еміграції, а до того ж і сама Громада наслідком того нашого виступу очистилась від якоїсь пари людей, що заблукали до неї, очевидно, випадково чи через непорозуміння, бо ж соборницький дух Громади був для них чужий. Серед тих кількох людей, що тоді опустили нашу Громаду (мабуть не всі з однакових причин), був один член (інж. В. Бібік), який свій виступ із Громади мотивував незгодою зо змістом нашого меморіалу, поданого до Женеви.*) Літом того самого 1929 року те ж польонофільське

---

*) Повний текст нашого меморіалу надруковано в ч. 10-11 журналу „Розбудова Нації“ за жовтень-листопад 1929 року. Референтом порушеної там справи в Женеві мав бути тодішній польський міністер закорд. справ Залеський. Як писалося в кореспонденції з Женеви до перемиського „Українського Голосу“ (див. ч. 17 з дня 4. травня 1929 року), поданий нами ме-

угруповання скликало було в Празі свій „всеєміграційний зїзд“. Само собою розуміється, що нашу Громаду на той зїзд не покликали. Отож дехто з членів тодішньої Управи Громади висловлювався за те, що нам треба було б самим зявитись на той зїзд і домагатись допущення до участі в ньому делегатів Громади для зазначення там наших соборницьких позицій. Одначе більшість Управи Громади стала на становищі, що з польонофільським (як і з москвофільсько-большевицьким) угрупованням нам зовсім не по дорозі й ніяких спільних із тим угрупованням зїздів уряджувати чи відбувати ми не можемо.

Коли в 1930 році чехослов. уряд рішив запровадити також і в ЧСР т. зв. Нансен. паси для емігрантів, то тутешня українська еміграція однодушно стала домагатись, аби в тих пасах зазначувано було правильно її українську національну приналежність. У тій акції діяльну участь брали й представники нашої Громади, хоч ті паси мали би дістати тільки українці з СУЗ, а переважна більшість членства Громади була з ЗУЗ і тих пасів не мусіла одержати. Ми вважали, одначе, ту справу за справу загально-національного значення й тому енергійно виступали в обороні нашого права на своє національне ім'я. Згодом польонофільське угруповання виломилось із спільної нашої акції наслідком того, що переважна більшість заступлених у міжорганізаційному комітеті українських організацій відмовилась визнати польонофільського представника (того ж таки О. Шульгина) за виразника інтересів цілої української еміграції та нашого спільного заступника в Женеві. При тому рішено було вислати туди окрему делегацію (Дм. Андрієвський із Бельгії та М. Галаган і С. Шелухин із ЧСР) яко соборницьке представництво, незалежне від польонофільського уенерівства. Зрештою цілу ту акцію, що в ЧСР кінець-кінців завершилась успішно, довела до повного закінчення виконавча комісія, де довелося мені бути головою аж до її розв'язання. Того ж року в осени почалася широка акція протесту проти варварської „пацифікації“, переведеної поляками в Галичині. Наша Громада через висланих своїх представників брала участь у тій протестаційній акції як у самій Празі, так і на провінції, а три роки пізніше, в осени 1933 року, згідно з вказівками генер. секретаріату Європейського Об'єднання Україн. Організацій на чужині, перевели ми акцію протесту проти большевицької голодової політики на Україні.

Виступаючи в обороні прав і інтересів українських емігрантів, не робили ми різниці між ними в залежності від походження з моріял десь просто зник. Польонофіли уенерівці з приводу подання нами того меморіяла незалежно від їхньої акції збирання голосів для їхнього „міністра“ п. Шульгина у своєму паризькому „Тризубі“ називали нас „Каїнами“, а мене особисто ще й „Юдою“, зовсім правильно вважаючи мене за автора згаданого меморіялу й ініціатора окремого від них виступу в Женеві. Уенерівцям їхні „союзники“ також не допомогли.

Вістун У. Г. А. Конрад Слюз,
теперішній голова філії у Брні.

Старший десятник У.Г.А. Петро
Доротяк, б. містоголова філії
у Брні.

Стрілець У. Г. А. Ілько Пітик,
б. член Управи філії у Брні.

Стрілець У. Г. А. Юрко Жидун,
б. скарбник філії у Брні.

**Інж. Юрій Коллард, нач. військ.
комунік. Волин. фронту, голова
філії у Брні.**

**Ст. десятник У. Г. А. Григорій
Лацик, голова філії в Оломунці.**

**Ст. десятник рах. У. А. Г.
Іван Патак, заст. голови філії
в Оломунці.**

**Містостарш. рах. Василь Ґерула,
секретар філії в Оломунці.**

тої чи іншої частини нашої національної території. Не вважали ми й на те, що наш виступ на їхній захист не подобатиметься котромусь із окупантів наших земель. Багато в минулих роках було випадків, коли треба було допомогти тому чи іншому українському емігрантові шляхом інтервенції на урядах. Особливо ж довелося багато зусиль прикласти для врятування наших людей у тих випадках, коли урядові чинники ворожих нам держав бажали дістати дотичних українців до своїх рук, щоб з ними розправитись по власній своїй уподобі. До категорії таких випадків відносяться справи: студ. Я. Барановського й тов. у Кошицях (1930), Вол. Коника на Словаччині (1931) і арештованих у Ліберці Р. і О. Куцаків та В. Терешка, що їм закинувано участь у нападі на поштовий амбулянс під Бірчою (1931), та почасти також і справа Ів. Хромого, учасника розрухів у Ліску (1932). У цих випадках довелося інтервенювати на високих урядових місцях включно до міністра справедливости та й у інших поважних чинників.

Не маю змоги перечисляти тут переведені в минулих роках інтервенції та вжиті заходи помочі й рятування українських емігрантів та різні інші старання, що їх довелося робити в імені чи з титулу представника Української Громади в ЧСР. Згадаю тут ще хіба, що в 1933 році довелося мені інтервенювати в справі арештованих членів редакції й адміністрації журналу „Розб. Нації“, в тому також і за Вол. Забавського, тодішнього члена Контр. Комісії нашої Громади. Наступного 1934 року в імені Громади роблено було старання перед міністерствами закорд. і внутр. справ щодо права азилу в ЧСР для втікача з Сов. України К. Полуведька. Однак найтруднішою була рятуноква акція на користь тих українців, що в осени 1934 року в числі 15 осіб видалені були з ЧСР, а серед них було й 7 членів нашої Громади: Ф. Жлудкин (він же й Гай-Гаєвський), тодішній член Контр. Комісії д-р Дм. Равич, тодіш. голова Ліберецької філії І. Дуб, члени тої ж філії Ів. Волошин і В. Пікуш, та член Празької філії В. Забавський. Не буду описувати тут (хоч про це треба було б знати членам Громади) все те, що довелося тоді пережити в звязку з тою акцією. Зазначу, однак, де-які моменти тої тяжкої доби. Видалених людей гонили з ЧСР, за виразом одного поліц. урядовця, „яко псанців“, а вони змушені були вертатися назад, бо їх не приймали в іншій державі. Шукаючи за ними, поліція переводила ревізії в наших приватних мешканнях і в Громаді. Коли гоненим треба було допомогти грошми, то фінансовий стан нашої Громади не дозволяв це зробити в потрібній мірі. Окружний уряд у Подебрадах своїм приписом з дня 6. грудня 1934 року під числом 54.166/34-8-33/612 вимагав від мене, яко заступника Ф. Жлудкина, щоб я до 14 днів випровадив із ЧСР двох його дітей, а то 7-літнього вихованця українського при-

тулку в Подєбрадах Валерія й 11-літнього учня української гімназії в Ржевницях Ігоря, що їхня мати вмерла, а місце перебування видаленого батька було невідоме. Виконати цю екзекуцію над дітьми я відмовився, про що й повідомив писемно допичний уряд. Тоді створився був такий настрій паніки серед української еміграції, що не тільки сторонні люди десятою дорогою обминали нашу Громаду, але й де-хто з її членів від неї втікав. Тимчасом наші противники затирали руки з радости над тим, що ми попали під дошкульний удар, показували на нас пальцями як на небезпечних „фашистів“ та сичали по закутках, пророкуючи нам скору загибель. Словом, були то дні, тижні й місяці якогось ніби кошмару. Але мушу об'єктивно ствердити, що з того тяжкого положення наша Громада вийшла гідно й не то що не розвалилася, але ніби ще більше після того сконсолідувалася. Дезертувало з наших рядів у той час може який нецілий десяток боягузів із загального числа коло 340 членів.

В осени 1934 року та й у наступних 1935 і 1936 р.р. довелося інтервенювати в справі видалених на різних урядових місцях. З мові ініціативи в імені нашої Громади, Української гімназії й Подєбрадського притулку подали ми були прохання навіть до самого президента республіки в справі дітей Ф. Жлудкина. Пощастило досягти деяких полегшень для видалених, а потім дістав я повідомлення від Земського уряду в Празі, що дітям Жлудкина дозволено таки лишитися тут. Одначе цілковитого успіху в тій рятунковій акції ніяк неможна було досягти з огляду на те, що цілу ту справу трактовано було в такій площині, де емігрантські спроможності зводяться майже на нівець. Про це писала тоді чеська преса. Так, напр., в органі чеських народ. соціалістів „Вечерні Ческе Слово“ з дня 10. грудня 1934 року писалося, що напередодні в Женеві на засіданні Ради Союзу Народів представник ЧСР і тодішній міністер закорд. справ д-р Ед. Бенеш відповідав на закиди з боку представника Мадярщини, якого енергійно підтримував польський заступник Комарніцький. Із відповіді д-ра Бенеша виходило, що згадані заступники Мадярщини й Польщі закидали чехослов. урядові, ніби він толерував надуживання українською еміграцією права азилу в ЧСР, а чехослов. представник навпаки стверджував, що польський посол у Празі навіть кілька разів дякував чехословацькому урядові за ті заходи, що їх примінено було супроти українських емігрантів, які надужили права азилу. „Літом цього (1934) року, писалося в тій газеті, нашу (то є чехословацьку) владу прошено, щоб вона видалила п'ятнадцять українців, що за інформаціями поляків надужили права азилу. Були негайно видалені, а польська влада знов подякувала... Зрештою чинність українців, оскільки вона згідно з польськими підозріннями спрямована проти цілості польської території, тичеться й певних частин нашої (то

Ст. стрілець У. Г. А. Іван Стефанко, член першої Управи філії в Оломунці.

Стрілець У. Г. А. Іван Галь, член першої Управи філії в Оломунці.

Ст. пушкар У.Г.А. Яким Предка, голова філії в Ліпніку.

Пушкар У. Г. А. Павло Петричка, член-фунд. філії в Ліпніку.

в чехослов.) держави, так що інтереси обох держав тут в то-
тожні, й ми відповідно до того поступавм“. Само собою зрозу-
міло, що я тут не можу входити в розгляд питання, наскільки
були підставні (чи навпаки безпідставні) зроблені на адресу укра-
їнських емігрантів закиди. Стверджую тільки, що за таких обста-
вин дуже трудно було обороняти наших видалених земляків і
членів Громади. Нехай це візьмуть під увагу головно ті, що свого
часу готові були ремствувати за те, що не пощастило досягти
відкликання репресивних заходів супроти всіх видалених.

Додержуючися засад українського соборництва, ми все радо
кооперували з іншими українськими організаціями щиро-собор-
ницького напрямку та готові були разом із ними шукати й мож-
ливостей організаційного зближення. Але ми свідомо ухилялися
від кооперування з такими організаціями, що їхнім словесним
декляраціям про визнання засад соборництва ми мали підстави
не вірити. Управа Громади, напр., відмовилася у 1936 році ви-
ступати разом із такими організаціями навіть і в справі вида-
лення кількох дальших українських емігрантів. Рішення не дати
підпису Громади на випрацьованому тими організаціями елябо-
раті, прийняте було в нас насамперед з тої причини, що там
мова була тільки про видалювання українців, які походять із Га-
личини, а ми бажали, щоб там згадано було й про видалювання
українців із СУЗ та й інших наших земель. Але треба одверто
сказати, що були й інші причини нашого відмовлення: ми не
бажали кооперувати з людьми й уґрупованням, які свого часу
видвигали ідею створення т. зв. „Галицької партії“, а з другого
боку хотіли ми показати, що з методами праці опортуністично-
угодових уґрупувань ми не солідарізуємося. Тому в імені нашої
Громади в справі нових видалювань склав я в міністерстві нашу
окрему заяву, стилізовану в дусі соборництва. Десь у середині
вересня 1936 року (під датою 14. IX. 36) одержала Управа Гро-
мади листа від „Центр. Союзу“ за підписом інж. А. Гальки яко
голови й інж. М. Плешкана за секретаря. Нам пропонувалося
співпрацю з тим уґрупованням щодо поборювання чинности укра-
їнських комуністів, нібито підтримуваних українськими есерами,
а також і щодо направлення незадовольняючих відносин у їм-
назії. На цю пропозицію ми взагалі не зареаґували, вважаючи
її за маневр з боку пропонентів чисто кон'юктурального харак-
теру, бо ж зовсім недавно перед тим головні чинники того уґру-
пування цілком доброзичливо ставилися до тих, що на боротьбу
з ними тепер кликали нас, і тільки після сварки зо своїми не-
давніми партнерами в неприхильності до нашої Громади заба-
жали собі бачити в нас своїх союзників. У грудні місяці 1937
року на запрошення пражського представництва Міжнарод. Нансен.
Уряду відвідав я це представництво, де мав розмову із співро-
бітником Королівського Інституту Міжнарод. Справ у Лондоні.

Поручник У. Г. А. Роман Олексій,
б. голова філії в Тренчині.

Ст. стрілець У. Г. А. Павло Демко,
скарбник філії в Тренчині.

Десятник У. Г. А. Петро Замрій,
заст. голови філії в Кошицях.

Стрілець У. Г. А. Михайло
Черхавський, скарбник філії
в Кошицях.

Ст. десятник У. Г. А.
Йосип Чепіль, голова філії
в Михайлівцях.

Десятник У. Г. А. Антін Ленюк,
член Управи філії
в Михайлівцях.

Стрілець У. Г. А. Іван
Садловський, секретар філії
у Вранові.

Вістун У. Г. А. Роман Бабський,
член Управи філії
в Михайлівцях.

При тому всі порушені тим співробітником справи еміграції та її відношення до різних подій трактував я зі становища українського соборництва. Таке трактування, як признався тоді мій співбесідник, було для нього новим і дуже цікавим. Можливо, що наслідком цієї бесіди було те, що в якості заступника нашого соборницького напрямку запрошено було мене знов у кінці січня 1938 року на розмову з директором біженецького відділу того ж Інституту, який тоді прибув до Праги. Для підсилення нашого соборницького представництва (бо з тим директором мали говорити теж і українці з уенерівського угруповання) вважав я за доцільне ангажувати на побачення й розмову з директором К. Мельника, члена нашої Громади, що мав би зазначити становище соборницького українського студентства. Згаданому директорові, серу Джону Гоп-Сімпсонові, доручив я писаний меморіал, де сформульовані були наші бажання в тому самому дусі, як то їх я формулював перед 9-ма роками в меморіалі, надісланому до Женеви. Взагалі своє становище супроти певних явищ і подій у нашому еміграційному й загальному житті ми визначали й його заявляли публічно чи евентуально перед дотичними чинниками зовсім незалежно від того, яке становище щодо тих самих явищ і подій займали угодовці, опортуністи, сумнівні соборники, польонофіли чи якісь інші угруповання на еміграції та й у Краю. Ми негативно поставилися до затіяного цими угрупованнями скликання т. зв. „Всеукраїнського Національного Конгресу“, бо не вважали опортуністів, угодовців і польонофілів за здібних і гідних репрезентувати правдиві цілі визвольних змагань нашого народу. Дороговказом у нашій чинності була ідея Соборности Української Нації й Держави, що їй служити старалися ми не тільки на своїй Рідній Землі, але й за скрутних обставин еміграційного життя.

Само собою розуміється, що вже саме положення емігрантів зобов'язувало нас бути цілком лояльними супроти тої держави, де ми користуємося правом азилу. Це виявляли ми не тільки тим, що провадили свою чинність у межах законних норм і урядових приписів ЧСР, але й складанням іратуляцій з нагоди державних і національних свят чехословацького народу, згідно участю нашого членства в урочистостях, уряджуваних з нагоди таких свят, як також і висловленням кондоленцій з приводу народніх жалоб. Зокрема в осени 1937 року Управа Громади й місцеві її філії належним способом вшанували пам'ять Т. Г. Масарика, Президента-Визвольника ЧСР. Однак ми, в противність деяким землякам, лояльність відрізняли від підхлібництва.

МІСЦЕВІ ФІЛІЇ ГРОМАДИ.

Майже все наше членство в організоване в 15 філіях і 2 окремих групах у Чехії, на Мораві й Словаччині. Всього тільки

27 осіб, що живуть розпорошено в різних місцях ЧСР, числяться як поодинокі члени Громади прямо при Централі Громади, не входячи в склад ніодної філії. Мушу тут заважити, що згідно з урядово схваленим статутом наша Громада має формальне право провадити свою чинність на цілій території ЧСР. Одначе ще в 1930 році високий урядовець Міністерства Внутр. Справ у розмові зо мною висловив побажання й пораду нам, аби ми не поширювали свою чинність на територію Підкарпатської Руси. Свою таку пораду дотична особа мотивувала тим, що ми, як емігранти, не визнаємося добре в тамошніх відносинах, наслідком чого, мовляв, можемо легко попасти в трудне положення або навіть і в колізію з місцевими урядовими чинниками. Отже таку компетентну пораду не могли ми злегковажити, а тому в наступних роках не робили спроб закладати там наші філії, хоч поодинокі члени Громади там були.

Наколи би й до цього часу існували всі заложені в минулих роках філії Громади, то було б їх дещо більше, ніж в тепер. Але мінливість життя української еміграції в ЧСР виявилася, між іншим, також і в тому, що не всі заложені наші місцеві філії й менші групи вдержалися до кінця звітньої доби. Насамперед зникла (1932 р.) колишня наша Ужгородська група, яка свого часу начисляла 6 членів, що потім розіхалися по різних місцях. Потім (того ж року) рішено було зліквідувати окрему філію в Подєбрадах, а решту її членів причислено було до Централі. Причиною занепаду тої філії була та обставина, що в звязку з ліквідацією Української Господарської Академії в Подєбрадах тамошня українська кольонія дуже значно зменшилася, бо складалася вона раніше майже виключно з педагогічного й адміністраційного персоналу та студентів Академії. Більше-менше аналогічна була й доля нашої філії в Пшибрамі. Доки там тримався гурток українців (переважно студентів тамошньої Гірничої Академії), доти могла ще існувати й наша філія в Пшибрамі бодай і не надто численна. Але коли українські студенти покінчили там свою науку й розіхалися, та коли й зайняті там робітники також не мали більше праці й виїхали звідти, то й наша тамошня філія перестала існувати. Колишня філія в Турнові стала згодом лише групою в кількості 4 осіб. Потім її зовсім було скасовано, а поодинокі її члени стали членами ближчої Ліберецької філії. У звіті за перші 5 років існування Громади подав я загальні відомості про ці колишні наші філії, а тому тут про них не буду більше говорити. Згадаю ще, що група членів у Жиліні (на Словаччині) наслідком виїзду декого з її членів із ЧСР стала так малочисленною, що решту її членів причислено до Централі.

У дальшому постараюся коротко зазначити головніші моменти з життя й чинности існуючих тепер філій і груп нашої Громади за чергою в Чехії, потім на Мораві й далі на Словаччині.

При тому мушу тут зазначити, що з датою 1. серпня 1937 року Управа нашої Громади й Управа Української Жіночої Громади в Чехах (з осідком у Ліберці) підписали угоду, в силу якої Жіноча Громада в складі 20 своїх членок стала складовою частиною нашої Громади, створюючи в ній автономну, в жіночих справах внутрішню організацію. Жіноча Громада від самого початку свого існування працювала в найтіснішому контакті з нашою Ліберецькою філією, а від підписання згаданої угоди вона в зв'язані з нашою Громадою й організаційно. Додам ще до цього всього, що в минулих роках у нашому „Інформаційному Листку“ досить докладно реєстровано й описувано різні прояви життя й праці філій та надруковано було й репортажі з поїздок до філій членів Управи Громади. Інформації про життя й чинність Громади та її філій поміщували також і краєві українські часописи та закордонні. Зокрема й найбільше про нашу Громаду писалося в паризькому „Українському Слові“, де надруковано було, між іншим, і мій обширний репортаж із подорожі по філіях на Мораві й Словаччині.*) Цю подорож відбув я тоді (в серпні 1935 року) з метою скріпити внутрішній стан Громади після того удару, який перед тим довелося дошкульно відчувати, а який я особисто після тої подорожі відчув ще дошкульніше. З великим задоволенням можемо, однак, ствердити, що наступний 1936 рік приніс нам значні організаційні успіхи й збільшення числа наших членів, як то видно з наведених вище даних. Зріст нашого членства продовжувався й в останньому році звітної доби, так що наприкінці 1937 року число членів Громади було 473.

Філії Громади в Чехії.

На території Чехії, як краєвої одиниці, існує 8 філій Громади, переважно в півн.-зах. області, а саме в Ліберці, Лібштаті, Лазнях Бєлоградї, Мімоні, Празі, Бровмові, Мості й Усті н/Л. За хронологічним порядком їхнього заложення й переходжу далі до перегляду їхнього життя й праці.

Філія в Ліберці.

Ліберецька філія Громади є найстаршою з усіх її місцевих філій. Своїм походженням вона зв'язана з колишнім „Національним (чи Громадським) Комітетом“, що утворений був наприкінці 1927 року. Члени цього „Комітету“ брали участь в організаційних зборах нашої Громади в грудні 1927 року, після чого вони вже стали членами Громади. На початку наступного 1928 року „Національний Комітет“ переформувався в Ліберецьку філію Громади, але організаційні збори цієї філії формально відбулися аж 8. липня

---

*) Див. „Українське Слово“ ч. ч. 128—133 за 1935 рік.

1928 року. Фактично довгий час Ліберецька філія існувала й провадила свою чинність, не маючи урядово ствердженого статуту, що його подано було на схвалення Земському уряду в Празі тільки в кінці 1929 року, а одержано повідомлення про його схвалення аж на початку 1931 року.

Хоч за минулий час у складі членів Ліберецької філії відбулися досить значні зміни, але все-ж-таки їхнє число зросло більше, ніж 4 рази. За майже повних 10 років існування Ліберецької філії в складі її членства сталися такі зміни: померло 2, виступило 26, виключено 43, виїхало з ЧСР 11, перейшло до інших філій 2, відновлено членство 10 особам. Стан членства в минулих роках: 1928 р. — 16 чл., 1929 р. — 29 чл., 1930 р. — 37 чл., 1931 р. — 57 чл., 1932 р. — 67 чл., 1933 р. — 93 чл., 1934 р. — 47 чл., 1935 р. — 39 чл., 1936 р. — 60 чл. і 1937 р. — 68 чл. Зменшення числа членів наприкінці 1934 року та в наступному 1935 році було спричинене виключними обставинами, про які вже була мова й далі ще буде.

За минулих 10 років на становищі голови філії були такі особи: Т. Кизима (н. 1938), Ів. Дуб (н. 1929, 1930-31 і н. 1934), К. Михайлюк (1932-33), О. Яворський (н. 1934), Іл. Саврук (1935), М. Завянський (н. 1936) й М. Фортуна (н. 1936 і 1937).

Заступ. голови були Ів. Дуб (1932), М. Фортуна (1933), К. Хомінський (н. 1934), В. Дяконюк (н. 1934), В. Губаль (1935), Ів. Паславський (н. 1936) й Ів. Волошин (1937).

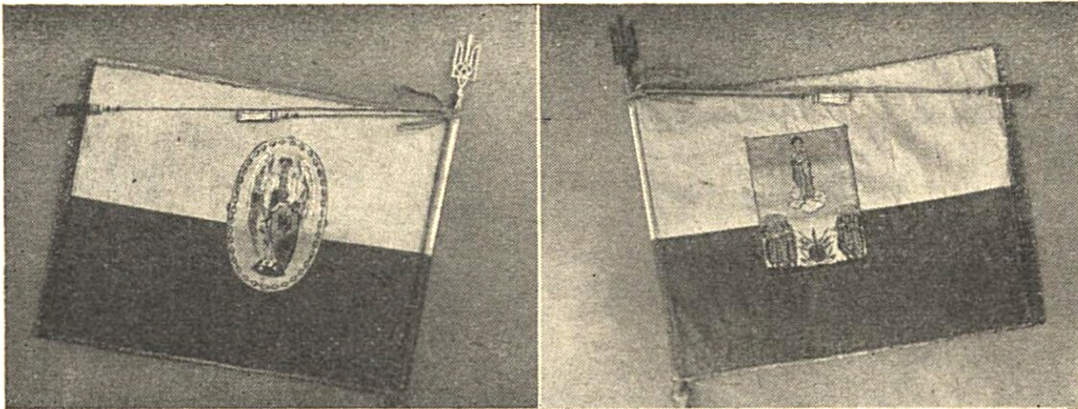
Секретарями були В. Кричевський (н. 1928), інж. Касяненко (н. 1929), Ів. Волошин (н. 1929, н. 1930 і 1931), Ів. Паславський (н. 1930), В. Ілашук (1932), О. Ганкевич (1933-34), В. Дякун (1935) і В. Цімерман (1936-37).

Скарбниками були В. Цімерман (н. 1920 і 1929), В. Пікуш (н. 1930, 1931-33 і н. 1934), В. Губаль (н. 1934), М. Дякун (1935, н. 1936 і 1937) та О. Піх (н. 1936).

На становищі членів управи з різними функціями чи без означення їхніх точних функцій були М. Ванько (1932 і 1936), В. Бохенюк (1933), В. Губаль (1933), Ів. Паславський (1933 і н. 1934), В. Цімерман (1934), С. Гавришко (1934), Ів. Нирка (н. 1934 і 1935), Ів. Пришляк (н. 1934, 1935 і н. 1936), І. Юськів (1935-36), М. Фортуна (1936), Іл. Саврук (1937), О. Козакевич (1937) і П. Шквірко (1937),

На початку існування Ліберецької філії Управа її звернула головну увагу на поширення організації й притягнення нових членів, але при тому провадила також і освідмлюючу працю та взагалі культурно-освітню роботу. В осени 1930 року Управа філії навязала зв'язок із українцями, які перебували в Лібштаті, де згодом заложено було дальшу філію Громади. Тоді ж з ініціативи нашої філії в Ліберці влаштовано було віче цілої української кольонії на Лібереччині для протесту проти польської

„пацифікації“ в Галичині. Наступного року за посередництвом Ліберецької філії заложено було нові філії в Мімоні й Турнові. Щорічно філія уряджувала обходження державних і національних свят: Самостійности й Соборности, Т. Шевченка, Ів. Франка, Свято Стрільця, 1-го Листопада. Уряджувала товариські забави, видавала своїм членам і іншим емігрантам матеріяльну допомогу. Чинність філії улегшена була після затвердження її статуту, що його вона дістала з початком 1931 року. Того року на запрошення філії два рази відвідав я Ліберець, де виступав із рефератами. Від 1932 року чинність Ліберецької філії набрала широкого розмаху. Тоді почалась співпраця з Українською Жіночою

Український Національний Прапор філії Громади в Ліберці.

Громадою, що на її чолі стояла пані С. Михайлюкова. Золожено було свою бібліотеку, яка незабаром числила понад 300 томів. Разом із Жіночою Громадою філія обходила вже не тільки державно-національні свята, але й уряджувала „Спільний Великдень“, Свято Української Матери й Сільського Господаря та урочисто обходила річниці визначних подій нашої визвольної боротьби (Крути, Базар, Свято Українського Моря й ін.) З ініціативи тодішнього голови філії К. Михайлюка Управа її рішила справити „Український Національний Прапор“ і до нього „Золоту Книгу“, що й здійснено було на другий рік. Цей дуже гарний прапор за проектом відомого українського графіка Р. Лісовського вишили: голова Жіночої Громади С. Михайлюкова й членка нашої Громади Н. Коваленкова. На весні 1933 року філія урядила збори цілої Ліберецької кольонії, на яких виступив із рефератом редактор „Розб. Нації“ п. Вол. Мартинець, а в осени того ж року уряджено було збори для протесту проти голодової політики большевиків на Україні, на яких довелося виступати з рефератом мені. Дня 5. липня 1933 року мало відбутися посвячення Націон. Прапору, але на той день не прийшов урядовий дозвіл. Одначе філія в той день урядила „Український День у Ліберці“ з дуже широкою програмою, що справді заповнила цілий день. Свято

відбулося величаво та справило велике вражіння не тільки на учасників його, але й на місцеве населення. Не можу забути зворушуючого моменту, коли, закривши святочну академію, сказав я показати присутнім наш Національний Прапор, бодай і неопосвячений. На вид розгорненого Прапору присутні встали з місць, а в великій наповненій салі запанувала глибока тиша. На обличчях учасників академії видно було зворушення, а в декого з них бачив я на очах сльози радості. Окрім нашого членства з Ліберця й інших філій у тому святі брали участь Академічний Хор із Праги, українські Соколи й Пластуни та запрошені гості-укра-

Група учасників урочистої академії, що відбулася в рамках „Українського Дня в Ліберці“ 4. липня 1933 р.

їнці, литовці, німці й чехи. З нагоди проєктованого посвячення Прапору філія одержала від багатьох соборницьких організацій в Європі й Америці та від визначних українських діячів писемні привітання. Посвячення Прапору відбулося 20. травня 1934 року в день урядженого філією „Свята Стрільця“ також за великої участі як членів нашої Громади, так і гостей. Досить сказати, що було нас, учасників походу з церкви до кладовища, понад 320 осіб. Взагалі й це свято відбулося із широкою програмою й надзвичайно імпозантно.

Все ніби вказувало на те, що життя й праця Ліберецької філії розвиватиметься скорим темпом, виказуючи що далі все більші успіхи. Але зовсім несподівано в осені 1934 року зазнала вона тяжкий удар, бо ж, як уже раніше було згадано, на домагання поляків видалено було з ЧСР трьох її чільніших членів. Це депресивно вплинуло на деяких членів філії та на певний час

затримало розвій її організаційного життя, тим більше, що на поміч своїм потерпівшим членам філія витратила досить значні кошти. Треба сказати, що наші противники з метою викликати паніку серед членства нашої філії поширювали чутки про неминучу ліквідацію цілої Громади. Наслідком веденої в цьому дусі ворожой агітації створилося тоді було таке положення, що на початку жовтня того року довелося мені спеціально поїхати до Ліберця, щоб рятувати ситуацію та внести заспокоєння серед членів філії. Про цей момент у звіті Ліберецької філії писалось так: „Пан Др. Галаган взивав членів, щоб той удар витримали,

Дітвора на „Святі Українського Миколая“ в Ліберці
26. грудня 1935 р.

наводячи різні приклади до гриба включно: коли ти в грибом, то треба лізти до борщу! — Слова були розумні та щирі й багато помогли новій Управі до вдержання філії в організаційному стані, правда, що не в таким числі, як було на початку року“. Це правда, що були серед членів Ліберецької філії такі слабодухи, які в часі тодішнього небезпечного стану опустили наші ряди зі страху перед можливими репресіями. Був це той випадковий і хиткий елемент, що зголосився до нашої Громади в часі доброї конюнктури. Мушу однак сказати, що наша „стара гвардія“ в Ліберці натиск витримала й позицій не опустила, а чільніші її люди, твердо стоячи на своїх місцях, рішуче відбивали ворожі наскоки та підбадьорювали й інших до мужности й витривалости. До таких у першій мірі належав член Управи філії В. Цімерман, що з ним у часі того бою довелося мені ближче контактувати й який у своїй реляції (з дня 24. IX. 34) запевняв

мене, що філія „держиться твердо на підвалинах і не вступить зі свого становища“ та голосив далі так: „Пане Професоре і Батьку нашої організації, ми надалі стоїмо на місцях, тих самих, як булиśmy перед тим, і ніколи не діждуться неприятели, що думають: тепер прийшов час, де із сего ми використаєм“.

Розвалу нашої Ліберецької філії „неприятели“ справді не дочекалися. Хоч вийшла вона з-під того удару досить знесилена, однак вже з початком 1936 року її організаційне життя відновилося й чинність знов активізувалася. Тепер у своїй праці філія звернула пильнішу увагу на молоде покоління, що народилося від мішаних подруж українців із чужинками. В цілі виплекання в цих дітей любови до України й нашого народу уряджувано для них свята українського Миколая, що приносив їм дарунки з України, а також улаштовувано забави й вистави відповідного змісту. У всіх цих імпрезах діяльну участь брала голова Жіночої Громади пані А. Тхірова (родом чешка). В останніх роках філія в Ліберці тісніше співпрацювала з місцевим гніздом українського Сокола, що його членство зрештою в більшості складалося з членів філії. На цьому місці згадаю, що в 1936 році в лоні Ліберецької філії народилася спроба внести заколот у ряди самої філії та й цілої нашої Громади. Зробив був цю спробу М. Завянський, бувший голова СУПО, що через непорозуміння прийнятий був до нашої Громади; бо заявляв себе її симпатиком, і став навіть головою Ліберецької філії, обіцяючи віддано працювати на її користь. Цю спробу внести баламуцтво в ряди Громади зустріло наше членство рішучим спротивом, а зліквідовано її було просто в той спосіб, що М. Завянського виключено з Громади. За ним виступило з Ліберецької філії 4 його компаньонів, і на тому справа кінчилася. Правда, та група ще якийсь час у видаваному Завянським (нікому непотрібному!) часописі п. н. „Україн. Шлях“ нападала на Громаду та її чільних осіб, але не досягла тим бажаного їй висліду й тільки кінець-кінців зблямувала себе своїм дуже своєрідним розумінням журналістичної етики й чужих авторських прав.*) Останній 1937 рік життя Ліберецької філії перебігало цілком нормально та без найменших прикмет якогось внутрішнього заколоту, при чому Управа філії присвячувала спеціальну увагу справі підготовки до Ювілейного Зїзду. За час свого існування Ліберецька філія видала 2127·35 Кч допомог і 700 Кч позичок як своїм членам, так і новим втікачам із Краю.

---

*) В ч. 241 паризького „Українського Слова“ з дня 16. І. 38 та в ч. 54 нашого „Інформ. Л.“ надруковано було, що панове з „Укр. Шл.“ працювали не так пером, як ножицями безцеремонно вирізуючи з „Розбуд. Нації“ статті й передруковуючи їх у себе без згоди редакції й дотичних авторів та й не платячи їм гонорарів.

В минулих роках філія мала такі грошеві обороти :

Роки	Кор. ч.	Роки	Кор. ч.
1928-30	невідомо	1934	6427·37
1931	2253·85	1935	1102·17
1932	7289·84	1936	1290·05
1933	14265·60	1937	3362·—

За перші роки існування філії грошеві обороти невідомі, бо діловодство філії в часі пожежу на помешканні тодішнього голови філії згоріло. Наведені суми грошових оборотів відбивають

Група членів філії Громади в Ліберці (січень 1938 р.)

інтенсивність життя філії в дотичних роках. Так, у роках 1932-34 у філії провадилася широка акція для спорудження „Українського Національного Прапора“ та й влаштування свят на широку скалю, і в тих роках обороти грошей у скарбниці філії були дуже великі. Рік 1935-ий був для неї критичним, і оборот грошей у тому році був найменший (теж і число членів значно зменшилося). Від 1936 року почався знов процес стабілізації внутрішнього життя філії, збільшення її членства й підвищення її активності, що відбилося й у збільшенні її грошових оборотів.

На кінці ще зазначу, що членство нашої філії в Ліберці складається з підстаршин і стрільців УГАрмій. Воно твердо стоїть на становищі української державно-національної Самостійности й Соборности та в цьому відношенні не йде на компроміси з іншими організаціями й угрупованнями. При відвідинах Ліберецької філії не раз доводилося мені чути від її членів вислови жалю, що колишні українські старшини не голосяться до філії, хоч і

живуть в околицях Ліберця. З почуттям суму треба ствердити цей факт, але потішаючим є те, що наші підстаршини й стрільці вміють самі дати собі раду та гідно репрезентують і на вигнанні ідею й ціль, що за їхнє здійснення свого часу вони боролися з крісами в руках.

Філія в Лібштаті.

Лібштатська філія Громади заложена була 1930 року в грудні, коли-то відбулись збори тамошніх українців, скликані М. Соколом, урядовцем місцевої текстильної фабрики, що з ним

Група членів філії Громади в Лібштаті (серпень 1937 р.)

Управа Громади звязалась посередництвом Ліберецької філії. Присутніх на тих зборах було 18 осіб, бувших українських во-яків, які працювали тут як промислові й сільсько-господар. робітники.

На згаданих зборах, що їх треба вважати за установчі, обрано було Управу філії в такому складі: М. Сокіл — голова, А. Копиняк — заст. голови, А. Дорошенко — секретар, Ів. Твардовський, Ф. Черепюк та Д. Коницький — члени Управи. В такому складі Управа існувала й у першій половині 1931 року, а після урядового схвалення статуту філії в червні того року Управу скорочено було до 3-членного складу: голова, сек-ретар і скарбних. Від 1932 року на становищі голови

були М. Сокіл (1932—34) і П. Місяйло (1935—37). Секретарями були А. Дорошенко (1932), О. Сокаль (1933) і Д. Нестор (1934—37). Скарбниками були О. Сокаль (1932) і А. Копиняк (1933—37).

Вже скоро після свого zaloження Лібштатська філія зама-ніфестувала своє існування замітною імпрезою, влаштувавши в квітні 1931 року Свято Т. Шевченка з широким проґрамом, що його точки складались із мого вступного слова українською мовою, реферату старости місцевого чеського „Сокола“ чеською мовою, сольових співів та клявірної гри українських і чеських артистів, виконання українських дум у супроводі бандури та деклямацій Шевченкових творів в українській і чеській мовах. Як на місцеві умови, імпреза та була закробна на широку скалю, й філії довелося доплатити недобір із кишень своїх членів. Але моральне значення того виступу українців, як пропаганда нашої справи, було велике. Місцеве населення тоді мабуть взагалі вперше довідалося про життя й творчість нашого національного поета та й у перше мабуть трохи близче пізнало зміст наших визвольних змагань.

В наступних роках філія обходила наші національні й державні свята на сходинах своїх членів, іноді й за присутности гостей. Сходини членів філії, за рідким порівнюючи виїмком, відбувались реґулярно що-місяця, при чому не тільки обговорювано біжучі організаційні справи, але й читано було реферати, прислані Централєю Громади, слухано було доповіді приїзжих референтів. Серед членства Лібштатської філії стало ніби свого рода традицією брати до себе на вакації учнів української гімназії. На місцевому цвинтарі філія поставила пам'ятник українському стрільцеві М. Селяникові, на якому зроблено напис українською мовою. Філія все відгукувалась на визначніші події в житті нашого народу, зокрема на утиски з боку окупантів.

Життя Лібштатської філії в минулих роках, назагал беручи, перебігало досить спокійно й без потрясень, хоч згадувані вище події на Ліберецькому терені до певної міри мали свій відгук і в житті членів Лібштатської філії. В минулих роках де-хто з колишніх її членів виїхав із тих околиць, а інші знову стали членами сусідньої філії Громади в Лазнях Белоградї, так що на прикінці 1937 року в її складі лишалося 11 осіб. Відвідавши за цей час кілька разів філію в Лібштаті, міг я пересвідчитись, що членство тамошньої нашої філії — це в скромні, але витревалі українські патріоти-сборники.

Філія в Лазнях Белоградї.

Цю філію заложили члени Громади, що числились раніше в складі Лібштатської філії. Вони приєднали дальших членів

Громади й разом із нововступившими заклали в Лазнях Белоградi окрему філію. Організаційні збори нової філії відбулись на початку листопада 1931 року. Обрано було Управу в складі: М. Мельничук -- голова, Д. Кравчук -- секретар та М. Казанський -- скарбник. В наступних роках становище голови філії займали М. Мельничук (1932-35) та після його смерті в осени 1935 року О. Стефанишин (1936-37). Заступниками голови були О. Стефанишин (1935), який одночасно був і бібліотекарем філії. І. Кузьмак (1936) та Д. Кравчук (1937).

Свято Т. Шевченка у філії Громади в Лазнях-Белоградi.
29 березень 1936 р.

Скарбниками були К. Казанський (1932-35) та М. Романюк (1935-37). Секретарями були М. Решетівський (1933-34), В. Сторонський (1935), М. Іванський (1936) та І. Кузьмак (1937). Запасовими членами були В. Стецишин (1936) та Юр. Васильків (1937). Бібліотекарем був М. Рипан (1937).

В околицях Лаз. Белограду проживало невелике число українських стрільців, що осілися тут після виходу з інтернації. З них і зложилося членство тамошньої філії. Самозрозуміло, що не була вона чисельно великою. На кінці 1937 року в її складі числилось 17 членів.

Життя й чинність філії в Лазнях Белоградi визначалося високим рівнем національної й громадської свідомості. Особливо це помітно було в останніх роках її існування. Філія відбувала свої місячні сходи, на яких по мимо вирішення різних організаційних справ читались реферати та провадились бесіди на актуальні теми. Що-року обходила державні й національні свята

та урочистими сходами відзначала інші визначні моменти нашої історії й недавньої визвольної боротьби. На початку філія в Лазнях Белоградi, як і в інших місцях, існувала без урядового затвердження статуту. Одначе згодом виникла потреба її легалізувати, бо голові філії доводилося виступати на місцевих урядах у справах українських емігрантів. Тож літом 1934 року подали ми на схвалення статут філії, що його Зем. уряд у Празі затвердив дня 15 липня того року.

На весні 1935 року нашу філію в Лазнях Белоградi вшанували своєю увагою прихильники т. зв. „Всеукр. Національного Конгресу“, що його тоді майстрували й пропагували різного сорту опортуністично-угодові й польонофільські краєві партії й закордонні уїруповання. Настирливу влазливість їхнього місцевого одностумця чи агента та його пропаганду того нещасливого „Конгресу“ зустріла наша філія зовсім неприхильно й кінцево-кінців самого пропагатора перестала до себе пускати, вповні солідаризуючись із негативним становищем Центр. Управи Громади супроти тої (зрештою безвиглядної!) затії угодовців, опортуністів і польонофілів, бо членство філії все лишалося вірним засадам українського соборництва. Коли ж наступного року згадуваний Завянський спробував був внести заколот в організаційне життя Громади, то якраз члени філії в Лазнях Белоградi, а зокрема її голова О. Стефанишин, дали надзвичайно рішучу відсіч дезорганізаторським плянам і намірам того неfortunного видання „Укр. Шляху“ й безталанного претендента на керівну роль серед тутешньої еміграції. Тут ще зазначу, що старанням голови філії О. Стефанишина завдячуем заложення дальшої філії нашої Громади в Бровмові.

В минулих роках філію відвідали відпоручники Управи Громади: колишній секретар інж. М. Ніцкевич, Е. Омельчук і К. Мельник. Відвідував її й я в 1935 та 1936 роках, а при тому з повним задоволенням міг пересвідчитися в тому, що прихильна оцінка цієї філії з боку тих, що були там передо мною, була зовсім правдива й без ніякого перебільшення.

Філія в Мімоні.

Згадуваний уже УВРС мав у Мімоні свій відділ, де зорганізоване було певне число стрілецтва. Одначе напрям чинности того УВРС задовольняв далеко не всіх членів відділу. Де-які з них, шукаючи інших, ніж УВРСівські, основ організаційного життя й праці українців на чужині, радо прийняли думку про заложення в Мімоні філії нашої Громади. Отже 20. грудня 1931 року відбулися організаційні збори Мімонської філії, які обрали Управу філії в складі 3 осіб: П. Сидор — голова, П. Табачинський — секретар і П. Гуляк — скарбник. У такому складі Управа існу-

вала й у дальших роках, й тільки на початку 1937 року її дещо поширено й змінено особистий склад: П. Сидор — голова, О. Мартинюк — заст. голови, С. Патерко — секретар і М. Приданюк — скарбник. Мімонська філія є невелика й начисляв після всіх змін 10 членів.

Відносини між нашою філією й УВРС-івцями утворилися напружені. Треба по правді ствердити, що наші члени все були супроти УВРС-івців коректні та навіть робили їм пропозиції щодо спільного урядження свята Шевченка й ін. Але на таку коректну поведінку наших членів панове з УВРС відповідали тим, що провадили проти нашої Громади ворожу агітацію, ши-

Свято Т. Шевченка у філії Громади в Мімоні. 11. квітня 1937 р.

рили дикі чутки, що в нашій Громаді „кулаком роблять рехт“, відмовлялися від спільного святкування з тої причини, що „Шевченко був демократ, а в Громаді диктатура“ й т. п. Вони страшили наших членів заялозеною балаканиною про те, що всіх нас, як „фашистів“, повикидають. Навіть мою скромну особу не лишили в спокої та ще в літі 1934 року пустили в Мімоні чутку серед наших членів про арештування мене (може це було „передбачення“ подій в осини того року?), а потім зробили з мене завзятого гетьманця — прихильника Скоропадського. Все це робилося, очевидно, зо страху, щоб і дальші члени УВРС не перейшли до нашої Громади. Пописувався тоді на мімонському терені також УВРС-івський секретар Василь Фрищин, що його ім'я, на превеликий жаль, змушений буду згадати ще й далі, бо він все намагався нам шкодити. Мушу все-таки ствердити, що в 1933 році уряджено було спільний виступ на Шевченковому

святі, а в 1935 році на такому ж святі нашої філії присутня була делегація відділу УВРС, при чому його голова з найбільшою похвалою висловився про це свято нашої філії. Але в інших роках, як повідомляла нас Управа філії, УВРС-івці робили їй у тому ріжні перешкоди й відносини між двома угрупованнями колишніх товаришів зброї були ненайкращі.

В одній із хронікальних заміток про життя й працю Мімонської філії, поміщеній в „Інформ. Листку“, автор замітки дуже влучно схарактеризував чинність цієї філії як „муравлину працю“. І справді треба подивляти тих наших людей, що в умовах безробіття й матеріальної скрути та не зважаючи на перешкоди з боку „приятелів“ продовжували робити своє діло. Зокрема треба підкреслити працю довголітнього незмінного голови філії П. Сидора, що цілий час проводив філію згідно з тими засадами, на яких стоїть наша Громада. Мімонська філія, не маючи в своїм складі ані одного кваліфікованого інтелігента й складаючися із стрільців, зуміла власними своїми, бодай і скромними, силами уряджувати свята й урочисті сходи́ни своїх членів, на яких не тільки відчитувано прислані Централю реферати, але й самі члени філії виступали з доповідями та промовами відповідного значення. На тих державно-національних наших святах виступали й діти наших членів, що виконували музичні числа й деклямації в мовах українській, чеській і німецькій. Відчитувано було реферати в чужих мовах і поширювано в тих мовах літературу про нашу справу для ознайомлення чужинців із цілями нашої вільної боротьби.

Безробіття тяжко долягало на членів Мімонської філії. Але, відвідавши її в 1936 році, бачив я, що й за тяжких обставин чинність філії не припинилася. Тому мусимо її оцінювати з повним признанням для активних працівників цієї філії.

Філія в Празі.

До початку 1932 року всі члени Громади, що перебували в Празі та її околицях, числилися безпосередньо при Централі Громади яко поодинокі члени. Одначе, в міру того, як зростало загальне число членів Громади та збільшувалося число місцевих її філій, виникла потреба створення також і окремої філії в Празі, щоб її Управа могла перебрати на себе кермування справами льокальними, а Управа Громади тим самим була б звільнена від необхідности займатися безпосередньо місцевими справами та функціонувала би головно в якості центрального органу Громади. Виходячи з таких міркувань організаційної доцільности, запропонував я загальним зборам членів Громади в січні 1932 року заснувати в Празі окрему філію. Ця пропозиція була тоді схва-

лена, а реалізована була та думка на початку квітня того ж року. У той час перебувало в Празі й її околицях коло 50 членів Громади, то в число зовсім достатнє для існування окремої місцевої філії.

В історії Празької філії доводиться відрізняти два періоди її існування, що між ними був ще й час, коли вона була в стані якогось анабіозу. Першу Управу філії на 1932 рік обрано було в складі: проф. М. Лорченко — голова, Юр. Тищенко-Сірий — заст. голови й скарбник та Ф. Гай-Гаєвський — секретар. У дальших роках її існування на становищі голови були інж. Я. Малько (1933) й д-р Дм. Равич (н. 1934) та П. Любачевський (н. 1934), заст. голови й скарбником був інж. Ол. Левицький (1933-34), а секретарями філії були П. Кологривенко (1933), Ол. Хмельовський (н. 1934) та інж. Іл. Назаркевич (н. 1934). Цей перший період існування Празької філії характеризується досить кволою її чинністю.

Треба по правді ствердити, що празький терен був (та й досі ще лишається) дуже непригожим для нашої праці. Тут уже від довшого часу купчилися різні українські партійно-політичні „представники“, „відпоручники“, „провідники“ й т. д. та навіть „резидували“ тут претенденти на „законну верховну владу України“ в особах двох бувших членів Директорії УНР (Ф. Швець та А. Макаренко). З другого боку тут провадили свою розкладову працю серед української еміграції явні й тайні аґентури нам ворожих чинників. Все це намагалось перетягти до себе бодай якусь частину нашої еміграції, старалось мати свій „народ“, аґитувало словом і письмом, майструвало різні більше чи менше фіктивні „Товариства“, „Комітети“, „Ради“, „Союзи“, „Об'єднання“, „Спілки“ і т. д. Досить сказати, що в Празі начислялося щось коло 60 різних таких організацій. Наслідком того на тутешньому терені витворилася надзвичайно нездорова атмосфера взаємної боротьби, інтриг, спекуляції, доносів, купування людських душ, перебігання з одного табору до другого й т. п. Не було дивом, що на провінції зродився навіть рух під гаслом: „Геть від гнилої Праги!“, який одначе й сам не уник впливів тої задушної атмосфери й зрештою попав під керму декого з празьких спекулянтів та їхніх провінціальних компаньйонів і підхлібників.

Ці надто несприятливі для нашої праці обставини, самозрозуміло, стояли на перешкоді розвитку й нормальної чинности нашої новозаложеної філії, але й особисті прикмети її тодішніх керівників також грали мабуть не останню роль. Принаймні щодо першої Управи філії, то своєю цілковитою нечинністю викликала вона зовсім оправдані нарікання. Дещо оживилось життя філії в 1933 й у першій половині 1934 року. В осени 1933 року філія заініціювала протестні збори проти голодової

політики большевиків на Україні. Уряджено було кілька свят і академій разом із Укр. Академ. Громадою, а в літі 1934 року члени філії разом із Пластунами й гостями-литовцями були на спільній прогульці над Сазавою. Однак правильних членських сходин не відбувалося й рефератів чи доповідів не робилося. На прикінці того року життя філії до такої міри підупало й число її членів зменшилося настільки, що в річному звіті за той рік довелося написати таке: „Виникає сумнів щодо доцільности дальшого існування за даних умов окремої філії в Празі. Буде мабуть доцільнішим вернутись до попереднього стану річей й числити Празьких членів при центральній Управі Громади аж

Свят-вечер філії Громади в Празі. 6. січня 1936 р.

до часу, коли вона можливо збільшить своє членство до поважного числа“. Причиною упадку Празької філії була в значній мірі й та обставина, що вже згадувані події в осени 1934 року, які відігрались на тутешньому терені, нагнали на частину членів Празької філії паніку й спричинили їх втечу з рядів нашої Громади. (У цей час, між іншим, виступив із Громади інж. П. Цісар, тодішній староста Соколу й — на жаль мушу це ствердити — колишній заступник голови Громади). Словом, кінець 1934 й початок 1935 року був час декадансу нашої Празької філії, який однак не тривав довго, бо незабаром вона ожила.

На весні 1935 року відбулись сходи членів філії, на яких рішено було активізувати філію та обрано було 3-членний Ко-

мітет для переведення цього рішення в життя. До складу Комітету ввійшли Ів. Бадівський, М. Крупа й В. Пакош. Цей Комітет мав бути помішним органом Центр. Управи Громади в справах відновлення чинности місцевої філії. На жаль склад того Комітету обрано без підготовки, не надто відповідав своему призначенню, бо ж із числа його членів перший незадовго виїхав із ЧСР, другий взагалі, як виявилось, до такої праці не надавався й тільки третій член Комітету В. Пакош — треба це об'єктивно ствердити — своєю працею у великій мірі прислужився справі відродження Празької філії й дальшому її розвитку, при чому від літа того року йому активно помагав член філії Ев. Омельчук. До філії притягнуто було нових членів, майже виключно українських стрільців, а також навязано було тісніший контакт і співпрацю з Академ. Громадою, що її члени теж стали ближче цікавитись справами нашої Громади. Почали відбуватись регулярно що-два тижні сходи членів філії, при чому від середини липня до кінця серпня 1935 року чотирі референти (П. Макаренко, д-р М. Галаган, Ев. Омельчук та Я. Кравчук) викладали на сходинах на теми загального характеру чи робили доповіді актуально-інформаційного змісту. Дня 3 вересня того року відбулись загальні збори членів філії, що обрали Управу в складі: Ев. Омельчук — голова, Г. Теслюк — заст. голови, М. Голубко — секретар, В. Пакош — скарбник і Г. Візняк — організ. референт.

Нова Управа філії продовжувала працювати в дусі ренесансу українського соборницького життя на Празькому терені. До кінця 1935 року відбулося ще кілька членських сходів із рефератами. Разом із Академ. Громадою й Союзом Підкарпат. Студентів відсвятковано „1. Листопад“. Коли в середині листопаду того року перенесено було домівку Громади до більшого помешкання, то спільними нашими стараннями, а головню працею тодішнього голови й скарбника філії, в одній із кімнат уряджено було нічлігарню для немаєтних членів Громади. Спочатку було 6 ліжок, а потім їх збільшено на 8. За минулий час нічлігарнею покористувалось більше 30 осіб, членів Громади та новоприбулих втікачів із Краю. Треба зазначити, що в справі урядження нічлігарні вийшов нам назустріч Чсл. Ч. Хр. в особах п. Л. Зезуляка, директора госп.-фінансового відділу, й пані Чечельової, за що їм на цьому місці щиро дякую.

В наступних роках на становищі голови були Е. Омельчук (1936) і В. Пакош (1937). Заступ. голови були С. Новак (1936 і н. 1937) та М. Коростинський (н. 1937). Секретарями були М. Голубко (1936), К. Мельник (н. 1937) і М. Сидор (н. 1937). Скарбниками були В. Пакош (1936), М. Коростинський (н. 1937) та С. Новак (н. 1937). Члени Управи з різними функціями: Л. Король (1936), Г. Шиян (н.

1937) і М. Антонович (н. 1937). Заступники членів Управи: І. Струхманчук (1936), Г. Білан (1937), М. Лебідко (н. 1937), І. Шкапій (н. 1937), Ф. Михайлів (н. 1937) та Іл. Стельмах (1937). У цьому часі члени філії щорічно колядували на добродійні цілі. Справлялося спільні традиційні наші Свят-Вечері. Управа філії уряджувала для своїх членів і гостей товариські „Стрілецькі Вечірки“ а також і спільно з Академ. Громадою влаштувала товариську забаву. Разом із іншими соборницькими організаціями філія обходила всі наші державно-національні свята й відбувала урочисті збори з нагоди річниць визначних

Учасники „Стрілецької Вечірки“ філії Громади у Празі.
29 лютого 1936 р.

подій нашої визвольної боротьби, як також і присвячені пам'ятці чільних її учасників. Зокрема на Зелені Свята віддавала честь поляглим і помершим Українським Воякам, оправляла на тутешньому цвинтарі їхні могили й спільно з іншими союзними організаціями відправлялося на тих могилах панахиди. Щомісяця (іноді й частійше) філія відбувала сходи своїх членів, на яких читано реферати на різні теми чи роблено доповіді на актуальні питання. В р. р. 1936—37 на сходинах членів Празької філії реферати мали: д-р М. Галаган — 9, П. Макаренко — 5, Е. Омельчук — 3, Я. Кравчук — 2, Ів. Пристай — 1, К. Мельник — 2 і С. Лисак — 1. Від серпня 1937 року Празька філія має урядово схвалений статут.

За час існування філії прийнято було нових членів 66, відновлено членські права 2, виключено 45, виступило 6, і виїхало 3.

Стан членів був такий: 1932 р. — 42 чл., 1933 р. — 41 чл., 1934 р. — 25 чл., 1935 р. — 47 чл., 1936 р. — 55 чл. і 1937 р. — 56 чл. Життя й чинність Празької філії в числах виявляється так:

Роки Засід. Член. Читан. Свят, Вечір. Листу- Грошові обороти
існ. управ сход. рефер. акад. забав вання Приб. Вид.

1932	?	—	—	—	—	12	?	?
1933	4	—	—	—	—	24	454.30	404.40
1934	6	—	—	—	—	29	255.80	158.70
1935	6	9	9	1	—	102	2604.55	2379.05
1936	22	18	12	8	3	210	8784 15	8415.85
1937	22	16	11	13	2	191	9113.75	9057.05

До наведених вище статистичних даних мушу завважити, що за 1932 рік нема відповідних документальних матеріалів, на підставі яких можна було б подати якісь певні числа, а щодо свят уряджуваних в р. р. 1933—34, то відбувались вони під фірмою Центр. Управи Громади, а тому їх не зазначено при вищеподаному переліченні. Великі грошові обороти філії в останніх двох роках пояснюються тим, що філія удержувала нічлігарню. За час 1935—37 р. р. філія видала допомог Кч. 718—і позичок Кч. 1188.20, а на добродійні цілі (Укр. черв. Хрест, Рід. Школа, політ. вязні) вислала Кч. 400.

Дня 24 червня 1936 року з ініціативи тодішнього скарбника філії В. Пакоша заложено було при філії жіночу секцію, що до її Управи увійшли: О. Галаганова — голова, М. Пакошова — секретарка й А. Новакова — скарбничка. Згодом скарбничкою стала пані Королева, а в 1937 році функції повнила К. Шкапйова. Жіноча секція провадила курс навчання української грамоти для своїх членок-чужинок, уредила дві Миколаєвські забави для дітей, помагала Управі філії при уряджені Свят-Вечер, вислала зібраних Кч. 50 Жіночій Громаді в Ліберці на стрічку, що її мається припняти на прапор Ліберецької нашої філії. Жіноча секція числить 9 членок.

З повищого огляду життя й чинности Празької філії видно, що навіть на Празькому терені, для нас найбільше несприятливому, в останніх роках наші соборницькі позиції поширились і скріпились. Ці успіхи завдячуємо у великій мірі дружній помочі соборницького нашого студентства, а також справді відданий праці голови філії В. Пакоша й кількох його ближчих співпрацівників. За це всім їм належить наша щира подяка. Треба тільки побажати, щоб у наступному десятилітті серед членів філії знайшлося більше активних людей, аби наша справа на тутешньому терені розвивалась ще з більшим успіхом.

Філія в Броумові.

Ще в осені 1935 року тодішній заст. голови філії Громади в Лазнях Белоградї О. Стефанишин, працюючи в околицях Броумова (півн.-схід. Чехія), нав'язав контакт із групою українських стрільців, які перебували в тих місцях. Цей зв'язок із нашими людьми в тій далекій закутині Чехії передав О. Стефанишин Управі Громади, яка вислала на вказану адресу ріжний інформаційний матеріал, зокрема щодо чинности самої нашої Громади. Вислано було також і статут Громади та зразковий статут філії з пропозицією, аби в Броумові заложено було місцеву філію

Члени філії Громади в Броумові й гості коло могили українського стрільця. 28 жовтня 1936 р.

Громади. У відповідь на те одержали ми повідомлення, що дня 29 грудня 1935 року відбулись організаційні збори новозаложенної філії, до якої приголосилося 7 членів. Управу філії на тих зборах обрано було в такому складі: Ів. Юхневич — голова, Гр. Іванюк — секретар і В. Фреек — скарбник. У цьому складі Управа філії лишалася й в наступних роках. На кінці 1937 року вона числила 6 членів.

На жаль умови нашого життя й праці були такі, що з цею нашою філією, від Праги досить віддаленою, не мали ми змоги удержувати тісніший особистий контакт. У квітні 1936 року відвідав її наш тодішній прес. референт А. Хмарук, а інакше довелось нам з необхідности обмежитись на тому, що з цею філією удержувано зв'язок шляхом листування, висилкою їй українських періодичних видань та нашого „Інформац. Листка“.

В умовах нелегкого існування нашого членства в Броумові, де зрештою перебуває невелике число українців, не можна було сподіватись якоїсь показної чи ширшої організаційної праці та-мошнього членства. Однак й ця невелика філія Громади не була нечинною. Члени її час від часу сходились для перечитання присланих їй Центр. Управою рефератів з нагоди річниць наших державно-національних свят і визначних подій, при чому відбу-вались такі урочисті сходи й за присутності членів філії в Лазнях Београді. Свою відданість Громаді й засадам, на яких вона стоїть, заманіфестували члени Броумовської філії дуже ви-разно в осени 1936 року, коли між членством нашої Громади анонімні провокатори (що їх імена нам зрештою стали відомі) поширили летючки, де плюгавили чільних працівників Громади й, samozрозуміло, мене особисто очернювали найбільше. На це Управа Броумовської філії zareагувала своїм листом (з дня 4. X. 36.), в якому, висловлюючи мені повне довірря, закликала, аби я, яко „Батько-Отаман“, і далі твердо стояв на дотеперішніх позиціях та брав собі за приклад наших предків-запорожців. Свою гостру відсіч провокаторам закінчувала Управа філії про-голошенням ганьби й віщуванням загибелі „всім анонімам, хру-ням, москвофілам, запродавцям і яничарам“.

З нагоди святкування Листопадового Зриву в осени 1936 року над могилою українського стрільця Михайла Мельника, похованого на цвинтарі в Броумові, лунало з уст його бойових товаришів палке українське патріотичне слово по złożенні вінка на могилі покійного. Описуючи той урочистий момент, писав нам голова філії Ів. Юхневич так: „Присутні подали собі руки і присягу зложили, що ми далі підемо нашим Терновим Шля-хом, бо наш шлях є терновий, як той вінець на могилі. Ні на-право ні наліво, але прямо Терновим Шляхом підем, а нашим ворогам пімсту страшну й сильну понесем“. Цими гарними стрілецькими словами висказано те, що кожен із нас глибоко відчуває.

Філія в Мості.

Дозволю собі замість власного свого викладу зацитувати кілька уступів із короткого нариса життя філії Громади в Мості, що його нам прислала Управа цієї філії. Отже той нарис почи-нається так:

„З недобитків української армії опинилось і в Мості (пів-нічна Чехія) багацько українських стрільців, які з 2 старшинами і з декілька підстаршинами були приділені до так званого „Ро-бітничого відділу“ як військові. В наслідок воєнних злиднів вмі-рає з тих двох старшин четар А. Рудничий (похоронений у Празі), а четар Сивула виїздить заграницю по ліквідації відділу.

Стрільці розбігаються по всіх усядах, шукаючи за можливістю прожитку.

На червоно закрашені члени ліквідованої української влади, які по розвалі застрягли в Празі, стараються всіма способами підійти ще раз до глибини душі українського стрільця-недобитка своїми братерськими гаслами та шкідливими фразами і вдається їм вкінці зліпити так званий „Український Всепрофесійний Робітничий Союз“, якого відділ основують і в Мості.

Та що сей утвір був неприродний, який не міг мати ніколи найменшого впливу на якісь соціальні здобутки для наших стрільців, свідчить факт, що українські стрільці національного духа і

Учасники „Свята Свободи“ в Мості 3 листопада 1935.

переконання не дались на вербувати до УВРС, так що в Мості штучно створений відділ УВРС не виказує по весь час свого існування найменшої активності. Членство не платить внесків, сплачені внески пропадають в карманах одиниць. Централі не платиться ніяких часток, а кінець-кінців стан членства в 1933 році так підупадає, що скликувані сходи являються без членства.

Свідомі свого завдання стрільці, як Петро Петрик, Іван Кушнірук, Іван Гарвасюк, Ілько Жила, Йосиф Корнилів і інші, при співпраці Кирила Букоємського працюють від 1933 року над підготовкою до перегруповання УВРС в Українську Громаду, що конечно переведено дня 15. 3. 1936 року“.

Так писала Управа Мостецької філії про, так би мовити, „передісторичну добу“ цієї філії. Від себе до того додам, що в кінці літа 1935 року навязали ми посередній звязок із чільними людьми колишнього відділу УВРС у Мості, а дня 30. вересня

того року на їхнє бажання вислано було їм довгого листа, де старався я докладно висвітлити позиції Громади та відповісти на поставлені запитання. Яко відповідь на цей лист у кінці жовтня 1935 року дістав я від Управи відділу УВРС у Мості офіційне запрошення прибути до них на „Свято Свободи“, що мало відбутися дня 3 листопада того року.

Мушу завважити, що це було якраз у той час, коли я особисто від рішачих чинників дістав за свою оборону видалених із ЧСР наших членів такий дошкульний удар, що його наслідки болючо відчуваю ще й тепер. Дотичні чинники тоді мені переказували, аби я „менше їздив по республіці й менше виступав на зборах“. Та навіть і деякі прихильні до мене члени Громади

Група членів філії Громади в Мості (квітень 1937).

не радили мені тоді їхати до Мосту, бо вони припускали, що наслідком моєї поїздки можуть повторитись сумні події минулої осені. Однак я не послухав тоді добрих порад, вважаючи, що становище голови Громади вимагало від мене відвідати Мост хоча би вже з тої простої причини, що коли я від інших жадав виявлення мужності й витривалості, то мусів і сам також це виявляти. З другого боку треба підкреслити ту обставину, що наші майбутні Мостецькі товариші й співпрацівники навязували з нами контакт якраз у той час, коли в декого навіть саме ім'я нашої Громади викликало почуття страху. Треба було, одже, показати, що довіря Мостян до нашої Громади є цілком оправдане й з нашої сторони їхня ініціатива зустрічає найбільшу прихильність. Словом, до Мосту я поїхав, виступав на святі з промовою, тішився прихильною увагою з боку господарів свята

та навпаки своїм приїздом і виступом викликав явну тривогу в декого з присутніх на тому святі „діячів“ УВРС.

По закінченні програму свята зішлись ми з вищепоіменуваними чільними працівниками Мостецького відділу УВРС на пораду та обговорили справи привднання цього відділу в повному складі до нашої Громади. Справу приєднання Мостецького відділу до нас вирішено було на нараді позитивно, а в березні 1936 року ця справа була дефінітивно оформлена, при чому обрано було вже й Управу нової нашої філії за головування П. Петрика й при секретареві К. Букоємському. Негайно подано було на схвалення статут новозаложеної філії, так що дня 5. травня того ж року могли вже відбутись формально-правні уста-

Прапор філії Громади в Мості.

новчі збори нашої філії в Мості. Памятка по колишньому відділу УВРС ще якийсь час лишалась у виді мармурової дошки з відповідними написами, що була прибита коло входу до домівки філії, але й її потім зняли.

На 1937 рік обрано було Управу філії в складі: П. Петрик — голова, А. Григоренко — заступ. голови, К. Букоємський — секретар, Ів. Гарвасюк — заст. секретаря, І. Кушнірук — скарбник та І. Заплеталова, В. Пульма, Я. Дупак, П. Запольський, Й. Корнилів, Ю. Великанович, І. Мручак і М. Живачевський — члени Управи й заступники поодиноких груп. Такий досить численний склад Управи пояснюється тим, що членство Мостецької філії, зайняте в копальнях, живе досить розкидано. У самому Мості й його близьких околицях перебуває тільки частина членів філії, а інші живуть в околицях Грдловки й Ледвиць, віддалених від Мосту яких 20 кільометрів. Одже, при виборі Управи філії бралось під увагу цю обставину та складалось її так, щоб її

члени-відпоручники були й в тих двох місцях перебування членів Мостецької філії. На кінці 1937 року філія Громади в Мості числила 60 членів.

Із цитованого вгорі нарису видно, що за доби існування відділу УВРС у Мості українське організаційне життя на тому терені дійшло до стану занепаду. Але з моментом заложення там нашої філії воно спонтанно відродилося, а при тому наше стрілецтво несло національну свідомість також і серед тих українських емігрантів, що ще в часі світової війни прийшли сюди на працю з Галичини. З цєю власне метою 12.квітня 1936 року влаштовано було свято Т. Шевченка в Ледвицях, де виступав із рефератом наш тодішній прес. референт А. Хмарук. Наступного 1937 року філія справляла наші державні й загально-національні свята, уряджувала сходи для відзначення памятих днів нашої визвольної боротьби й вшановувала память її учасників, плекала наші традиційні народні звичаї, багато її членів справило собі народні крої, в яких вони виступали при різних нагодах, в тому числі й на урочистостях, уряджуваних чужинними організаціями й корпораціями, куди нашу філію було запрошено. Філія мав й свій стрілецький хор під орудою голови П. Петрика. Зрештою Мостецька філія справила собі Національний Прапор, що його за проєктом проф. Лісовського виконала пані Н. Коваленкова й якого посвячення відбулося в день нашого Ювілейного Зїзду 5. червня 1938 року. І тому можу сказати, що в згаданому нарисі зовсім підставно пишеться, що „все се дає за поруку, що наша еміграція (на Мостеччині) не втопить ся в чужім морі“. Цей нарис закінчується словами: „Підкладом непохитности Українського Духа у нашій філії єсть дисципліна, яку плекав від 10 років у верхівному проводі (Громади) наш Представник п. д-р М. Галаган“. За це проголошує мені філія: „Слава!“ А я відповім на те, що честь і слава належить тим чільним і активним працівникам Мостецької філії та й усьому її членству, які своєю працею й жертвеністю піднесли на так високий рівень організаційне життя й національну свідомість української еміграції на Мостеччині.

Філія в Усті н/Л.

Філія в Усті н/Лабою (північна Чехія) в наймолодшою з усіх філій нашої Громади. Заложено було її 22 березня 1936 року. Тут перебувала невелика кількість колишніх стрільців, підстаршин і старшин української армії, що за ініціативою К. Букоємського постановили тоді заснувати місцеву філію Громади. Вже дня 4. квітня того року відбулись збори, які обрали першу Управу філії в складі: М. Лалак — голова, Т. Колішинський — заст. голови, А. Хоміцький — секретар, М. Наконечний — скарб-

ник та К. Буковмський — член Управи й технічний секретар. Після затвердження статуту відбулись дня 2. травня 1936 року формально-правні установчі збори філії, на яких дещо змінено було первісний склад Управи, а то так, що заступником голови став І. Дмитрівський, а дотеперішній заступник голови став членом Управи без функцій. На 1937 рік обрано було Управу в складі: Т. Колішинський — голова, В. Литвин — заступ. голови, А. Хоміцький — секретар, М. Влахова — скарбничка і М. Воронкевич — член Управи. Зла доля вирвала з рядів молодой філії свідомого працівника й незмінного її секретаря А.

Група членів філії Громади в Усті н/Л. (Березень 1938).

Хоміцького, що його ми поховали дня 28. червня 1937 року. На зборах 4. вересня того року до виконання функцій техн. секретаря філії було знов запрошено К. Буковмського, який помимо того, що був цілий час секретарем Мостецької філії, брав усе активну участь і в житті Устецької філії Громади. На кінці 1937 року філія наша в Усті н/Л. числила 17 членів.

Невеличка своїм числом філія в Усті н/Л., як і інші наші менші філії, не могла — самозрозуміло — виступати назовні з якимись більшими імпрезами і взагалі якось показно маніфестувати своє існування, тим більше, що не всі її члени жили в місті, а матеріальні умови життя декого з них були надто несприятливі. Чинність Устецької філії носила переважно характер внутрішньо-організаційний та головною своєю метою мала піддержувати в членів філії український національний дух і плекати

традиції національно-визвольної нашої боротьби. З нагоди річниць пам'ятних днів цієї боротьби й загально-національних свят філія уряджувала сходи з відповідними рефератами, а її члени відвідували також і свята, уряджувані сусідньою Мостецькою філією. Вона заклала в себе бібліотеку й передплачувала українські часописи. Але до всього цього ще треба додати, що членам нашої Устецької філії довелося виявити свою активність і в дещо іншій ділянці, а то власне звести бій із комуністичними агітаторами т. зв. „Освіти“. Мабуть наслідком цього в органі чеської комуністичної партії „Руде Право“ (ч. 231 з 2. X. 37) появилася явно інспірована стаття, де писалося, що „українські бєлогвардєйці“ мають в Усті н/Л. „одну з сильних позицій“.

На весні 1938 року Устецька наша філія втратила свого діяльного члена й першого свого голову М. Лалака. Одначе в присланому нам короткому нарисі життя тої філії пишеться, що „головство філії обняв у 1938 році свідомий стрілець п. Андрій Боринець, який дає запоруку вести членство в національному дусі на Славу Україні“. Не маємо найменшої підстави сумніватися у тому, що так дійсно буде й що наймолодша наша філія й надалі буде гідно репрезентувати нашу справу на Устецькому терені.

ФІЛІЇ ГРОМАДИ НА МОРАВІ.

На просторі Моравсько-Шлезького адміністративного краю існують три філії нашої Громади, а то в Брні, Оломунці й Ліпніку. Для заложення наших філій в інших місцях Моравсько-Шлезького адміністративного краю не було відповідних умов. Кілька членів Громади живе в тому краї розпорошено. Вони до тамошніх філій не належать і числяться просто при Централі Громади як і поодинокі члени, що живуть по інших місцях ЧСР.

Філія у Брні.

Трудним завданням є для мене дати в оцьому короткому огляді більше-менше повний образ життя й різнородної чинности філії Громади у Брні, що цього року довершила також 10 років свого існування. Мій огляд буде, розуміється, неповний, але відомо мені, що інж. Юр. Коллард, недавній голова Брненської філії і теперішній її ювілейний референт, уже написав історію цієї філії, яка по опублікуванні представить повний образ життя й чинности соборницької нашої організації на Брненському терені.

Брненська наша філія своєю ієнезою зв'язана з Українською Академічною Громадою, яка 5. січня 1928 року перетворилася в Українську Громаду у Брні, змінивши свій статут так, щоб

уможливити вступ до товариства не тільки студіюючій молоді, але й іншим українцям. Цю думку підніс на зборах Академічної Громади Осип Яхницький з метою врятування її перед загрозою ліквідації. Він був обраний першим головою реформованої Громади. На зборах Громади дня 23. червня того ж року дебатовалося питання про звязання діяльності Брненської Громади з якимсь більшим громадським тілом, що його загальний ідеологічний напрям відповідав би настроям Брненської Громади. На пропозицію Осипа Буринського збори постановили цілою Громадою вступити до нашої Української Громади в ЧСР, при чому

Ялинка для дітей у Брні, що її улаштувала тамошня філія Громади разом із Українською Студент. Спілкою в січні 1933 р.

рішено було вислати делегата на установчі збори нашої Громади, які відбулися дня 30. червня 1928 року у Празі. Першим головою Брненської Громади, яка вже фактично стала філією нашої Громади, був обраний Михайло Байко.

Такий фактичний стан річей продовжувався аж до початку 1930 року, коли я мав нагоду відвідати перший раз нашу Брненську філію, при чому я тоді запропонував оформити наші взаємовідносини через підписання формальної угоди в цій справі, що й здійснили ми, підписавши таку угоду з датами 28. лютого — 8. березня 1930 року. Пізніше, з огляду на те, що заложено було в тому ж році Союз Україн. Емігранських Організацій в ЧСР, до складу якого входила й наша Громада, де наші тодішні милі „союзники“ намагались нас просто майоризувати, рішено було по взаємній догоді, що Україн. Громада у Брні, як окрема статутарна організація, стане самостійним членом того СУЕО,

що й було здійснено. Коли ж три роки потім показалося, що СУЕО фактично не може сповнити визначених йому завдань і ступнево занепадає, вернулись ми до первісного характеру наших відносин із Брненською Громадою, відновивши в жовтні 1933 року нашу попередню угоду з невеликою зміною щодо плачення Брненською філією членських внесків до центральної скарбниці (замість 30% філія платила відтоді 20% із загальної суми заплачених її членами місячних внесків). Ця угода лежить в основі наших взаємовідносин і тепер. Тут варто заважити, що приклад із Брном є доказом того, що організації близькі собі ідеологічно дуже легко приходять між собою до згоди й об'єднуються в одну унітарного типу організацію. Навпаки найліберальніші підстави статутів організацій федеративного чи конфедеративного характеру не можуть забезпечити існування таких об'єднань, оскільки до них приходять організації неоднакового ідеологічно-світоглядного напрямку,

У минулих роках, окрім уже вгорі згаданих О. Яхницького й М. Байка, на становищі голови Брненської філії були проф. А. Шкварок (1929), інж. П. Феценко (н. 1930), інж. О. Буринський (н. 1930), інж. Юл. Місюра (1931—32), сот. М. Микитка (1933—34), О. Стецишин (1935) та інж. Юр. Коллард (1936—37).

Заступниками голови були О. Тріска (1929—30 і н. 1932), В. Газдайка (1931), П. Доротяк (н. 1932 і 1933—35) та перший заст. голови інж. М. Зайців і другий заст. голови П. Вівчарчин (обидва 1936—37). При тому заст. голови О. Тріска виконував обов'язки голови філії по відїзді з ЧСР інж. П. Феценка, заст. голови П. Доротяк виконував ці функції по відїзді М. Микитки на Закарпаття, а перший заст. інж. М. Зайців урядовав майже $1\frac{1}{2}$ року в часі недуги голови філії інж. Юр. Колларда.

Секретарями були Е. Миколаєвич (1929), Н. Давидович (н. 1930), Р. Бобяк (н. 1930), Б. Пашківський (1931), К. Слюз (н. 1932 і 1934), Ол. Хмельовський (н. 1932 і 1933), від жовтня 1933 року заступає секретаря інж. М. Барзилович, який потім був і секретарем (1935), та М. Нич (1936—37).

Скарбниками філії були А. Моспанюк (1929), К. Слюз (н. 1932 і 1934), Іл. Пітик (н. 1930), Ю. Коссак (1931 і н. 1932), О. Стецишин (н. 1932 і 1933), Юр. Жидунь (1935) та П. Доротяк (1936—37).

Бібліотекарами були К. Слюз (1931 і 1935), Б. Пашківський (1932—33), М. Нич (1934) та інж. М. Барзилович (1936—37).

Члени Управи: О. Буринський (1929), П. Петрах (1929—30), Ф. Швайка (1929), В. Кишко (н. 1930), Ол. Хмельовський (н. 1930 і н. 1932), Т. Микитин (н. 1930), О. Левочко (1931—34), О. Швецева (1931), Л. Смішко (н. 1932), Іл. Пітик (н. 1932 і 1933),

В. Дідора (1934), П. Вівчарчин (1935), Я. Онуферко (1935), О. Грбачова (1936-37) та О. Тріска (1936-37).

Запасові члени Управи: Никифорук (1931), А. Дурдело (1931), П. Петрик (н. 1932), О. Левочко (н. 1932), Юр. Жидунь (1936-37) та І. Пітик (1936-37).

У грудні місяці 1937 року обрано було Управу філії на наступний 1938 рік у складі: К. Слюз — голова, інж. М. Барзилович — перший заст. голови й П. Доротяк — другий заст. голови, Ів. Лобай — секретар, Юр. Жидунь — скарбник і Т. Лушпинський — бібліотекар. Жіночу секцію в Управі філії від початку 1936 року й до кінця 1937 року заступала голова тої секції пані Лідія Коллардова, а потім її наступниця пані Ірена Ліскевичова.

Свят-вечер філії Громади у Брні з колядою 6 січня 1936 р.

Брненська філія Громади, залишаючися культурно-просвітним і допомоговим товариством, завжди тримала напрям національний і твердо стояла на засаді самостійности й соборности українських земель, поборюючи всякі ухили від основних засад нашого державно-творчого руху. Філія щороку обходила наші традиційні державні й національні свята та цілою низкою українських імпрез провадила пропаганду наших національних змагань між чужинцями.

У своїй внутрішній праці філія старалася підняти культурний рівень своїх членів читанням рефератів, святочними промовами та зорганізуванням різних культурно-просвітних і фахових курсів.

Всім ворохобницьким елементам, які намагалися деморалізувати й розбити філію, завжди давала вона належну відсіч, а

ті члени чи групи, які хотіли розвалити філію знутри, мусіли покинути її ряди, бо не в силі були порушити єдність переважної більшості її членства. Ще коли зявилося т. зв. „сменовеховство“ в виді групи „Товариство прихильників радянського союзу“, що з нього потім з'явився новий утвір під назвою „Шевченківка“, то Українська Академічна Громада рішуче збойкотувала членів тої групи. Далі вже в самій Українській Громаді у Брні з'явилася група стрільців, збаламучена демагогічними гаслами, яка відділилася від Громади й заклала окреме т-во „Самопоміч-Єдність“.

Філія Громади у Брні завжди живо цікавилася й відгукувалася на всі визначніші події на рідних землях й активно реагувала на утиски й переслідування українського населення окупаційними владами. Так, в осени 1930 року вона взяла діяльну участь у протестаційній акції української еміграції проти дикої „пацифікації“ в Галичині, переведеної поляками над безборонним українським населенням, а в 1932 і 1933 р. р. протестувала проти фізичного й морального нищення нашого народу владою московського червоного імперіялізму. У тих протестаційних виступах філія майже все співпрацювала з Українською Студ. Спілкою у Брні, з якою тісно співпрацювала й пізніше при різних нагодах і спільних імпрезах.

Інтенсивність української національної праці на Бренському терені залежала від явищ загально-політичного й громадського характеру або від активності й ініціативи поодиноких її членів, що були в її проводі. Жива праця в 1930-32 р. р. була наслідком подій у ССРСР та ЗУЗ, після чого був значний приплив українських студентів із Галичини на студії у високих школах ЧСР, зокрема в Брні. Піднесення Громадської праці тут було в значній мірі заслугою студ. техніки Ол. Хмельовського, майбутнього секретаря нашої Громади, який тоді давав імпульс життю цілої Бренської української колонії. В ті часи була найактивніша співпраця філії Громади з Українською Студ. Спілкою, яка повстала намісце колишньої Академ. Громади й якої головою був Ол. Хмельовський аж до переїзду в кінці 1933 року до Праги.

Другий період піднесення громадської чинності на Бренському терені починається в 1935 році у зв'язку з дебатами про „Всеукраїн. Національний Конгрес“. Знов головну протиконгресову акцію повела Укр. Студен. Спілка під головуванням другого активного члена філії Мих. Нича, що до неї потім приєдналася й ціла наша Бренська філія, яка на товариских сходинах 30. листопада 1935 року одноголосно висловилася проти того „Конгресу“. Початком того року переїхав до Брна відомий український діяч інж. Юр. Коллард із дружиною, які взяли активну участь у тутешньому громадському житті, при чому пані Лідія Коллардова від листопада 1935 року стала на чолі жіночої секції

Брненської філії, а інж. Юр. Коллард від березня 1936 року обняв у ній головство. Період діяльності Брненської філії в 1935-37 р.р. можна вважати за найпродуктивніший за цілий час її існування. Окрім значного числа різних імпрез цей період ~~ви-~~значився розвитком і успішною працею жіночої секції філії під добрим проводом Л. Коллардової. При тому, сказав би я, перлиною творчої праці жіночої секції й активних членів Управи філії є дитяча школа, що її заложено в 1936 році. Ця школа ось уже два роки успішно повнить свою високо-культурну місію, виховуючи дітей українських емігрантів у національному дусі

Свято Т. Шевченка в школі для дітей українських емігрантів при філії Громади у Брні 15 травня 1937 р. Посередині сидять протектор школи І. М. В. Ан. Груза й Директор школи проф. Руд. Кучера.

й даючи їм ріжні відомості з области українознавства. Відкрито її за дозволом Краєвого уряду, а в листопаді 1937 року прийшов дозвіл міністерства шкільництва й народ. освіти видавати дітям свідоцтва про закінчення курсу навчання в тій школі. Протекторат над школою перебрав проф. Вис. Шк. Ветер. І. М. В. Ан. Груза, голова „Чесько-Українського Т-ва“ у Брні, а директором її став проф. Руд. Кучера, що обидва є прихильниками українців. За їхню моральну підтримку та за труди в справі заложення української дитячої школи Брненської нашої філії й успішної чинности цієї школи складаю на цьому місці обом названим нашим прихильникам глибоку подяку іменем цілої нашої Громади.

Філія Громади у Брні обєднує в своїх рядах місцеву українську інтелігенцію старшої й молодшої генерації та стрілецтво національно-соборницького напрямку. При відновленні нашої до-

годи в осени 1933 року вернулася вона до нашої Громади в складі 49 членів, але на кінці 1937 року начисляла 61 членів, у тому 18 членок жіночої секції. Для ілюстрації чинности філії у Брні наведу тут декілька чисел щодо різних імпрез і виступів її в минулих роках після її повороту до складу нашої Громади, власне від початку 1934 року. Отже за цей час уряджено було свят і академій 12, репрезентаційних концертів 4, Свят-вечер і і Свячених 5, репрезент. виступів із українськими національними піснями й танцями 3, урочистих панахид і траурних академій 3, дитячих Миколаївських свят 3, свято Шевченка дитячої школи 1, вечірок і чаїв 10, рефератів на різні теми прочитано на сходинах 14 та відбулося 3 святочних сходин членів філії, а то для вшанування пам'яті М. Міхновського, з нагоди відвідин голови Громади й для вшанування пам'яті президента Т. І. Масарика. На удержання дитячої школи в 1937 році поступило 692·70 Кч., а видатків було на цю школу 644·10 Кч., так що філія зі своєї скарбниці доклала всього 48·60 Кч. Загальна сума прибутків філії за той рік виносила 4944·10 Кк., видатків за той рік було 3671·30 Кч. Треба ще додати, що заходами жіночої секції зібрано було для дітей різні дарунки вартости коло 800 Кч. Філія опікується пам'ятником Борцям за волю України, що поховані на центральному кладовищі Брна. Філія має свій хор, який кілька разів виступав у місцевому радіо-розголосі з продукцією українських народніх пісень. Для підтримки акції ЦЕСУСа на міжнародньому форумі філія вислала в тому ж році 100 Кч. й допомог видала 81 Кч.

Головним завданням ставила собі філія Громади у Брні культурно-освітні цілі, плекання наших національних традицій, збереження нашої еміграції від розпорошення й деморалізації, захоронення українців і їхніх дітей перед винародовленням та виховання української еміграції духово в такому напрямі, щоб у слушний час вона, свідома своїх обов'язків, стала на боротьбу за наш національний ідеал — створення власної Української Держави Соборної, Самостійної й ні від кого Незалежної.

Цим роком філія Громади у Брні, переходячи до другого десятиліття свого існування, розпочинає нову сторінку своєї історії. Віримо, що провід філії поведе її й далі по шляху пробудження й закріплення національної свідомости та здійснення державно-національних стремлінь кращої частини українського суспільства на честь і славу України.

Філія в Оломунці.

В Оломунці й його околицях від років перебувало кілька десятків українців, але не були вони зорганізовані. Що правда деякі осібняки сумної моральної вартости й авантюристичної на-

тури робили спроби заложити там нібито українську національну організацію. Однак ціла та їхня акція мала дуже сумні наслідки, бо кінчилася вона тим, що безлічні аферисти видурили в довірливих і жертвенних українських стрільців поважні кошти, не забувши при тому капіталізувати й прихильне ставлення до українців з боку місцевих високих чинників католицької церкви, й потім зникли, компромітуючи своєю поведінкою українське ім'я в очах чужинців, а рівночасно викликаючи й серед самих українців нехіль до заложення іншої організації.

Група членів філії Громади в Оломунці. (Серпень 1937 р.)

На весні 1933 року навіязали ми контакт із інж. Юр. Коллардом, який тоді перебував у недалекому від Оломунця Пшерові. Отже, порозумівшись зо мною, цей наш національний діяч і патріот заініціював заложення філії Громади в Оломунці. Дня 24. квітня 1933 року інж. Коллард на зборах місцевих українців, де присутніх було 35 осіб, виступив із рефератом, присвяченим 72 роковинам Т. Шевченка, а по закінченні святочної частини програми зборів висвітлив цілі й завдання нашої Громади та запропонував заложити в Оломунці місцеву філію Громади. Думку цю присутні, в переважній більшості українські вояки, схвалили та для переведення її в життя обрали Підготовчий Комітет, що до його складу ввійшли сот. Ол. Марунчак, Гр. Лацик, Дм. Білецький, Дм. Федюк, І. Патак, І. Галь та І. Стефанко. Цей Комітет уважали ми за фактичну Управу новозаложенної філії. Він за присланим Центр. Управою зразком виготовив статут філії та подав його на схвалення. В червні того року приголосилися до Громади 23 члени

з Оломунця, які й стали членами нової нашої філії. Правне існування Оломунської філії датується днем 22. жовтня 1933 року, коли-то відбулися формально-правні установчі збори її членів, що на них довелося й мені особисто бути присутнім. Це був час, коли переводили ми акцію протесту проти голодової політики московських большевиків на Україні. Отже на цю тему й виголосив я тоді свій реферат, а другим референтом на тих зборах був ініціатор заложення філії інж. Юр. Коллард, який ще раз підкреслив необхідність організованої боротьби за здійснення наших національних цілей. Після схвалення відповідної протестно-резолуції та по обговоренні справ організаційного характеру обрано Управу в складі: Гр. Лацик — голова, Д. Білецький — секретар, Д. Федюк — скарбник та І. Патак і І. Галь — члени Управи. В цьому складі Управа філії функціонувала до кінця наступного адміністративного року. У дальших роках до складу Управи входили: голова Гр. Лацик (1935-37), заст. голови І. Патак (1937), скарбник Д. Федюк (1935-37), секретарі Ів. Патак (1935), Д. Білецький (1936) і В. Герула (1937) та члени Управи Д. Білецький (1935), І. Хортів (1936-37), І. Патак (1936) й Я. Холопів (1937). Заступниками членів Управи були П. Шпак та Ів. Івахів (оба в 1937 році).

Від заложення філії й до кінця 1937 року всіх членів філії прийнято було 35, умерло 2, з різних причин вибуло 20 і перейшло до Брненської філії 2. Стан членства на кінець кожного дотичного року був такий 1933 р. — 31 чл., 1934 р. — 27 чл., 1935 р. — 29 чл., 1936 р. — 34 чл. і 1937 р. — 34 чл.

В минулих роках мав я нагоду кілька разів відвідати нашу філію в Оломунці, а при тому мав я змогу наочно пересвідчитися, як її життя й чинність з року на рік набирали все більшої внутрішньої консолідації, розмаху й певности щодо спільних усім нам засад нашої соборницької національної праці. Це правда, що на початку 1934 року членство філії на своїх зборах привітало ідею скликання Всеукраїнського Конгресу. Однак воно дуже скоро зорієнтувалося в тому, що ті, які таке принадне гасло виголошували, в дійсності робили це облудно, бо за тим гаслом скривалися інші цілі й наміри, а не ідея державно-національної української соборности. Отже пізніші спроби заблуканого пропагатора т. зв. „Всеукраїн. Націон. Конгресу“ знайти піддержку серед нашого членства в Оломунці зустріли таку спокійно-тверду й рівночасно рішучу відправу з боку голови філії, що той конгресівський агітатор там уже більше не відважувався пописуватися.

Від самого початку свого існування філія йшла певним кроком вперед по шляху свого розвитку. Працю філії ілюструють ті числові дані про імпрези й виступи, що їх навожу нижче. Ці виступи й імпрези були різного характеру. Само собою розуміється, що філія щорічно обходила наші державно-національні

свята й влаштовувала святочні сходи́ни та вшановувала пам'ять поляглих борців за волю України. Вона опікувалася могилами похованих на тамошньому цвинтарі українських вояків, справляла наші традиційні народні свята (Свят-вечеря й Великодне Свячене), відбувала сходи́ни своїх членів для вислухання рефератів і влаштовувала товариські прогульки. Зрештою Оломунська філія підтримувала зв'язок із сестринною філією Громади в Ліпніку, а члени Оломунської філії та її хор взяли участь у святі Шевченка, влаштованім у Ліпніку.

Мішаний хор філії Громади в Оломунці. (Серпень 1937 р.)

Ще на зборах у жовтні 1933 року постановлено було заснувати культурно-освітній кружок і хор. Культурно-освітній кружок зложив при філії бібліотеку, яка числить 64 томи. Хор зачав управляти під орудою Я. Холопова, а від 1936 року його провадить В. Герула. Управа філії все піддёржувала хор, уважаючи, що рідна пісня є одним із тих важних чинників, які на чужині сильно покріплюють національний дух емігранта. На святочних академіях і сходи́нах помімо хору виступали також і члени філії та їхні діти з деклямаціями, сольовими співами й музичними числами. Зокрема з великим успіхом виступали члени філії панство Дяченків, які співають у місцевому театрі, та їхній син-піяніст. В останньому році філія навязала тісний контакт із підкарпатськими українськими богословами місцевого семінару, що з ними разом урядила урочисту академію в річницю смерті Т. Шевченка за участі коло 500 гостей, переважно чужинців. На запрошення місцевих офіційних чинників брала Оломунська

філія участь в різних урочистостях державного та офіційно-урядового характеру. За минулий час Управа філії мала 29 засідань, філія відбула загальних зборів 19, рефератів відчитано 48, свят і академій уряджено 19, відвідин голови Громади було 5, співано хорових чисел 73, деклямацій виконано 39, офіційних делегацій вислано було 18, участь філії в офіційних святочних актах 4, урочистих Богослужень було 5, вправ хору 69 і спільних прогулок було 11, а окрім того з метою пропаганди української справи філія взяла участь у краєвій виставці. Діловодство й грошеві обороти були такі:

Роки	Кореспонденція		Грошеві обороти філії	
	Вхід.	Вихід.	Приб.	Вид.
1933	20	11	787·50	688·60
1934	15	26	857·90	785·10
1935	17	19	1015·80	823·60
1936	14	17	1545·85	1301·20
1937	26	59	2264·65	2062·20

У своєму звіті Управа філії зазначає, що її членство дуже терпить від безробіття, так що третина членів філії зовсім не мав праці або працює тільки сезоново. Це стояло на перешкоді до ще більшого її розвитку й розмаху її чинности. Одначе й за тих несприятливих умов життя членство філії виявило себе жертвенним, коли йшло про українську справу, складаючи добровільні пожертви на Український Черв. Хрест, Український Дім у Празі, Український Університет у Празі й ін. За всіх тих обставин свого життя членство нашої філії в Оломунці, як це видно з наведених вище даних, було певне й діяльне за прикладом свого незмінного голови Гр. Лацика, що його загальні збори філії з нагоди 5-літнього існування іменували своїм почесним головою.

Щойно згаданий звіт Управи філії в Оломунці кінчається словами: „Члени філії живуть, очікуючи ліпшого майбутнього, яке чейже за якийсь час прийде, а це аж Київ та Львів прикрасять свої вежі синьожовтими прапорами“. Разом із членством філії в Оломунці чекаємо й ми того щасливого часу в твердому переконанні, що він дійсно прийде, бо так мусить бути й то є метою визвольної боротьби нашого Великого Українського Народу.

Філія в Ліпніку н/Б.

Заложення філії Громади в Ліпніку н/Бечвою мало свою досить поучну прелюдію. Ще десь у 1933 році енергійний студ. Брненської техніки Ол. Хмельовський навязав був зв'язок із українськими стрільцями, які перебували в Ліпніку, й ще того ж року

один із діяльних тамошніх стрільців Я. Предка написав був до нашої Громади листа з проханням подати йому вказівки щодо заложення місцевої філії Громади. Цей лист з якоїсь причини замість до нас попав до Українського Комітету, а звідти дістався до рук уже згадуваного раніше секретаря УВРС і Комітету В. Фрищина, який у відповідь на звернення Я. Предки сповістив його, що про існування нашої Громади панам із УВРС і Комітету невідомо. При тому Фрищин радив авторові листа, аби він заложив у Ліпніку відділ УВРС, що тоді всякими способами поборював нашу Громаду. Отож характеристичним для поступовання цього добродія є те, що він же вчився на авто-тракторних

Група членів філії Громади в Ліпніку н/Б. (Вересень 1935 р.)

курсах нашої Громади, а саме в 1933 році писав до Михалівців на Словаччині, аби тамошній відділ УВРС не важився до нашої Громади приступати, бо буде їм лихо. И ось одночасно він пише до Ліпніка, що про існування нашої Громади він не знає! Нехай кожен сам це скваліфікує.

Ліпницьке наше стрілецтво Фрищинову пропозицію відкинуло, але й з нашою Громадою не могло навязати контакту. Такий стан тривав аж до літа 1935 року, коли-то секретар Кошицької філії А. Дорошенко, вертаючись із Праги, зупинився в Ліпніку, знайшов там давніх наших прихильників та зв'язав їх із нами. З ініціативи А. Дорошенка дня 6 липня 1935 року відбулися організаційні збори нової філії, на яких він згідно з одержаними від нашої Управи вказівками висвітлив цілі й завдання Громади. Збори відбулися за присутності 10 осіб та обрали першу Управу

Ліпницької філії в складі: Г. Бабій — голова, Я. Предка — секретар, В. Щерба — скарбник. У такому складі залишалася Управа філії й у наступному році, а на 1937 рік її обрано вже в поширеному складі, а то: Г. Бабій — голова, Я. Предка — заст. голови, В. Щерба — секретар, В. Печінка — скарбник та П. Терпеливець, П. Пацкан і Ф. Цибулька — члени Управи. Ліпницька філія існує на підставі урядово схваленого статуту.

Члени Ліпницької філії перебувають не тільки в самому Ліпніку, але частина їх живе в недалеких Гранищах та Пшерові. Це в майже виключно вояки, що не зважаючи на розкиданість зуміли й на еміграції побудувати організаційне життя на засадах дисципліни й порядку. Коли в кінці літа 1935 року, їдучи на відвідини філій Громади на Словаччині, зупинився я в Ліпніку, щоб познайомитись із тутешньою нашою молодого філією, то побачив я її вже майже цілковито сформованою, хоч від її заложення минуло тоді всього яких 1¹/₂ місяця. Ї спеціальною прикметою філії в Ліпніку, що за час свого існування вона не втратила ані одного члена й постійно зростала. На кінці 1937 року числила вона в своєму складі 21 члена.

Чинність Ліпницької філії своїм духом і напрямом була в цілковитій згоді з тими засадами правдивого українського соборництва, на яких стоїть наша Громада. Це виявлялося як у листуванні Управи філії з Центр. Управою Громади, так і в змісті читаних рефератів і промовах на святах, що їх уряджувала філія з нагоди визначних моментів нашого національного й державного життя. Тут мушу спеціально зазначити, що 21. березня 1937 року Ліпницька філія дуже імпозантно урядила Шевченківське свято за участі не тільки своїх членів, але й гостей чужинців і українців із різних навіть і дальших околиць. При тому, як уже було згадано, члени Оломунської філії прибули на те свято майже всі разом із своїм хором. На жаль не мав я змоги виконати прохання Управи філії, аби особисто прибув на їхнє свято й виголосив святочний реферат. На моє прохання ласкаво згодився заступити мене голова Бренської філії інж. Юр. Коллард, який виголосив на святі гарний реферат українською мовою, а доповненням його були реферати закарпатського українця о. Бойсака та В. Герули (цей останній чеською мовою). Був то репрезентаційний виступ нашої філії в Ліпніку, який увінчався повним успіхом.

Не в тут місце для говорення якихось компліментів або висловлювання офіційно-банальних похвал. Мусимо мати стільки відваги, щоб могли ми одверто вказати й на допущені хиби. Але мусимо також об'єктивно зазначити й заслуги дотичних осіб. Тому вважаю за свій обов'язок зазначити, що я бажав би, аби щодо точності повнення обов'язків супроти Громади і всі інші наші філії стояли на тому рівні, як філія в Ліпніку. Це було б запо-

рукою, що ми себе належно підготовляємо до виконання своїх обов'язків супроти свого Народу й своєї Соборної Батьківщини.

ФІЛІЇ ГРОМАДИ НА СЛОВАЧЧИНІ.

Організаційна сітка нашої Громади на Словаччині більше-менше відповідає колишньому розміщенню „Військових Робітничих Відділів“, що створені були з інтернованого українського стрілецтва. На просторі цілої Словаччини аж до границь її з Закарпаттям існують 4 філії Громади й 2 окремі групи, а то в Тренчині (група), Кошицях, Стакчині (група), Михайлівцях, Требішові й Вранові. Помимо того по різних місцях, головню вздовж залізничної магістралі, проживають поодинокі члени Громади, які до складу філій чи груп не належать.

Тренчанська група.

Група членів Громади в Тренчині й Тренчанських Теплицях наприкінці 1937 року складалася всього тільки з 4 осіб. Це в решта колишньої невеликої філії Громади, яка навіть і раніше начисляла в своєму складі найбільше 10 членів, що до того ж жили нарізно в названих двох місцях.

Зв'язок із українцями, що перебували в тій місцевості навізано було ще на весні 1930 року. Були це майже виключно колишні вояки УГА, що там оселилися. Було їх невелике взагалі число, а до того ще й обставини їхнього життя були такі, що трудно було зорганізувати там правильно діючу філію, бо й розпорошеність стояла тому на перешкоді й матеріальна незабезпеченість декого з них депресивно впливала на настрій, а відірваність від українського життя й постійне перебування в чужому оточенні впливало на декого денаціоналізуючо. Треба однак по правді ствердити, що в тих околицях перебувають і деякі заможніші українці, при тому навіть люди з високою освітою, але їхня байдужість до української національно-визвольної справи й організаційного українського життя в ЧСР є впрост дивовижна, коли не будемо кваліфікувати це сумне явище як каригідне відступництво.

На самому початку існування Тренчанської філії удержувано з нею зв'язок посередництвом М. Науличного в Тренч. Теплицях, але від 1931 року цілий час таким посередником між нею й Централєю Громади був Павло Демко, який жив у Тренчині. Він все старався удержати там українське організаційне життя, докладаючи багато зусиль і праці. Обїзджаючи в 1935 році наші філії на Словаччині, відвідав я також і Тренчин та Тренчанські

Теплиці, при чому робив старання, аби якось заактивізувати життя тамошніх наших членів. В наслідок цього відбулися у вересні того року збори членів філії, які обрали Управу в складі: пор. Р. Олексій — голова, М. Науличний — заст. голови, М. Семениук — секретар і П. Демко — скарбник. На жаль і цій Управі не пощастило розвинути ширшу діяльність, а сама філія, і без того малочисленна, втратила декого зо своїх членів та редукувалася до стану 4-членної групи.

Група членів Громади в Тренчині —
Тренч. Теплицях. (Липень 1935 р.)

Не зважаючи на такі несприятливі обставини, все ж таки діяльніші члени Тренчанської філії виявляли певну чинність, реагуючи на події загального українського життя. Так, за їхньою ініціативою ще в осени 1930 року відбулися ширші збори тамошніх українців, які винесли протест проти т. зв. „пацифікації“ в Галичині, а в 1933 році такий протест винесе було й проти

большевицької голодової політики на Україні. Відбувалися також, бодай і в невеликому числі, сходини з нагоди річниць визначних моментів нашого державного й загально-національного життя, як теж відчитувано було реферати, що їх висилала Управа Громади. Самозрозумілим є, що теперішня група наших членів у Тренчині-Тренчинських Теплицях не може виказатися ніякою помітнішою чинністю, бо їх там надто мало. Побажавмо, щоб між нами й надалі залишився духовий зв'язок та однакове розуміння нашого національного обов'язку.

Філія в Кошицях.

Зв'язок із організованою українською еміграцією в Кошицях навязано було в осени 1930 року, коли-то довелося виступати в обороні арештованих там українських студентів (Я. Барановський і тов.). Там ще на початку 1929 року колишні стрільці УГА zaloжили гурток п. н. „Український Емігрант“, що за посередництвом Ів. Садлика в літі того року зв'язався з Управою УВРС у Празі й існував ніби як місцевий відділ УВРС у Кошицях. Треба сказати, що наприкінці 1929 року Управа нашої Громади була в контакті з Управою УВРС (і іншими українськими організаціями) з метою порозуміння в справі заложення Союзу Українських Емігр. Організацій у ЧСР, де мали би об'єднатися різні українські організації й товариства соборницького напрямку. Переговори ці продовжувалися ще й до половини наступного 1930 року. З огляду на це Управа Громади займала лояльне становище супроти УВРС, де тоді верховодили протишаповалівські есери й есдеки з Молодої Болеслави. Однак, не зважаючи на нашу коректність і невтручання до справ УВРС, ці панове, як потім виявилось, були супроти нас зовсім не лояльними. Боючися, мабуть, конкуренції з нашого боку, вони поширювали про нас різні неприхильні погослови та страшили своє членство небезпекою відношення з нами, хоч одночасово провадили з нами переговори про заложення СУЕО. Про це нас повідомив згаданий вище Ів. Садлик, пишучи нам, що УВРС нас йому „вчислив як фашистів“, маючи на меті тим застрашити Кошицьких українців та не допустити до зближення з нашою Громадою. Однак, коли в серпні 1930 року Братиславський краєвий уряд відкинув поданий йому на схвалення статут названого гуртка „Український Емігрант“, то вже в жовтні того року його члени приголосилися до нашої Громади, а в кінці 1930 року в Кошицях заложено було філію Громади, що в її складі числилося 20 осіб.

Кошицька філія Громади довгий час існувала без урядово схваленого статуту. Вона мала свою Управу в складі: Юх. Чайка — голова, Т. Фейда — предсідник, Ів. Садлик — писар, М. Чер-

хавський — скарбник, але не могла виступати публічно, не маючи статуту, так що на зовні її заступав Ів. Садлик, якому Центр. Управа Громади виставила відповідне уповноваження. Такий стан річей тривав аж до кінця 1932 року, при чому при всій своїй позитивній праці й активності Ів. Садлик допустився був деяких хиб (неточність у справі членських внесків та плутання громадських справ із релігійним ссктярством), що їхнім наслідком було

Українська експозиція, що її уредила філія Громади в Кошицях 21• серпня — 11. вересня 1932 р. на виставці сучасного світового друку.

невдоволення як з боку Централі Громади, так і з боку членства філії, так що життя її дещо занепало. Десь на прикінці 1932 року до Кошиць переїхав член Лібштатської філії А. Дорошенко, який зголосився до Кошицької філії та розпочав акцію унормування відносин внутрі філії й реорганізації її керівництва. Висліди тої акції видно було вже на початку 1933 року, коли вибрано було нову Управу філії. В осени того року філія вже мала свій урядово схвалений статут. До легалізації філії спричинилися головню інж. Я. Балабан і А. Дорошенко, які стали членами нової Управи.

Від того часу на становищі голови філії були інж. Я. Балабан (1933-34 і н. 1937), інж. Гр. Божок (1935-36) і М. Демків (н. 1937)

Заступ. голови були П. Ониськів (н. 1933), П. Замрій (н. 1933 і н. 1937), М. Демків (1936) та А. Дорошенко (н. 1937).

Секретарями були В. Петришин (н. 1933 і н. 1937), А. Дорошенко (н. 1933 і 1934-36) та П. Федорчук (н. 1937).

Скарбниками були М. Черхавський (н. 1933 і 1935-37), П. Первухин (н. 1933), В. Кишка (1934) і П. Замрій (н. 1937).

Члени Управи: М. Параска (н. 1933), В. Петришин (1934 і 1937), П. Замрій (1934) П. Ониськів (1936) і М. Демків (н. 1937).

Кандидати: А. Дорошенко (н. 1933), А. Левус (н. 1933), И. Легкий (н. 1933 і 1935), М. Сіщук (н. 1933) та М. Параска (1935).

Тут мушу зазначити, що близьку участь у житті й керуванні чинністю Кошицької філії брав інж. Д. Єременко, який кілька років зряду був головою Контр. Камісії філії. Від часу легалізації Кошицької філії Управа її відбула 43 засідань, при тому багато спільно з Контр. Комісією.

Ще й у тій добі, коли Кошицька філія не була легалізована та не мала формального права виступати назовні, була вона досить чинною. Тому, що Кошиці є пунктом, через який проходили українські втікачі з Краю, то доводилося членам Управи філії приходити їм на поміч шляхом інтервенції на дотичних урядах, а членство філії помагало їм своєю жертвенністю. Не забувала філія й справу пропаганди між чужинцями. Так, уже в осени 1932 року філія урядила експозицію українських видань на виставці сучасного світового друку, що відбулася тоді в Кошицях. З моментом урядового схвалення її статуту могла вже філія розвинути ширшу діяльність. З року в рік філія в Кошицях влаштовувала для своїх членів і гостей свята Т. Шевченка, Ів. Франка, Самостійности й Соборности, 1-го Листопада, Крут, Базару та вшановувала пам'ять поляглих Борців за Україну й воїнів Української Армії, а її хор під орудою О. Яроша виконував українські пісні в Кошицькому радіо-розголосі. Наша філія в Кошицях спричинилася до заложення там філії Ужгородської „Просвіти“, що повстала замість проєктованого деким товариства п. н. „Спевацьки сполок русінов“. Коли ж при тій Кошицькій філії „Просвіти“ заложено було хор, то члени нашої філії взяли в цьому хорі чисельну участь, маючи на увазі, що цей хор продукуватиме українські пісні в радіо-розголосі для висилання їх на Закарпаття. Того ж року наша філія взяла участь у Всеукраїнському зїзді в Ужгороді, що так імпозантно заманіфестував український напрям громадсько-політичної думки на Закарпатті.

За ініціативою Управи Кошицької філії засновано було дальші дві наші філії на Словаччині, а то в Михайлівцях та у Вранові

н/Т. Окрім того члени Кошицької філії, які перебували в Требішові, відголосилися з Кошиць та заклали окрему Требішовську філію. Як уже було згадано, колишній гурток п. н. „Український Емігрант“ заклали в Кошицях стрільці УГА, й вони потім стали першими членами нашої тамошньої філії. Після всіх змін у складі членства Кошицької філії на кінці 1937 року вона числила 22 члени майже виключно бувших українських вояків. За цілий час існування Кошицької філії в її складі було всього 3-4 особи з високою освітою, хоч у Кошицях перебувало й тепер перебуває чимало українських „інтелектуалів“ на різних державних і приватних посадах. Вони в чехословацькими громадянами й від українських національних організацій стоять осторонь.

Свято Т. Шевченка у філії Громади в Кошицях 8. квітня 1934 р.

Власне на адресу цього „старшого громадянства чи вірніше українців, що за погоди собі обстарали добрі посади“ члени нашої Кошицької філії писали нам не раз дуже терпкі слова осудження. Напр. автор щойно цитованого вислову писав (дня 3. V. 1936) таке: „Часто трапляється, коли старший „громадянин“ з 2-4 тисячами місячної ренти, побачивши українця, будь зачиняв двері і втівав або вимовлявся тим, що мусить посилати на студії синам по 1000 Кч., і тому акцію загально-українську підпирати не в стані. Але коли повстане Українська Держава, то своїх синів будуть хотіти бачити з міністерськими портфелями... Дуже шкода, що так звані інтелектуали від української справи стоять далеко і проявляють її лише за німецькою бесідою раз на тиждень у каварні... Справу національну лишили знову-ж на тих малих стрільців... А при допомогівій акції якщо й дадуть свою лепту,

то добре, але часто-густо свогого призивська не підпишуть". Писалося й про те, що один із „так званих 100% українців“ радив секретареві Кошицької філії, щоб цей не ходив на установчі збори „Просвіти“, бо ті панове, мовляв, хотіли би заложити таку організацію, яка „зробила б добре око в поліції й не мала б нічого спільного з Українською Громадою“. Від них же виходили поголоски, що „хто буде членом Громади, то буде що робити з поліцією і т. д“.

Річ зовсім ясна, що з подібними типами нам неможливо знайти спільну мову й спільні форми організаційного життя й чинности. Але ж мимо волі хочеться висловити почуття жалю, коли бачиш аж надто сумне явище, що для декого з українських емігрантів придбання громадянства чужої держави є рівнозначне з національним ренеґатством. А ще гірше, коли подібний апостат потім обертається в звичайного підхлібника й продажного хруня. Мусимо тішитися, що організоване в нашій Кошицькій філії українське стрілецтво не підлягло розкладовому впливові тамошніх обставин та своєю чинністю доказує, що воно й далі стоїть на позиціях українського державно-національного соборництва та лишається вірним традиціям недавньої збройної боротьби.

Стакчинська група.

Колишню філію Громади в Стакичині заложено було з ініціятиви бувшого члена Громади Юр. Артющенка, що перебував свого часу в тих місцевостях. Сталося це 2 квітня 1933 року, коли-то відбулись організаційні збори новозаложеної філії за присутности 8 осіб, які обрали Управу в складі: П. Чайківський — голова, М. Павлишин — секретар, і М. Токарчук — скарбник. З огляду на те, що філія в Стакчині існувала без урядово схваленого статуту, Центр. Управа нашої Громади формально повірила тодішнього її голову веденням справ філії та заступництвом її перед урядами. Дня 5 листопада того ж року замість П. Чайківського обрано було на голову М. Федика. Одначе цей був на становищі голови короткий час, так що в дальшому Централю Громади зносились із Стакчинськими членами посередництвом М. Токарчука. Філія в Стакчині — це був найдалі на схід висунений пункт нашої організаційної системи.

В минулих роках число членів Стакчинської філії підносилося найвище до 10 осіб, бо там перебуває дуже мало українських емігрантів узагалі й нашого стрілецтва зокрема. Умови життя нашого членства, яке переважно є зайняте на працях у лісі, зовсім не сприяють провадженню організаційної праці й збільшенню числа тамошніх наших членів. Наслідком цих обставин колишня наша філія в Стакачині ступнево редукувались до стану групи 4 членів, після того, як дехто не міг у ній далі

числитись, а трьох (чужонаціональних) її членів довелося просто викреслити, бо до нашої української національної організації вони попали випадково, шукаючи в нас рятунку й спекулюючи при тому обставиною, що походять вони з Галичини.

Річ природня, що коли наша Стакчинська організація мала більше членів, то могла вона мати й свій виконавчий орган, відбувати бодай і не так часто свої збори і т. д. Зі зменшенням

Група членів філії Громади в Стакчині. (Травень 1936 р.)

її членства не було вже можливості й потреби вибрати Управу. Але решта членів колишньої філії все ж таки сходилась бодай для перечитання рефератів, присланих їм Централєю Громади з нагоди наших державних і національних свят чи для вшанування пам'яті полеглих за волю України. Уряджували вони й спільні товариські прогулки. Енергійно дали вони відправу згадуваному М. Зав'янському, рішучо осуджуючи його спробу „завести Гуляй-Поле й махнівщину“ в нашій Громаді. Взагалі треба сказати, що чотири теперішні члени Громади в Стакчині, які перебувають у наших рядах уже 5 років, твердо стоять на загальних наших позиціях і зразково повнять свої обов'язки супроти Громади. За це належить їм наша похвала.

Філія в Михалівцях.

Перед заложенням нашої філії в Михайлівцях існував там відділ УВРС, що був зв'язаний із своєю централєю в Празі. Незадоволені УВРС-івським проводом українські стрільці стали шу-

кати вв'язку з нашою Громадою. Про намір членів Михайлівського відділу УВРС приступити до Громади стало відомо їхній Празькій централі, а на це тодішній секретар УВРС згадуваний В. Фрищин вислав їм листа, в якому залякував їх своїм звичайним способом, пишучи, що наколи вони приступлять до нашої Громади, то нехай, мовляв, готуються до того, що „скоро з ЧСР повилітають, бо чеський уряд фашизму не терпить“.

Група членів філії Громади в Михалівцях. (Вересень 1937 р.)

Тимчасом тодішній голова нашої Кошицької філії інж. Я. Балабан та член Управи її А. Дорошенко поїхали до Михайлівця, скликали там членів відділу УВРС, вияснили їм цілі й завдання нашої Громади та запропонували заложити в Михайлівцях місцеву філію Громади. Як показала дійсність, недипльомовані українські стрільці були розумнішими, ніж це собі думав той Фрищин, який, як кажуть, має аж два дипломи українського університету. Отже вони не настрашилися залякувань, прекрасно зорієнтувалися у ситуації й на цих зборах дня 15. липня 1934 року ухвалили заложити філію Громади в Михалівцях та обрали першу Управу в складі: І. Чепіль — голова, М. Деркач — заст. голови, І. Крупа — секретар та А. Ленюк і Ф. Чель — члени Управи, при кандидатах: Р. Бабський і Ф. Мощиць. У дальших роках склад Управи мало змінився. Становище заступ. голови займав у 1936 році аж до своєї смерті Ф. Мощиць, а в 1937 році членами Управи були А. Клебань і М. Кошик.

У хронікальній замітці, поміщеній у нашому „Інформаційн. Листку“ (ч. 23-25), про філію нашу в Михалівцях написано, що „це є надійний бастион у східній частині території, на яку сяга-

ють наші організаційні впливи". Так мався справа й тепер. Чисельний стан членів філії змінявся мало. На організаційних зборах присутніх було 18 членів новозаложеної філії. Згодом приголосилося до неї ще кілька дальших, а кілька вибуло, так що на кінці 1937 року в складі Михалівської філії числилося 23 члени.

Взявши під увагу обставини й умови життя нашого членства в Михалівцях, яке живе з праці рук своїх і зовсім не має матеріяльних гараздів, мусимо ствердити, що виявлена в минулих роках чинність тамошньої нашої філії заслуговує справді признання. Від часу заложення в Михалівцях нашої філії українське життя на тому терені набрало значної активності й розгону. Не було такого року, щоб Михалівська філія не обходила наших державних і загально-національних свят чи не вшанувала пам'ять Героїв Крут і Базару, як також і пам'ять українських стрільців, похованих на місцевому кладовищі, що їхні могили було все впорядковувано. На урочистих сходинах членів філії з нагоди цих свят читано висилані Централєю Громади реферати й виголошувано патріотичні промови. На цьому місці з подякою згадую д-ра Я. Кралька, який, навіть не будши нашим членом, приобіцяв був мені прочитати кілька рефератів на сходинах членів нашої філії й дійсно поки перебував недалеко Михалівець виголосив там кілька рефератів, здійснюючи тим своє приречення. Філія помагала не лише своїм членам, але й багатьом втікачам із Галичини. Управа її постаралася про приміщення трьох дітей своїх членів до української гімназії в Ржевницях.

Глибоко відданий нашій справі голова філії Й. Чепель не тільки своїм палким словом українського патріота піддержував національний дух серед її членства, але й виступав на місцевих урядах в обороні інтересів українських емігрантів. Власне з його ініціативи на запрошення Управи філії мав я нагоду в 1935 році відвідати Михалівську й інші наші філії на Словаччині. На підставі свого безпосереднього знайомства з членством філії та її чільними працівниками міг я дати ту її характеристику, що була надрукована свого часу як у паризькому „Українським Слові“, так і в нашому „Інформац. Листку“. На цьому місці ще додам, що той „бастіон“ удержують своїми силами наші стрільці, хоч у Михалівцях проживають і українці-інтелігенти. У своєму звіті з діяльності філії Управа її зазначила, що „філія Української Громади в Михалівцях не могла більше працювати через те, що брак інтелігенції і більша частина членів неграмотних“. Так писали стрільці на сором інтелігенції, бувшим українським старшинам, які від активної участі в їхній праці ухиляються. Я знаю дуже добре, що оці мої слова ні в якій мірі не спонукають до праці в нашій Громаді членів, суддів і нотарів українського походження. Коли ж про це згадую, то хочу тим ще раз підкрес-

лити той потішаючий факт, що наше стрілецтво й без колишніх своїх начальників і командантів умів працювати й гідно репрезентувати на чужині наші державно-національні цілі, що за їхнє здійснення воно раніше боролось на рідній землі оружно.

Філія в Требішові.

Основоположниками філії Громади в Требішові були члени Кошицької філії, що тут перебували. Дня 7 травня 1935 року вони відбули свої організаційні збори й обрали Управу нової філії в складі: Т. Фейда — голова, Г. Лука — заст. голови, С. Бугавць — секретар і С. Хомишак — скарбник. В наступних роках цей склад Управи не змінявся.

Требішовська філія існує без урядового схваленого статуту й має тільки схвалений Центр. Управою Громади статут філії, що регулює відносини внутрі самої філії та в Громаді. Одже для заступлення її назовні, подібно як це робилося і в інших анальоґічних випадках, видано було секретареві філії окреме уповноваження. На початку філія в Требішові мала тільки всього 6 членів, які відголосились із Кошицької філії, але потім число її членів збільшилось до 11 осіб, і в такому стані вона була на кінці 1937 року.

Відважуюсь твердити, що з усіх членів місцевих філій Громади членство нашої філії в Требішові живе серед обставин найбільш несприятлих для будь-якого прояву українського організаційного життя й національної праці, бо з одного боку певна частина членів Требішовської філії переживає матеріальну скруту, а з другого боку живуть вони так розпорошено та в таких умовах заробіткової праці, що не мають ніякої можливости відбувати правильні збори чи сходи або уряджувати якісь імпрези. Не раз бувало так, що довгі місяці не мали ми з Требішова жадної звістки й готові були подумати, що може тамошня наша філія зовсім перестала існувати. Одначе потім нараз діставали заплачені членські внески й лист, де наші товариші з далекого від Праги Требішова щирими словами українського вояка-робітника подавали про себе звістку, сердечно нас вітаючи й бажаючи найбільших успіхів Громаді. Провктувалося, щоб членів Требішовської філії організаційно приділити до близької нашої філії в Михалівцях, але вони бажали бути й надалі окремою філією. Тож дотеперішній стан лишився й надалі.

Неможна дивуватись, що за тих обставин, серед яких доводиться жити нашим людям у Требішовських околицях, трудно їм берегтись перед згубним подихом денационалізації. У часі своїх відвідин Требішовської філії в 1935 році я сам спостерігав вияви денационалізаційного впливу чужого оточення на декого з тамошніх українців. Наші Требішовські члени, рятуючись перед

цею небезпекою, просили прислати їм українські книжки й часописи. Ми це робили в міру своїх спроможностей, але думаю, що треба було б робити в цьому відношенні далеко більше. Побажаймо ж нашим товаришам-членам філії Громади в Требішові, щоб вони витримали всі трудні іспити життя й поневіряння на чужині та зберегли свій український національний дух до кращих часів і щасливішого життя на рідній землі.

Філія у Вранові н/Т.

Наша філія у Вранові н/Топлою повстала власне також на руїнах колишнього УВРС-івського відділу. На весні 1935 року тодішній секретар Кошицької філії А. Дорошенко навязав зв'язок із українськими стрільцями, які перебували там по розв'язанні „Військ. Робіт. Відділу“. Дня 12 травня того року за його присутності й за участі 11 осіб відбулись уже організаційні збори нової нашої філії на Словаччині. Після доповіді А. Дорошенка про цілі й завдання Української Громади в ЧСР учасники зборів рішили заложити у Вранові місцеву її філію та обрали Управу в складі: М. Коляса — голова, М. Шот — заст. голови, Юр. Левицький — секретар і Д. Стройвус — скарбник. З тих самих мотивів, що й у Требішові, уповноваження на заступництво філії назовні видано було від Центральної Управи Громади голові філії від заложення її й тепер. На весні наступного 1936 року замість дотеперішнього секретаря став виконувати ці функції член філії М. Садловський, що на цьому становищі лишається й донині. Треба по правді ствердити, що цей наш свідомий співпрацівник своєю працею й стараннями багато причинився до того, що наша Вранівська філія продовжує існувати й за тих дуже несприятливих обставин, серед яких приходиться жити нашим людям.

Нашим стрільцям у тій далекій закутині Словаччини доводиться жити майже зовсім відірвано від українського життя. Мусить одже, людина мати певний характер і добру національну свідомість, щоб не згубилась вона для нас, утопившись у чужонаціональному морі. На перевеликий жаль не один із наших колишніх вояків, що їх доля кинула в оте середовище, не виявив себе витривалим борцем за всяких обставин та підляг згубним впливам того середовища. Думаю, що в околицях Вранова лишилося більше число українських вояків, які свого часу приділені були до колишнього „Військ. Робітн. Відділу“, але з усіх їх приголосилося до нашої філії всього тільки 11 осіб. Одне членів з числа членів нашої філії дехто потім втратив із нею зв'язок, так що довелося їх із числа членів Громади викреслити. Таким чином на кінці 1937 року наша філія у Вранові числила в своєму складі 7 членів.

Не зважаючи на всі несприятливі обставини, все ж таки наша філія у Вранові була й лишається далі невеликою оазою на тому терені, де пламеніє український національний дух і лунає наша рідна мова. Вже незабаром після заложення філії у Вранові члени її відбули сходи, присвячені пам'яті Ів. Франка, а потім обходили й Листопадове свято. В наступних роках відбували свята Т. Шевченка й інші наші національні й державні свята. При тому читано реферати, прислані Центр. Управою Громади, та й самі члени при тих нагодах виступали з промовами. Для своїх дітей вони посередництвом Управи Громади

Група членів філії Громади у Вранові н/Т. (Вересень 1937 р.)

замовляли букварі й самі вчили їх української грамоти. Так члени філії нашої Громади у Вранові почасти за нашою допомогою, а почасти й зовсім самотужки продовжували сукати далі нитку українського національного життя, звязуючи нею своє вимушене перебування на чужині з недавньою минувиною, коли були вони серед своїх близьких людей у своїй державі. Нехай же сила національного духу допоможе нашим членам у Вранові удержати непогашеним полум'я української душі в самих собі й дітях своїх до того нами всіма очікуваного часу, коли надхненно будемо вітати відновлення Соборної Держави Української. Вірно твердо, що час той неминуcho прийде. Але не забудьмо, що свою Батьківщину треба любити й „во время люте“, а не тільки тоді, коли вона може пишатися своєю силою й могутністю. Треба вміти їй служити за всяких обставин, бо еміграційним зрадникам і апостатам на Україні місця не буде.

НАШІ ПРИХИЛЬНИКИ І ПРОТИВНИКИ.

Я закінчив свій огляд 10-літнього життя й чинности нашої Громади. Можливо, що в деяких місцях він є подекуди забарвлений субективізмом моєї оцінки певних явищ і подій у нашому організаційному житті, але в цілості він уповні відповідає об'єктивній правді. Мій повищий огляд відноситься до внутрішнього життя й праці Громади. Одначе при тому не міг я обминути деякі факти й обставини, що стосуються до наших взаємовідносин із іншими українськими еміграційними уґрупуваннями й характеризують ставлення до нас людей з-під стягу тих уґрупувань. На закінчення свого викладу мушу ще трохи застановитись над цією справою, щоб її бодай коротко висвітлити й дещо з того тут зафіксувати.

При огляді чинности Бренської філії Громади я вже зазначив, що підкладом тривалости й внутрішньої сконсолідованости відносин в організації є певна ідеолоґічно-світоглядова спільність між її членством. Не маючи в цьому відношенні достаточного досвіду, ми на початку своєї чинности робили спроби творення ширших об'єднань еміграційних організацій, що світоглядово не були до себе надто близькими. Такою спробою було й заложення Союзу Українських Еміграційних Організацій в ЧСР, що його членами стали організації гетерогенного характеру. Одначе реальне життя цю нашу хибу основно скорегувало, бо чужі нам своїм духом і напрямом організації, як УВРС, Допомог. Т-во в Ліберці й Т-во „Єдність“ у Празі, незабаром покинули ряди Союзу, а в його складі залишилися тільки ті, що ідеолоґічно ґравітували до нашої Громади, власне студенські організації у Празі й Брні та Жіноча Громада в Ліберці. Отже фактично в СУЕО ми зісталися об'єднані з тими організаціями, що з ними наші місцеві філії тісно співпрацювали й без жадних формально-статутових приписів Союзу, а з них Жіноча Громада просто потім стала складовою частиною нашої Громади, як це сталося раніше з Українською Громадою у Брні. Хоч Союз існував формально й далі, але на ділі наша Громада сама стала об'єднанням соборницької еміграції в ЧСР замість СУЕО, який наслідком того перестав виконувати свою роль, що її свого часу на мою пропозицію визначено було як роль „координатора чинности й репрезентанта назовні об'єднаних у Союзі соборницьких організацій“.

Маючи такий досвід, ми пізніше вже цілком свідомо уникали творення будь-якого організаційного зв'язку з ідеолоґічно нам чужими чи далекими ґрупами української еміграції, бо ми добре розуміли, що різниці світогляду й льогічно з того випливає неоднакове розуміння завдань і способів їх здійснення неминуче мусіли би привести до внутрішньої колізії в самому Союзі чи там Об'єднанні та до занепаду чи й цілковитого розбиття такої

більшої організаційної одиниці. З другого боку ми не форсували подій і не намагалися за всяку ціну втягти до своєї організаційної системи такі українські організації на терені ЧСР, які не тільки декларували свою світоглядovu спорідненість із нашою Громадою, але й ніби потверджували ці свої засадничі декларації прихильним до нас ставленням. Ми дуже радо привітали би їх злуку з нашою Громадою в одній унітарній організації. Одначе доки наші прихильники не дозріють до ясного усвідомлення необхідности й доцільности творення власне такої унітарного типу соборницької організації, воліємо ми бачити їх своїми симпатиками по-за організаційними рямцями Громади, аніж би вони стали такими нашими членами, яких перебування в Громаді не було б природним вислідом тотожности ідеологічних засад та однакового з нами розуміння завдань і метод праці української соборницької еміграції. Щодо соборницьких організацій по-за межами ЧСР, то з ними наша Громада мала звязок почасти безпосередній, як напр. із Українською Громадою у Фінляндії, а інакше була з ними звязана посередньо через приналежність СУЕО до Європейського Об'єднання Українських Організацій на чужині. За даного стану річей буде очевидно доцільнішим, щоб наша Громада стала сама членом цього Об'єднання, бо так усунено було б зайве ускладнення організаційної системи.

Нема нічого дивного в тому, що наші противники поборювали нас раніше, поборюють тепер і надалі будуть поборювати, бо це в природнім і неминучим вислідом різниці світоглядів. Але аж надто сумним явищем є те, що в своїй боротьбі з нами наші противники переступили межі допустимого та вживали таких способів, що їх кожна порядна людина мусить рішуче осудити. Я вже згадував раніше кілька разів про те, що наші „приятелі“ представляли нашу Громаду як організацію „фашистську“. Не буду тут над цим довше здержуватися, але вважаю за необхідне зафіксувати тут кілька маркантних прикладів таких виступів. Не мушу поясняти, з якою метою це робилося.

Отже, ще в осени 1931 року в органі україн. есерів „Вісник УПС-Р“, що його видавав Павло Богацький і він же його редагував разом із М. Шаповалом, у замітці п. н. „Українські фашисти в ЧСР“ писалося таке: „Українські фашисти в ЧСР працюють під покривкою двох організацій: 1) Української Громади та 2) Союзу укр. організацій в ЧСР, який складається з пяти фашистських та прихильних до них організацій“. Обминаю есерівські випадки проти мене, яко голови Громади, й деяких інших осіб, що містяться в тій замітці, та зазначу тільки, що есери там репетували з приводу того, що чехословацький уряд давав тоді матеріальну допомогу якраз „фашистам“, т. є СУЕО, відібравши її від Українського Комітету. Рік пізніше есери в своїй „Трудовій Україні“ (видавець і редактори ті самі!) писали знову,

що до СУЕО „входять дві фашистівські організації“.*) Нічого нема дивного в тому, що після цього з есерівською компанією ми не бажали собі мати нічого спільного. Але можна дивуватися, що на весні 1938 року есерівський проводир Н. Григорійв уважав за можливе робити пропозиції нашому скарбникові, аби наша Громада приступила до т. зв. „Контактного Комітету“, де мали би засідати й вони, при чому Григорійв не забув зазначити, що неприступлення Громади до того Комітету поставило би її в „невигідне“ положення. Одначе ще дивнішим є те, що організація, яка з нами ніби то солідаризується щодо загальних соборницьких позицій, могла свого часу кооперувати з тим самим Павлом Богацьким, який видавав згаданий „Вісник УПС-Р“.

В осени 1932 року тодішній голова нашої Лібштатської філії в листі до Управи Громади (з дня 21. XI. 32) писав, що в Турнові на зборах колишніх членів тамошнього відділу УВРС виступав В. Фрищин та „балакав о якихсь підозрілих фондах Української Громади та ОУН, котрі звязував в одно“. Наступного 1933 року цей пан, як уже було згадано раніше, писав до Михалівського відділу УВРС таке: „Живете в демократичній ЧСР, а помочи хочете шукати у фашистів, котрих тут судять і замикають до криміналу. Якщо думаєте, що така організація Вам допоможе, то дорога вільна й можете йти до Громади. Але тоді доперва готуйтеся всі до того, що скоро з ЧСР повилітаєте, бо чеський уряд фашизму не терпить, а ми організація демократична й такою хочемо залишитися“. А коли, довідавшись про це, Управа Громади різко-негативно скваліфікувала таке писання Фрищина в „Інформац. Листку“ (ч. 11-12 з дня 10. VI. 34), то цей ще й заскаржив нас перед чеським судом, а в своїй скарзі проти мене, яко голови Громади, з дня 3. січня 1935 року Фрищин жадав, аби від суду „післано було до поліційної дирекції в Празі запитання, чи товариство, оскарженим (т. є мною) заступлене, й його члени користуються славою організації льояльної (супроти ЧСР) і демократичної та за що 15 членів цієї організації видалено було з Чехословаччини в осени минулого (1934) року“. Доказову частину своєї скарги Фрищин стилізував так, що непосвячена до українських справ людина могла би зрозуміти річ у той спосіб, що наша Громада й ОУН та УВО — це споріднені між собою організації. Думаю, що до цього не мушу додавати жадних коментарів. Формально перед чеським судом ціла та справа була покладена примиренням, бо не мав я найменшої охоти тягатися з Фрищином по судах. Одначе українська совість має й свої права.

У нашому „Інформац. Листку“ свого часу (ч. 26-27 з дня I. XI. 35) було поміщено замітку про збори Т-ва „Єдність“ у

---

*) Див. „Вісник УПС-Р“ ч. 11-12, ст. 20-21, з дня 1. листопада 1931 року й „Труд. Україна“ ч. 11, стор. 21, листопад 1932 року.

Празі. Там писалося, що „д-р Дольницький „по-приятельськи“ застановився і над нашою Громадою, обіцяючи, що вони її знищать разом із „філійками“ та „зроблять порядок з укр. еміграцією в ЧСР“ навіть „не зупиняючись ні перед якими засобами“ (не мусимо поясняти, що це означає!)“, Справді всякі коментарі до цього є зайві, бо ж і без них все є цілком ясне. Нехай українська совість і в цій справі винесе свій об'єктивний присуд.

Не можу й не хочу перечисляти тут навіть усі ті ворожі супроти нас виступи, що їх ми знаємо. Але тим менше можу говорити про заходи наших противників, що діялися позакулісово, а яких правдоподібно робилося досить. Наслідком усього цього створилося було таке положення, що надзвичайні загальні збори Громади 8. листопада 1936 року постановили навіть обрати спеціальну комісію, яка мала на відповідних місцях в імені цілої нашої Громади спростувати поширювані наклепи, неправдиві поголоски й евентуально доноси. Ця комісія в складі інж. Юр. Колларда, К. Букоємського й П. Макаренка відвідала дотичних осіб у міністерстві закорд. справ і в міністерстві внутр. справ, де офіційно здекларувала наше становище.

До всього цього додаю ще на кінці, що навіть наші приготування до Ювілейного З'їзду послужили приводом до поширення невігідних для нас поголосок. Якраз перед роком викликано було мене на уряд, де запитувало мене, що є правди в інформаціях, нібито я скликаю якийсь з'їзд української націоналістичної молоді, при чому цей з'їзд мав би бути з якимись навіть протидержавними тенденціями. Вже в осені минулого року я довідався, що дотичні урядові чинники пересвідчилися, що подані їм відомості щодо того вифантазованого кимось з'їзду були наскрізь неправдиві. На цей раз досить скоро потвердилося прислів'я, що „неправда має короткі ноги“. Але ми, на жаль, не знаємо, скільки було таких випадків, коли неправда досить довго шкандибала й на своїх коротких ногах, підпихувана брудними руками денунціаторів.

ЗАГАЛЬНІ ПІДСУМКИ.

Я вповні свідомий того, що вгорі поданий огляд життя й чинности Громади далеко не представляє собою вичерпуючий звіт з її праці, виконаної в минулих 10 роках її існування. Смію однак думати, що повищий короткий огляд не є зайвою моєю працею, бо він бодай у загальних рисах подає образ нашого організаційного життя й виконаної на чужині праці. У тому полягало головне завдання мого викладу, що його старався я виконати совісно.

Я старався в своєму огляді не тільки зареєструвати чи зафіксувати бодай деякі факти, явища й події нашого організа-

ційного життя, але й старався в своєму викладі подати різний матеріал так, аби він уможливив слухачеві чи читачеві зробити з того певні висновки щодо сповнення нами тих завдань, які ми собі поставили для здійснення в часі вимушеного перебування на чужині.

Наші завдання коротко можна було б спречизувати так: ми мали створити в ЧСР українську національну організацію, що об'єднувала би ширші верстви тутешньої української еміграції та була б побудована на певних засадах правдивого українського соборництва; своєю працею мали ми боронити права свого існування на чужині, а з другого боку мали ми самих себе й молодшу нашу генерацію хоронити перед винародовленням і зникненням у чужонаціональному оточенні; зрештою мусіли ми боротися з явищами деморалізації та мали плекати традиції нашої визвольної боротьби, найглибшу відданість своїй Батьківщині й морально-психологічну готовість служити Українському Народові завжди й при всяких умовах.

На терені нашої чинности зовнішні обставини стояли у великій мірі на перешкоді до досягнення більших наших успіхів, бо не мали ми тут сприятливих умов праці. Однак й за несприятливих обставин морального й матеріального характеру можемо ми виказатися порівнюючи значними успіхами й досягненнями в різних ділянках своєї чинности.

Треба об'єктивно ствердити, що найбільше зрозуміння цілей і завдань нашої Громади виявило українське стрілецтво, яке й складав переважаючу частину нашого членства. Тим засвідчило воно свою високу національну свідомість і відданість ідеалові, за який раніше боролось оружно.

Оці кінцеві слова свого огляду довелося мені писати саме тоді, коли прийшла до нас така несподівана і сумна звістка про трагічну смерть у Роттердамі полк. Євгена Коновальця, що впав від руки злочинця, кермованої підступним ворогом Українського Народу. Не мушу тут говорити про те, що означає для всіх нас ця втрата. Упав полк. Євген Коновалець у боротьбі за визволення нашої Батьківщини. Упав на передовій лінії цієї кривавої боротьби, стоячи на чолі найвідважніших борців. Вічна Пам'ять Світлій Його Постаті!

Нехай ця трагічна подія не зломить нашого духа й певности! Пам'ятаймо, що тільки той є гідний бути вільним, хто за свою свободу життя готовий віддати! Тісніше зєднаймо наші ряди, щоб кожен чув коло себе друга, брата й вірного товариша в боротьбі! Витримаймо мужньо напад і не піддаймося своєму ворогові за ціну навіть життя! Перемога буде по нашій стороні!

С Л А В А   У К Р А Ї Н І !

Прага, 1. червня 1933 року.

Д-р М. Галаган,
голова Громади.

Д-р МИКОЛА ГАЛАГАН
б. Посол України в Румунії й Угорщині,
Основоположник і Почесний Голова
Української Громади в ЧСР

На цьому місці складаю свою щиру подяку всім членам Громади за прихильність і довіря до мене, що їх вони виявили в минулих роках, обираючи мене незмінно на становище Голови Громади й зрештою уділяючи мені на Ювілейних Загальних Зборах високу гідність Почесного Голови Громади.

Разом із цим висловлюю тут сердечну подяку всім співробітникам, що своєю відданою працею помагали мені виконувати в минулих роках обов'язки Голови Громади та здійснювати завдання, які перед нею стояли.

Свідомість, що ми працюємо для добра нашої національної справи, нехай заохочує всіх нас до дальшої праці й нехай може нам у майбутньому переборювати всі можливі перешкоди на шляху до нашої мети.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Прага, в червні 1938 року.

Д-р М. Галаган.

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗІЗД ГРОМАДИ.

Наша Громада на терені Чехословаччини є єдиною дійсно соборницькою організацією українських емігрантів. Разом із тим на тутешньому терені вона є й чисельно найбільшою організацією української еміграції. На день Ювілейного Зізду Громада числила 464 членів, що організовані в 15 місцевих філіях і 2 окремих групах у Чехії, на Мораві й Словаччині.

Ювілейний Зізд Громади відбувся дня 5. червня 1938 р. у Празі за численної участі членів її та за присутності гостей, запрошених в обмеженому числі. Первісно плянувалося відбуття Зізду з ширшою програмою, але тиждень перед днем Зізду прийшла звістка про трагічну смерть полк. Євгена Коновальця в Роттердамі. По одержанні цієї сумної звістки Управа Громади негайно повідомила всі філії, що мистецько-концертова й забавова частина Зізду цілком відпадає. Отже Ювілейний Зізд Громади відбувся під знаком цієї трагічної події.

Від 10-ої години в греко-католическій церкві о. Цісарик, закарпатський священик, правив Службу Божу, а по її скінченні відбулося посвячення прапора філії Громади в Мості та стрічки, що її дарувала Українська Жіноча Громада в Чехах на Національний Прапор філії в Ліберці. У часі відправи церква наповнилась українцями різних угруповань, бо на 11^{1/2} год. призначено було панахиду за св. п. полковника Євгена Коновальця, поляглих Українських Вояків і померлих членів Громади. Після посвячення Мостецького прапора голова Громади д-р М. Галаган, перебравши від священика прапор, викликав голову Мостецької філії п. П. Петрика та візвав його, аби зложив за свою філію урочисту обітницю, що під тим прапором будуть вірно служити Українській Нації й Соборній Українській Державі. Голова філії склав присягу, після чого голова Громади передав йому новопосвячений прапор. Цей урочистий акт зробив велике враження на всіх присутніх. У часі панахиди два прапори філій Громади віддавали честь, а перед вівтарем стояли уніформовані українські Пластуни, які тримали терновий Тризуб, прикритий чорним крепом. Панахида відбувалась у заповненій присутніми церкві дуже урочисто й глибоко-діймаючо.

Після церковних відправ учасники Ювілейного Зізду спільно пообідали, а від 2-ої години пополудні почалися Ювілейні Загальні Збори Громади, що відбувались у великій салі „Унітарія“, удекорованій за проєктом п. М. Михалевича.

Ювілейні Загальні Збори відкрив голова Громади д-р М. Галаган зворушуючою промовою, присвяченою вшануванню пам'яті трагічно згинувшого Полковника Євгена Коновальця. Зміст промови (в скороченні) був такий:

„Святочні Збори! Відкриваю сьогоднішні Ювілейні Загальні Збори нашої Громади з почуттям великого суму й глибокого жалю... Саме перед кількома днями прийшла до нас звістка про трагічну смерть полк. Євгена Коновальця, що так болючо діткнула кожного українського патріота-соборника. (Всі присутні встають із місць)... Не мушу Вам вияснити, хто був для нас полк. Євген Коновалець і яку невідшкодовану втрату означає Його смерть для Українського Народу, для наших національно-визвольницьких змагань, для успіху боротьби за Самостійну й Соборну Українську Державу... Підступний ворог Української Нації рукою підлого зрадника-злочинця відібрав життя Тому, що на чолі Січових Стрільців уже перед 20-ма роками став до збройної боротьби з цим ворогом і що до останньої хвилини свого життя очолював легіон найвідважніших із усіх відважних і найзавзятіших із усіх завзятих борців за свободу нашого Народу, за здійснення нашого державно-національного Ідеалу... Полковник Коновалець за свого життя був дійсним Лицарем Чину, а впав на полі бою смертю незломного вояка, що не знає страху перед ворогом... Велику Жертву принесла Українська Нація на вівтар Свободи! (У багатьох стрільців котяться з очей сльози)... Замість вінків і квітів свої чисті сльози приносять українські стрільці на Твою, Полковнику, домовину!... Твій Дух, що вітає тут між нами, бачить цей вияв щирої любови й пошани до Тебе та безмежної відданости Твоїм заповітам!... В часі національної журби й глибокої нашої жалоби відчуйте нашу спільну велику втрату ви, по крові нам близькі противники наші, й разом із нами пошануйте пам'ять українського Вояка-Мученика, який упав на передній позиції кривавої боротьби за свободу нашого Народу, віддаючи своїй Батьківщині те найбільше, що може Їй віддати смертельна людина!... Чужоязичні ж неприхильники й вороги наші нехай знають, що їхнє гадюче сичання й бризкання отруйною слиною не можуть зневажити пекельною машиною розшматоване тіло Мученика Ідеї... Його тлінні останки будуть покоїтись у нашому майбутньому Пантеоні, де їх Українська Нація повіки шануватиме як свою найдорожчу реліквію, а та Велика Ідея, за яку боровся й згинув Він, є так високо-недосяжна для всіх тих неприятелів і ворогів наших, що не можуть вони ані зганьбити її своїми блюзнірськими вигуками, ані не здолають її своїми брудними руками... В найглибшій пошані склонім наші голови перед свіжою й такою передчасною могилою Провідника нашої національно-визвольної боротьби, але за Його прикладом з піднесеними чолами йдім до дальшого бою з тайними й явними

ворогами нашої Нації!... Він бо нам дав наказ: „Не ридай, а здобувай!“, і цей Його наказ мусить бути для нас святим!... Вічна Память Світлій Постаті Полковника Євгена Коновальця й хай чужа земля пером Йому буде!“

Після промови голови Громади Український Академічний Хор під орудою д-ра Яковенка відспівав тричі „Вічная Память“, а потім стрілецьку пісню „Видиш, брате мій“. Далі голова Громади поіменно перечислив усіх членів Громади, що померли в минулих 10 роках її існування, а хор і їм відспівав „Вічная Память“,

Президія й секретаріат Ювілейних Загальних Зборів Громади.

після чого голова Громади привітав гостей і членів філій Громади в Чехах, на Мораві й Словаччині, які були присутні на Ювілейних Зборах, а тим, які через віддаленість не могли до Праги приїхати, висказав найкращі побажання, жалуючи, що не може їх привітати на Зїзді.

По привітанні учасників Зборів відбувся урочистий акт припняття до Національного Прапору Ліберецької філії ленти, що її подарувала Жіноча Громада, при чому представниця Жіночої Громади, дружина члена Ліберецької філії В. Цімермана (родом чешка), виголосила високо-патріотичну промову, закликаючи вірно й непохитно стояти під Українським Національним Прапором та аж до загину боротись за здобуття Української Самостійної й Соборної Держави. Треба сказати, що св. п. полк. Е. Коновалець був Хресним Батьком Національного Прапору Ліберецької філії, а новопосвячений прапор Мостецької філії похрещено на Його ім'я.

Голова Громади запропонував обрати на голову Ювілейних Зборів найстаршого віком члена Громади інж. Юр. Колларда,

але інж. Коллард на це заявив, що на Ювілейних Зборах, які для Громади є історичними, має головувати не той із присутніх, хто є старший віком, а той, хто найбільше заслужився перед Громадою своєю працею й відданістю нашій справі, а то довголітній голова Громади д-р Микола Галаган, який вклав найбільше праці для її розвитку. Присутні аклямацією та з великим надхненням піддержали пропозицію інж. Колларда й Ювілейними Зборами провадив д-р М. Галаган.

Голова Зборів запросив інж. Колларда зайняти місце в президії, що до неї покликав усіх присутніх на Зборах голів філій Громади, згідно їхніх заступників, та представниць Української Жіночої Громади в Чехах і Жіночої секції у Брні. За президіальним столом зайняли місця пані Ел. Цімерманова й Л. Коллардова та п. п. інж. Юр. Коллард, Ів. Патак, Ів. Піх, П. Сидор, О. Стефанишин, П. Петрик, В. Цімерман, М. Слюз, В. Пакош і В. Печінка. На секретарів голова Зборів покликав п. п. І. Семенена, С. Лисака, М. Сидора й В. Маруняка. Збори оплесками схвалили такий склад президії.

Голова Зборів уділив потім слово для привітання представникам союзних і дружніх організацій.

Першим привітав Ювілейний Зїзд Громади представник Українсько-Литовського Студентського Т-ва п. М. Франкас (чеською мовою), кажучи: „Я радо говорив би гарною українською мовою, але, на жаль, нею добре не володію... Бажаю іменем Українсько-Литовського Студ. Т-ва Українській Громаді, щоб у слідуєчому десятилітті ідеали стали дійсністю... Доба жадає, щоб найкращі сини віддавали своє життя за Батьківщину... Литовці вірять, що смерть Петлюри й Коновальця викупить свободу Української Нації... Слава Україні!“ (Слава!... Оплески).

Представник Українського Академ. Т-ва у Брні п. М. Нич: „З нагоди Ювілею вітаю Зїзд та бажаю успіхів у праці, повній саможертви... Оцінюючи працю Громади, Українське Академ. Т-во у Брні буде й надалі співпрацювати з Громадою... Ніякі жертви не зломлять Ідею!... Вождь не вмер... Він живе між нами і кличе до здійснення нашої найвищої мети — Самостійної Соборної Української Держави!... Слава Україні!“ (Слава!... Оплески).

Представниця Жіночої секції при філії Громади у Брні пані Л. Коллардова здоровить Зїзд із побажанням успіхів у дальшій праці, зазначаючи, що чоловікові помагає виконувати його завдання модерна організована жінка. Закликає до українізації жінок-чужинок, а передовсім до дбайливої опіки над дітьми з мішаних подруж, для чого при філіях Громади мали би заложитись жіночі секції. Своє привітання закінчує словами: „Вірю в здійснення національних наших ідеалів та бажаю членам Гро-

мади витревалости в дальшій праці! Слава Україні!“ (Слава!... Оплески).

Представник Празької філії Ужгородського Т-ва „Просвіта“ п. Б о р а: „Філія Т-ва „Просвіта“ в Празі, що об'єднує українське робітництво з Закарпаття, передає вам моїми устами братній привіт і запевняє Вас, що як тут у Празі, так і на Закарпатті робітництво та селянство знає свій шлях до здійснення ідеалів, які нам усім є святиною... Ті ідеали, що їх проголосив до всіх українських сердець в Україні й по-за Україною суцільних земляків батько Микола Міхновський, той шлях, що його найсвятішою кров'ю зросили Великі Сини України — Симон і Євген — вріжуться тяжким врубом у душу Української Нації та будуть напувати її непереможним бажанням помсти... Українські Матері!... 23. і 25. травня вливайте в душу українських немовлят разом із матірним молоком вогонь помсти, щоб ті, вирісши, не проклинали Вас, але вибухли вулканом, який принесе волю Україні!... В оці тяжкі хвилини відродження Української Нації, коли глибокий жаль охоплює серця всіх українців над страчанням найбільшого Сина України, склонімо голови перед Маєстатом Вождя та заприсягнімо, що Його заповіт сповнимо, хоч за це прийдеться зложити гори трупів!... Хай живе Українська Визвольна Боротьба!... Слава Україні!“ (Слава!... Гучні оплески).

Представник Української Академіч. Громади в Празі п. Я. Х н о вітає Зїзд та закінчує словами: „Робітник і студент готові віддати життя за здійснення нашої спільної Ідеї!... Слава Україні!“ (Оплески).

Представник Союзу Українських Студентів Закарпаття п. М. Г а л а й, привітавши Зїзд, зазначив, що студенські організації — УАГ й СУСЗ — свідомі того, що росте потоптане почуття націоналізму. Бажає дальших успіхів Громаді й проголошує: „Слава Україні!“ (Оплески).

Представник Союзу Українських Пластунів-Емігрантів п. В. В а с и л ю к вітає Зїзд та заявляє: „Пластуни з узнанням дивляться на працю Громади, солідаризуються з нею та обіцяють співпрацю з Громадою на майбутнє. Слава Україні!“ (Оплески).

Інж. Юр. К о л л а р д: „Святкуємо наш Ювілей!... Вітаю всіх присутніх із ним!... Дивувешся, чому одинока Громада стоїть на націоналістичному ґрунті... Коли хочемо робити народне діло, не сміємо боятись своєї тіни... Нам є найдорожче наше українське... Мусимо підготовлятися до грядучих подій... Ворог нас провокує, вириваючи з-поміж нас найкращих... Зміцнім наші ряди й покажیم ворогові, що ми є моноліт!... Стоїмо перед свіжою могилою Героя, що впав від руки ката... Хай благородна кров Його буде жертвою й хай кличе вона до непохитної боротьби за наш Ідеал!... Слава Тобі, наша Нене!... Слава Громаді!“ (Рясні оплески).

Проф. А. Андрієвський, член б. Директорії УНР, привітавши Зїзд, продовжував: „Націоналізм у нас шириться заслугою полк. Коновальця... Коли Коновалець зачинав свою працю, то українських націоналістів було мало. Ідеєю націоналізму тоді ще не захоплювались. В той час панували соціалістичні ідеї... Коли прибули до Києва Січові Стрільці, то устами Коновальця заявили: „Нас спасе Ідея, скроплена кровю! Наша боротьба є національна!“... Тільки націоналістична ідея може об'єднати найбільше людей... Слава Україні!... Слава Громаді!“ (Рясні оплески).

Учасники Ювілейних Загальних Зборів Громади.

По закінченні привітів голова Зборів оголосив листа, в якому оправдується неприсутність приматора м. Праги д-ра П. Зенкля, та головніші телеграми, які наспіли до дня Зїзду, при чому Збори з особливим ентузіазмом квітували бойовий зміст телеграм КЕ УНО в Канаді.

Після цього голова Громади д-р М. Галаган перечитав важніші частини написаного ним обширного й докладно опрацьованого огляду життя й чинности Громади за минуле десятиліття, що його в цілості надруковано вище. При кінцевих словах огляду: „Тісніше зєднаймо наші ряди... Витримаймо мужньо напад і не піддаймося навіть за ціну життя нашому ворогові! Перемога буде по нашій стороні! Слава Україні!“ завзяттям заблищали стрілецькі очі й піднесення охопило всіх присутніх настільки, що учасники Зїзду спонтанно встали з місць і могутні звуки „Ще не вмерла Україна“ наповнили велику салю.

Далі виступали представники поодиноких філій Громади, що з них дві, а то Ліберецька й Бренська, обходили також ювілей

свого 10-літнього існування. Огляд життя й чинности Ліберецької філії подав її секретар Ів. Волошин, а за Брненську філію такий огляд подав інж. Юр. Коллард.

Голова Празької філії п. В. Пакош дякує голові Громади д-рові Галаганові за його невтомну працю для добра Громади. Заявляє, що дотеперішній напрям її праці був правильний і такий має залишитись на майбутнє. Просить висловити голові Громади загальну подяку й закінчує свою промову окликом: „Слава Україні!... Слава д-рові Галаганові!“ (Слава!... Оплески).

Голова філії в Мості п. П. Петрик, схвалюючи дотеперішню працю Управи Громади, кінчив свою промову словами: „Слава д-рові Галаганові, який захоронив нас від засліплень ворожими агентами!“ (Оплески).

Заст. голови філії в Мості п. В. Цімерман складає д-рові Галаганові найщиріше спасибіг за дотеперішній його труд і бажає йому всього найкращого для продовження корисної праці на Славу Україні. (Оплески).

Секретар філії в Кошицях п. В. Петришин схвалює діяльність Української Громади та іменем стрільців Кошицької філії бажає найкращих успіхів на майбутнє. „Ми всі, говорить промовець, віримо, що тільки ідея Українського Націоналізму приведе нас до нашої спільної мети — Незалежної України, за яку багато вже стрільців віддало своє життя. Слава Україні!“ (Оплески).

Секретар філії в Оломунці п. В. Герула вітає всіх членів Громади і бажає, щоб праця Зїзду була виконана добре та принесла овочі не лише самій Громаді, але й загально-національній українській справі. Після того відчитує короткий звіт з чинности філії за час її 5-літнього існування.

Представник філії Громади в Михалівцях на Словаччині інж. Я. Балабан схвалює ту працю, яку вела Управа Громади, та іменем і інших філій Громади на Словаччині дякує д-рові Галаганові за його труд, закінчуючи свою промову окликом: „Слава Україні!... Слава д-рові Галаганові!“ (Оплески).

Голова філії в Мімоні п. П. Сидор бажає голові Громади кріпкого здоров'я та великих успіхів у дальшій праці. „Слава Україні!“ (Оплески).

Голова філії Громади у Брні п. М. Слюз дякує Центральній Управі Громади за її труд, схвалює дотеперішню її працю та заявляє: „Досі було багато брудних слів на ім'я д-ра Галагана. Ми їм не вірили й не будемо вірити. Приречім, що на майбутнє будемо ще тісніше співпрацювати з п. Головою для добра нашої національної справи!... Слава Україні!... Слава д-рові Галаганові!“ (Оплески).

Член Празької філії п. Гнат Білан: „Браття й Сестри!... Виджу, щосьте приїхали здалека, бо сьте зморені!... Ми сьгодні зіхались, ми мали в програмі танцювати... Але танцювати

не будемо!... Кров наша мусить танцювати!... Мусимо пімститися бандитові, який забив нам Героя!... Всі мусимо йти рівно, твердим, гонорним кроком!... Не встидаймося говорити по-українськи всюди й ширмо нашу українську справу!... Борімося за свою правду!... Щиренько дякую д-рові Галаганові, який нас веде, мордує!... Він має сталеве серце й дубові ноги!... Твердо стоїть на місці й не вгинається!... Я є Гнат Білан... Бойко... Гуцули були перші герої в боротьбі за Українську Державу, а бойки — другі!... Слава Україні!... Слава д-рові Галаганові!“ (Гучні оплески).

На кінці ще промовив заст. голови філії Громади в Усті н/Л. п. Ів. Піх, який склав подяку голові Громади й Централі за працю та іменем своєї філії одобрих дотеперішню їхню працю. (Оплески).

По вичерпанні списку промовців голова Громади д-р М. Галаган подякував усім за висловлене довіря та заявив, що подяка за виконану працю й пошана до особи працівника — це є єдина можлива сатисфакція для нього за тих умов, за яких нам доводиться жити й діяти. До того ще додав, що за труд треба подякувати не тільки йому самому, але й кожному, хто працював, щоб тим його заохотити до дальшої праці.

З черги на пропозицію п. Г. Білана Збори ухвалили видати друком повний огляд життя й чинности Громади за минулі 10 років її існування, що його написав голова Громади. На цьому ювілейна частина була закінчена й далі відбулися вже чергові (річні) загальні збори за минулий 1937 рік.

По уділенні абсолюторії уступаючим органам Громади голова Зборів предложив на схвалення новий склад виконавчих органів. На висловлене присутніми бажання, аби д-р М. Галаган і надалі лишився головою Громади, відповів він, що старші мусять уступати місце молодшим, які повинні стати до праці, та що сам він не відходить від Громади й далі служитиме їй в разі потреби своїм досвідом, порадами й евентуально виконанням певних завдань. Збори схвалили подану лісту особистого складу нових органів та на пропозицію інж. Юр. Колларда бурхливими оплесками уділили д-рові М. Галаганові гідність Почесного Голови Громади з особливими уповноваженнями щодо кермування чинністю Громади й репрезентації її назовні.

По вичерпанні порядку денного Збори ухвалили наступну резолюцію:

„Ювілейні Загальні Збори членів Української Громади в ЧСР, які з нагоди довершення 10-ої річниці її існування відбулися в Празі дня 5. червня 1938 року за численної участі членів Громади й гостей, посилають свій щирий привіт Братам на Рідній Землі під чужинецькою окупацією, подивляють їхню героїчну боротьбу з окупантами та разом із ними глибоко вірять, що вже недалекий той час, коли Український Народ розірве кайдани не-

волі й стане вільним Господарем на Своїй Землі у Своїй могутній Незалежній Соборній Українській Державі.

Ювілейні Збори з почуттям найбільшого жалю й суму віддають честь світлій пам'яті полк. Євгена Коновальця, що стояв на чолі найвідважніших Борців за визволення України й упав на передній позиції цієї кривавої боротьби, та висловлюють своє глибоке пересвідчення, що трагічна смерть полк. Євгена Коновальця не спинить Українську Націю в її змаганнях за досягнення нашого державно-національного Ідеалу. Збори в найбільшій пошані схиляють голови перед Тінями Героїв, що життя своє поклали в нерівній боротьбі за добро нашої Батьківщини.

Ювілейні Збори в цей визначний день урочисто проголошують, що членство Громади, яке в своїй переважаючій більшості складається з українських вояків, непохитно стоїть на засадах Українського Соборництва, в своїй чинності на чужині й надалі буде кермуватись цими засадами та змагатиметься до досягнення мети, за яку на Рідній Землі воно боролось мечем, пером і молотом.

Ювілейні Збори поручають управі Громади провадити й далі працю її в тому самому напрямі, як вона йшла дотепер, та взивають усе членство тісніше зєднатись коло Провідника нашої Громади д-ра Миколи Галаґана й ще активніше працювати на користь нашої визвольної справи.

Свято переконані в тому, що перемога буде на нашій стороні, заприсягаємо вірність своїй Батьківщині й своєму Народові та обіцяємо їм служити повсякчас і за всяких обставин. Слава Україні!"

По схваленні цієї резолюції голова Зборів подякував присутнім за участь і виявлені почуття та побажав новій управі Громади, щоб вона ще з більшим успіхом провадила свою працю, ніж попередні управи, та щоб звіт із своєї діяльності в наступному році склала вже на Рідній Землі. Збори закінчено відспіванням „Не пора“.

З М І С Т:

Вступ	7
Заложення Громади й її ступневий зріст	8
Членство Громади	11
Органи Громади	14
1. Загальні Збори й Рада	14
2. Управа Громади	15
3. Контрольна Комісія	17
4. Товариський Суд	18
Праця Управи Громади	19
Напрямок загальної чинности Громади	30
Місцеві філії Громади	43
Філії Громади в Чехії	45
Філія в Ліберці	45
Філія в Лібштаті	52
Філія в Лазнях Белограді	53
Філія в Мімоні	55
Філія в Празі	57
Філія в Броумові	63
Філія в Мості	64
Філія в Усті н/Л	68
Філії Громади на Мораві	70
Філія в Брні	70
Філія в Оломунці	76
Філія в Ліпніку	80
Філії Громади на Словаччині	83
Тренчанська група	83
Філія в Кошицях	85
Стакчинська група	89
Філія в Михалівцях	90
Філія в Требішові	93
Філія у Вранові	94
Прихильники і противники	96
Загальні підсумки	99
Ювілейний Зїзд Громади	103

de zandboringen naarden